

PIUSHAVEN

REGIEDOCUMENT
RESIDENTIE PIUSHAVEN

REGIEDOCUMENT VERSIE: A

Augustus 2025

Dit regiedocument voor de kop van de Piushaven is tot stand gebracht in opdracht van de gemeente Tilburg. Dit is gedaan in afstemming met de huidige eigenaar van “De Residentie” Woonzorg Nederland en de door Woonzorg gedelegeerde ontwikkelaar Heijmans.

Dit regiedocument is uitgewerkt door LEVS architecten met de input van Orange Architects, Hilberink Bosch Architecten en Juurlink en Geluk stedenbouw en landschap.

Het document is tot stand gekomen met waardevolle inbreng en in brede discussie met het planteam welke bestond uit bewoners, omwonenden, lokale ondernemers en belanghebbenden.

gemeente Tilburg

**HILBERINKBOSCH
ARCHITECTEN**

**orange
architects**

heijmans

PIUSHAVEN

REGIEDOCUMENT
RESIDENTIE PIUSHAVEN

INLEIDING

"De Residentie Piushaven" is een woningbouwontwikkeling op de kop van de Piushaven.

Het wordt een stoer en kloek complex. Het is in vormtaal onlosmakelijk verbonden met het industriële en bedrijvige karakter van de Piushaven en als compositie verankerd in het stedelijk weefsel van Tilburg.

Deze woningbouwontwikkeling zal in 2 fasen gerealiseerd worden. Dit Regiedocument vormt het ruimtelijk kader voor de totale ontwikkeling. Na de sloop van 24 woningen zal gestart worden met het meest oostelijk gelegen gebouw (fase 1). In dit gebouw worden ongeveer 75 woningen, een havenkantoor en een ontmoetingsruimte gerealiseerd. Onder dit gebouw worden bergingen gesitueerd. Na de realisatie van fase 1 zal gestart worden met fase 2. In deze fase zullen in 4 gebouwen ongeveer 225 woningen, commerciële ruimten en een parkeergarage gerealiseerd worden.

De vijf gebouwen en het landschap zullen met dit Regiedocument als basis in samenhang ontworpen worden.

Het complex is vanuit het westen over het water van verre zichtbaar. Het vormt vanuit het oosten de visuele verbinding tussen de Piushaven en de binnenstad. Vanuit de stad biedt de kromming van de Koopvaardijstraat een verschuivende blik op het havenfront van de locatie. Dit veranderende zicht door de beweging langs de lange lijnen is een belangrijk motief in de compositie. Op de as vanuit de

Koopvaardijstraat ligt het hoogste gebouw. De bebouwing staat in verhouding tot bestaande en geplande hoogbouw (tot 50m). De hoogte accenten in dit gebied dragen bij aan de opvallende skyline van de binnenstad die het Kernwinkelgebied, Koningswei en Piushaven verbindt.

Aan de zuid en westzijde wordt met de kleinere gebouwen de verbinding gemaakt met de woonwijk Fatima. In de onderste lagen van het complex wordt in vormtaal aangesloten op het bedrijvige en industriële karakter van de omliggende gebouwen aan de Piushaven. Met de gelaagdheid en de variatie in hoogtes voegt deze ontwikkeling zich in de 'toevalligheid' van het stedelijk weefsel.

Op het maaiveld vormt de inrichting van de openbare ruimte een onderdeel van het fijnmazig stedelijk netwerk en een reeks van ontmoetingsplekken voor de buurt. Met tuinen, hoven, groene gevels en daken draagt deze ontwikkeling bij aan de groene as die het landschapspark Moerenburg met het Stadspark Oude Dijk verbindt.

Deze ontwikkeling levert een bijdrage aan de verdichtingsopgave die de stad Tilburg heeft. Na de sloop van 120 woningen kunnen hier ongeveer 300 woningen gerealiseerd worden.

"De Residentie Piushaven" vormt het sluitstuk van de in 2005 gestarte gebiedsontwikkeling Piushaven.

INHOUDSOPGAVE

1.	“De Residentie”		3.2	Het ensemble	65
1.1	Ligging in de stad	8		Toolboxen	66
1.2	Huidige situatie	10		Industriële laag	68
1.3	De historie	12		Opbouw	69
1.4	De Piushaven	18		Silhouet	70
1.5	DNA van de plek	19		Dak/ Kroon	71
1.6	De Toolbox	20		Sfeerimpressie	72
2.	Ambitie		3.3	De uitwerking	74
2.1	Voor de Gebruikers	25		Toolbox gevels	76
	Voor de bewoners	26		Karakteristiek	78
	Plekken voor de buurt	28		Identiteit	79
	Verankering in de stad	30		Ruimtelijkheden	80
	Aankomst vanaf het water	32		Daken	83
2.2	Voor de Uitwerking	35		Materialisering	84
	Levendig havenlandschap	36		Materialen en kleurenpalet	86
	Ruig wonen met zorg	38		Sfeerimpressie	88
	Robuust industrieel	40		Groene gevels	90
	Prettig rommelig	42			
	Verankerd in Tilburg	44	3.3	De onderlinge samenhang	93
3.	Principes Piushaven			360 graden Tamboerskade	94
	Principes op hoofdlijnen	46		360 graden Voetboogplein	95
				360 graden Koopvaardijstaat	96
				360 graden Piushaven	97
3.1	Het maaiveld	49			
	Gekoppeld aan het landschap	50			
	Geschiedenis afleesbaar	52			
	Kade en haven	53			
	Structuur	54			
	Toegankelijkheid	55			
	Groenprincipes	56			
	Middenpier	58			
	Groene haven	59			
	Havenzijde en Tamboerszijde	60			
	Plinten	62			

1. "DE RESIDENTIE"

Spoorzone

Spoorpark

Binnenstad

Centrum Zuid

Moerenburg

Piushaven

1.1 LIGGING IN DE STAD

De Piushaven verbindt het buitengebied Moerenburg met de binnenstad via de nog te bouwen ontwikkeling de Koningswei. De nieuwe ontwikkelingen in de Piushaven sluiten in maat en schaal aan op de recente ontwikkelingen in de binnenstad. Langs het spoor ligt een andere verdichtingszone van Tilburg. Deze verbindt Het Kenniskwartier via het Spoorpark met de Spoorzone. Met hoogbouw van twee orden (in binnenstad tot 50 m, langs het spoor tot 100m) worden de assen in de skyline zichtbaar.

Op straatniveau worden de verbindingroutes vooral voor de fietsers en de voetgangers zorgvuldig vormgegeven. Langs deze routes worden aantrekkelijke verblijfsplekken ontwikkeld (bv. RAK/ Lochal/ Spoorpark).

De locatie ligt op 10 minuten loopafstand van de binnenstad. Het Centraal Station Tilburg ligt op 6 minuten fietsafstand. De A58 is met de auto via de Ringbanen snel te bereiken.

Spoorpark

Lochal

Willem II Straat

Koningswei

RAK

Moerenburg

Hofje De Residentie

Noordelijke havenarm

Zichtlijn naar de havenkom

Prachtige looproutes langs de kades

1.2 HUIDIGE SITUATIE

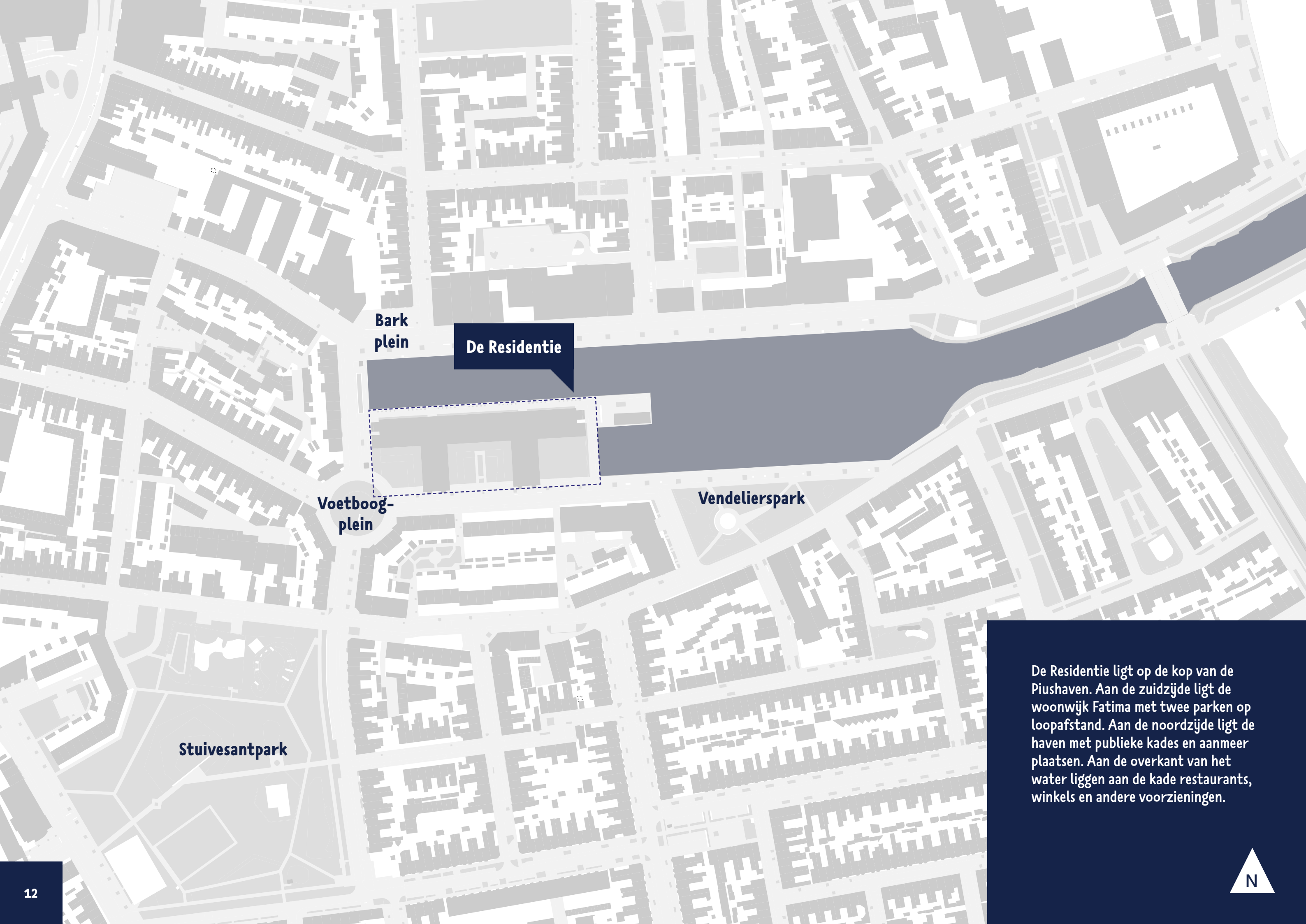
“De Residentie” is een complex met 120 seniorenwoningen met twee ontmoetingsruimten. Het uit 1983 stammende gebouw met sociale huurwoningen is eigendom van Woonzorg Nederland. De grond wordt door de gemeente Tilburg tot 2033 in erfpacht uitgegeven.

Het langgerekte gebouw met twee "tanden" (kamstructuur) is gebouwd op een halfverdiepte parkeerkelder. Deze parkeerkelder is vanaf de Tamboerskade toegankelijk. De twee entreehallen van de woningen worden via de Hopenliedenkade ontsloten.

Er is in en rond het complex sprake van twee sferen: enerzijds wordt er met groene hoven aangesloten op het stedelijk weefsel tussen

Tamboerskade en Vendeliersstraat, anderzijds vormt het een gesloten en langgerekt havenfront aan de zijde van de Hopenliedenkade. De groene hoven liggen aan de zuidzijde van het gebouw, de gesloten wand ligt aan de noordzijde. De woningen worden via een middengang ontsloten en zijn eenzijdig georiënteerd. Aan de blinde kopgevels van het gebouw zijn de vluchttrappen en bergingen gelegen.

Met de sloop en nieuwbouw van De Residentie kan het huidige woon- en leefklimaat aanzienlijk verbeterd worden.

Bark
plein

De Residentie

Voetboog-
plein

Vendeliersparks

Stuivesantpark

De Residentie ligt op de kop van de Piushaven. Aan de zuidzijde ligt de woonwijk Fatima met twee parken op loopafstand. Aan de noordzijde ligt de haven met publieke kades en aanmeer plaatsen. Aan de overkant van het water liggen aan de kade restaurants, winkels en andere voorzieningen.

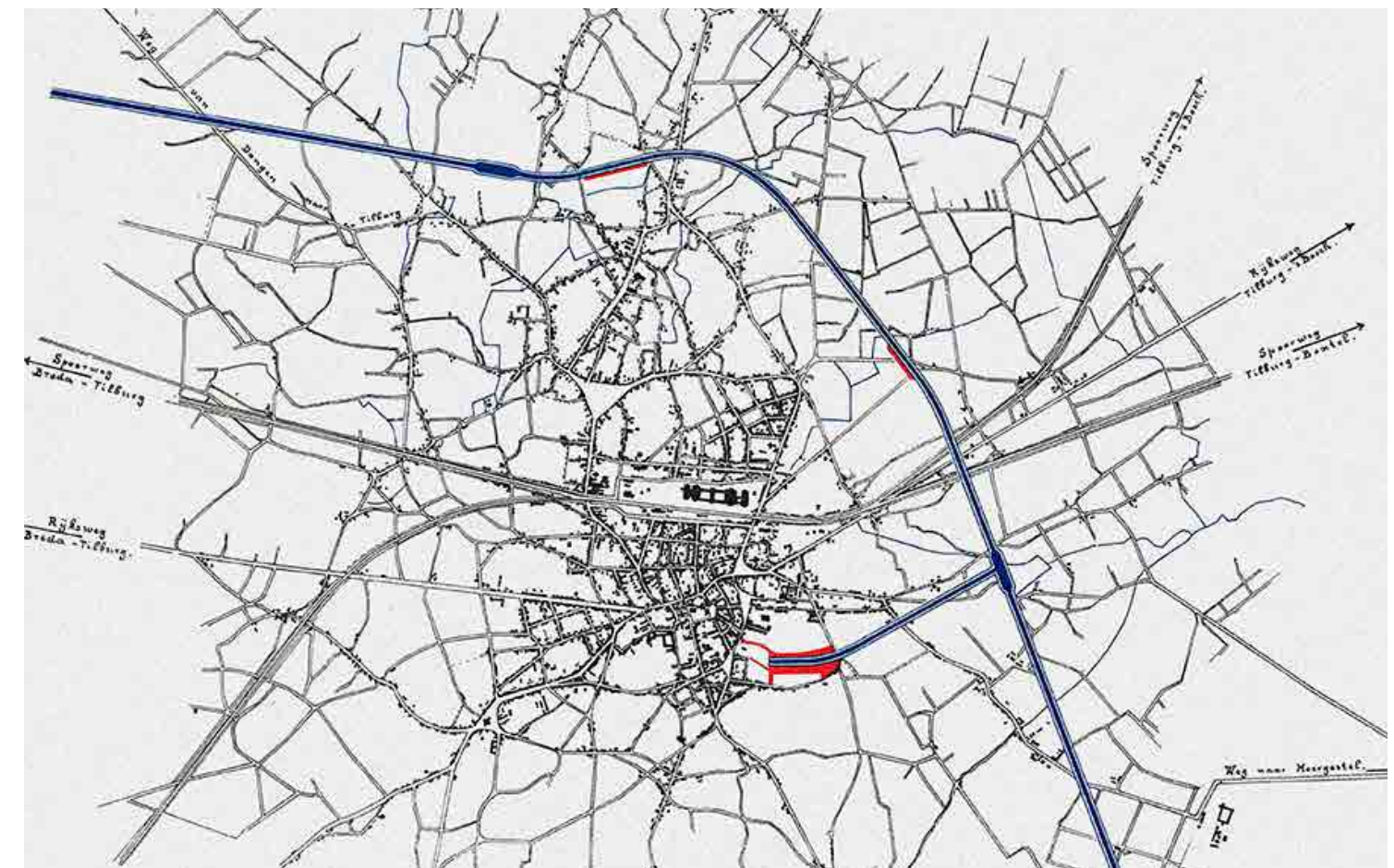
1.3 DE HISTORIE

Tilburg is gelegen op een dekzandrug die loopt van Breda, Den Bosch naar Oss. In het golvende patroon van deze dekzandrug liepen vroeger een aantal beken. De Piushaven is aan het begin van de vorige eeuw deels aangelegd in de bedding van de Korvelse Waterloop. Vanaf 1794 werden al plannen ontwikkeld voor een kanaal dat Tilburg met de zeehavens verbond. Het laatste plan (1910-1923) werd uitgevoerd.

Op 4 april 1923 is de Piushaven voor het scheepvaartverkeer geopend. De Piushaven is met een toeloopkanaal verbonden met het Wilhelminakanaal. Het Wilhelminakanaal vormt de verbinding tussen de Zuid-Willemsvaart en de Maas (via de Donge). Met deze twee kanalen is Tilburg nu met diverse steden verbonden (o.a. Breda, Tilburg, Helmond, Den Bosch, Maastricht). Via de Maas zijn de zeehavens bereikbaar. Aan het begin van de vorige eeuw

was deze bereikbaarheid van groot belang voor de export van producten uit de lokale (wol) industrie en de import van (bulk)goederen. Na de aanleg van de nieuwe haven in Loven werden de havenactiviteiten vlak bij het centrum minder en raakte de haven deels in verval. Vanaf 1998 is de herontwikkeling van de Piushaven en omgeving begonnen. De bereikbaarheid van de haven is nog steeds van groot belang voor de huidige bezoekers van de passantenhaven.

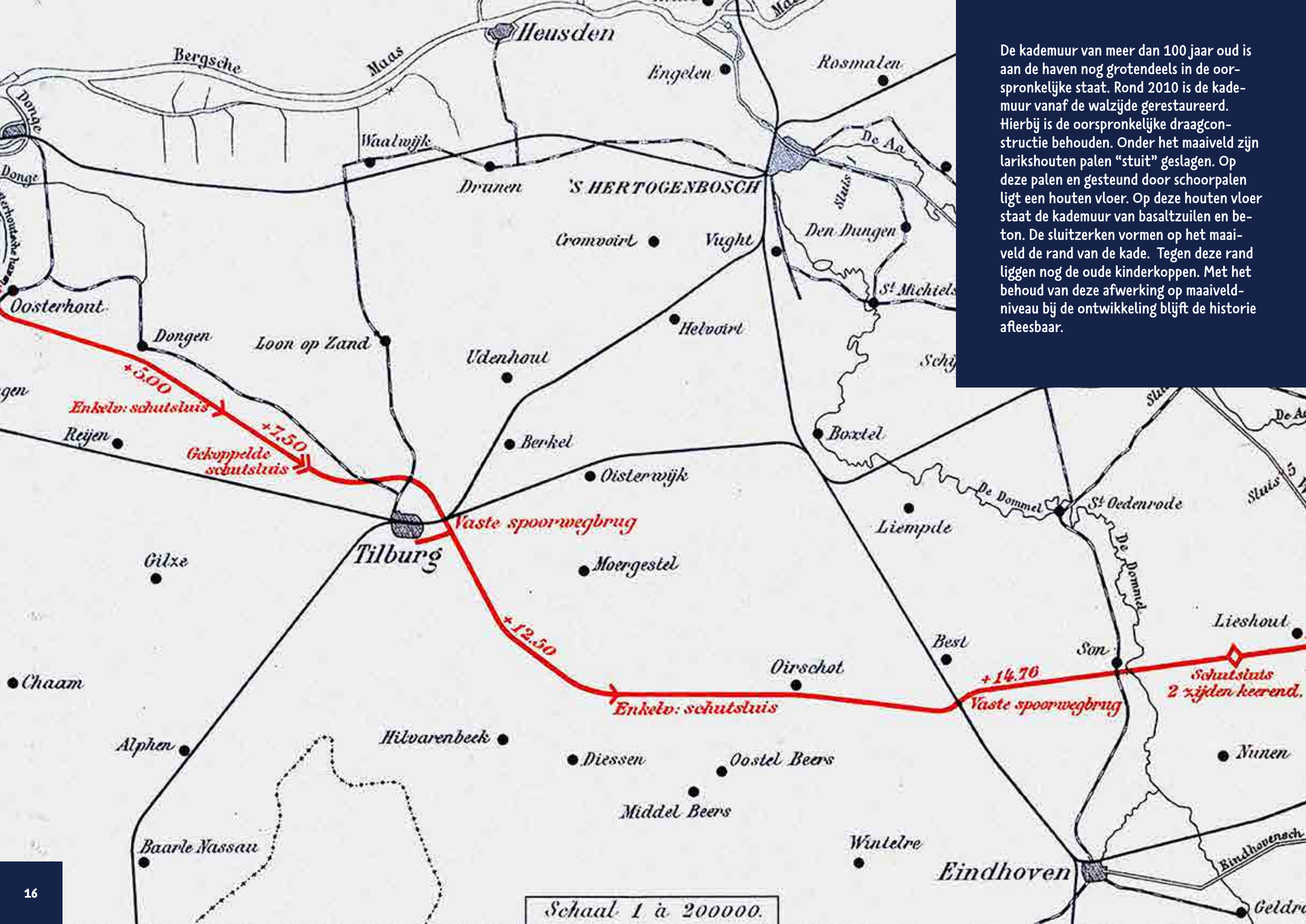
De Piushaven bestond uit twee havenarmen met vier laad- en loskades. De middenpier met twee kades werd vooral gebruikt voor bulkgoederen. In 1983 is de zuidelijke havenarm gedempt ten behoeve van de bouw van het appartementencomplex "De Residentie".

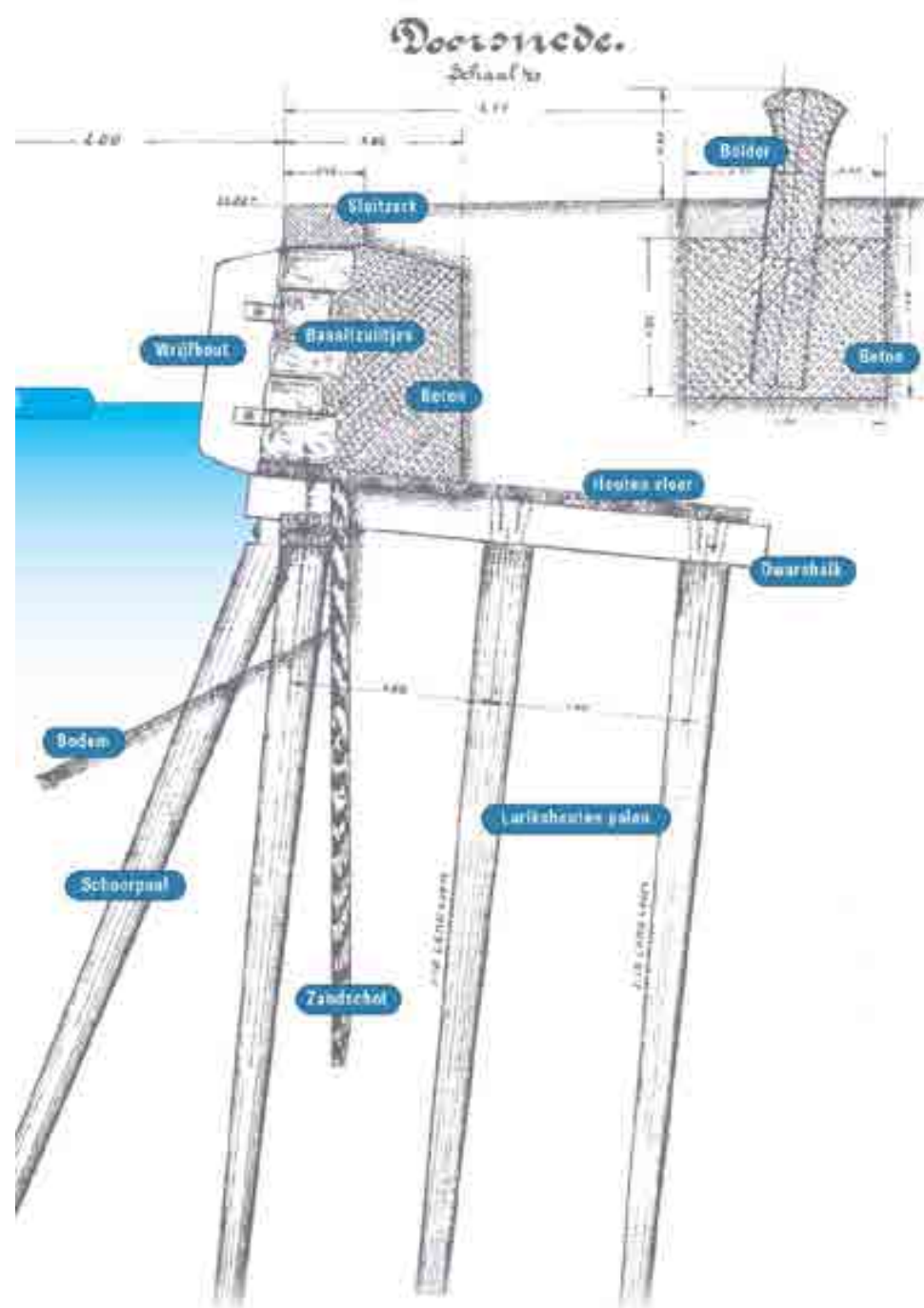

De oude haven in gebruik waarbij de later gedempte havenarm goed zichtbaar is.

De kademuur van meer dan 100 jaar oud is aan de haven nog grotendeels in de oorspronkelijke staat. Rond 2010 is de kademuur vanaf de walzijde gerestaureerd. Hierbij is de oorspronkelijke draagconstructie behouden. Onder het maaiveld zijn larikshouten palen "stuit" geslagen. Op deze palen en gesteund door schoorpalen ligt een houten vloer. Op deze houten vloer staat de kademuur van basaltzuilen en beton. De sluitzerken vormen op het maaiveld de rand van de kade. Tegen deze rand liggen nog de oude kinderkoppen. Met het behoud van deze afwerking op maaiveldniveau bij de ontwikkeling blijft de historie afleesbaar.

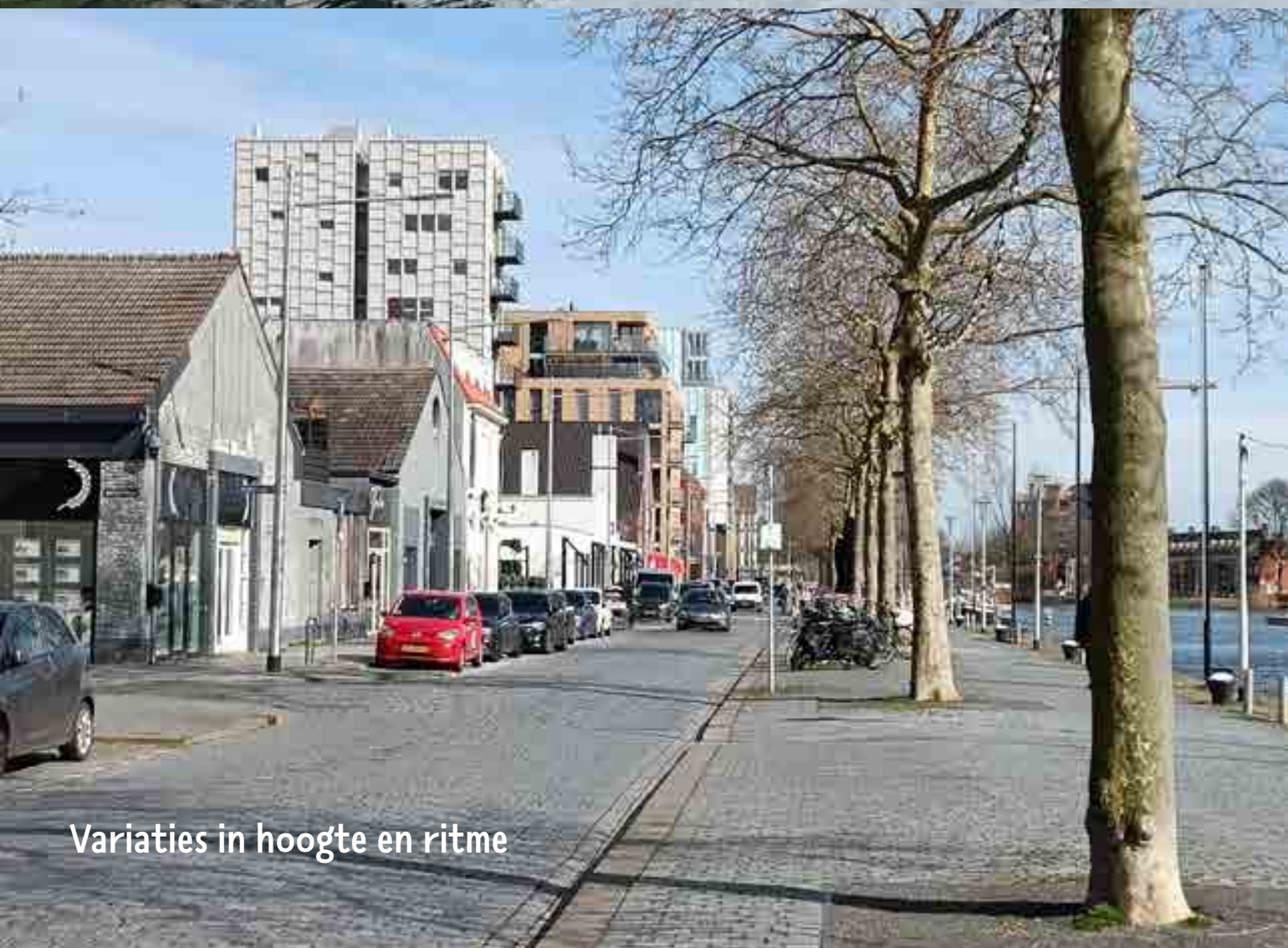
Den Ophef

Piushaven kent een grote verscheidenheid aan bebouwing

RAK op de kop van de pier

Variaties in hoogte en ritme

1.4 DE PIUSHAVEN

De Piushaven is een stedelijk gebied waar wonen, werken en recreëren samengaan. Het hele jaar liggen er historische, bewoonde vrachtschepen en in het watersportseizoen is het een vriendelijke en levendige passantenhaven met uitstekende voorzieningen. De lommerrijke kades van de Piushaven vormen een aantrekkelijk havenpark voor bewoners en bezoekers. De gezellige restaurants en ondernemingen aan de kade zorgen voor reuring in het gebied.

Met de toevoegingen van nieuwbouw en accenten zoals het restaurant “RAK” en de brug “Den Ophef” is de Piushaven een levendig stadsdeel. De komende jaren wordt het gebied

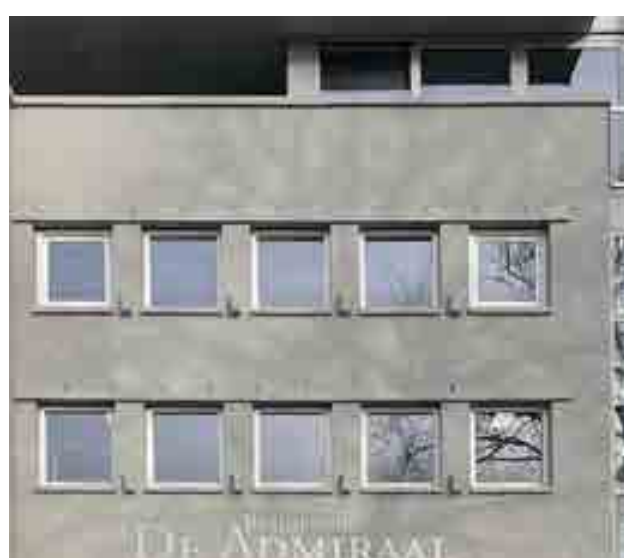
rond de Piushaven met o.a. het plan “Spinaker” en “Het Fabriekskwartier” nog verder ontwikkeld. Met de ontwikkeling van “De Residentie” komt het einde van de in 2005 gestarte gebiedsontwikkeling met 2500 woningen in zicht.

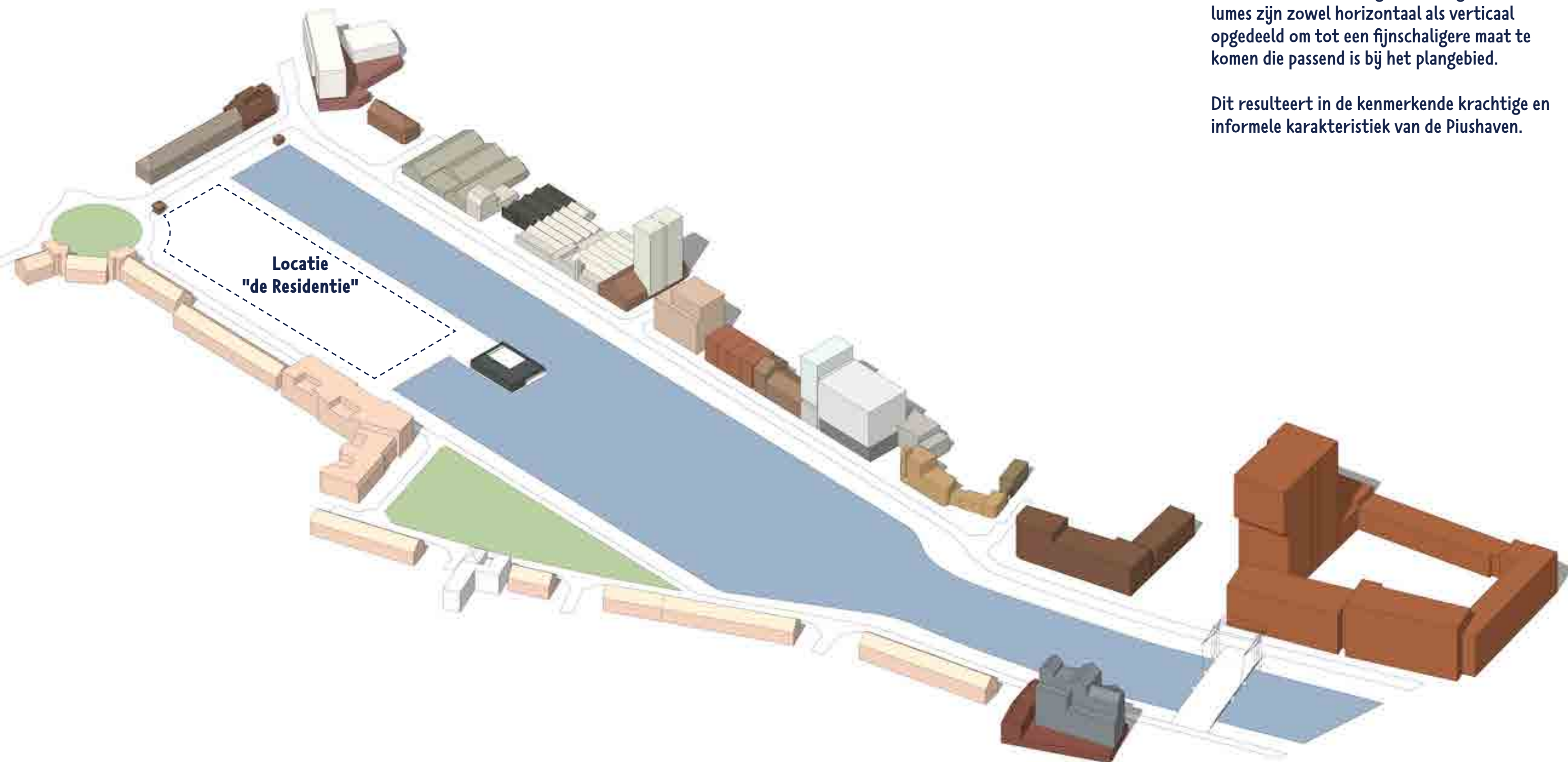
De bebouwing rond de Piushaven bestaat uit een afwisselende compositie van industrieel erfgoed, bestaande bebouwing, een nieuwe stadslaag en hoge accenten. De variatie in de hoogtes en de ritmiek zijn zodanig dat ze zich invoegen in de ‘toevalligheid’ en gelaagdheid van het stedelijk weefsel.

1.5 DNA VAN DE PLEK

Kenmerkend voor de Piushaven is hoe in de vormgeving van de gebouwen en de inrichting van de openbare ruimte de historie van het gebied nog steeds goed voelbaar is. Na de oprichting van het café Havenzicht, voor de schippers en havenarbeiders, vestigden diverse andere bedrijven zich aan het water. Deze bedrijven richtten zich op de opslag, distributie en verwerking van goederen die per schip werden aan- en afgevoerd. Langs de kade ontstond een deels onderbroken gevelwand met doelmatig vormgegeven bebouwing. Met draagconstructies van hout en staal konden grote overspanningen worden gemaakt. De gevels van de hallen, magazijnen en fabrieken werden

veelal in baksteen opgetrokken. Met kranen en elevators (bulkzuigers) op en bruggen over de kade werd de lading gelost. Op de terreinen werden goederen deels in silo’s opgeslagen. Bij de ontwikkeling van de Piushaven tot een gemengd woongebied werd dit industriële verleden gerespecteerd. Veel van de oorspronkelijke bebouwing is behouden en/of weer in ere hersteld. Op plintniveau sluit de nieuwbouw aan op deze “industriële laag”. Hogere bebouwing wordt door een setback of snede/caesuur gescheiden van deze laag.

Het gebied kenmerkt zich door een forse mix aan schaalniveaus en identiteiten. Er is een sterke veelheid aan gebouwsilhouetten en kleine tot grote korrelgroottes van de gebouwvolumes aanwezig. Grotere gebouwvolumes zijn zowel horizontaal als verticaal opgedeeld om tot een fjnscaligere maat te komen die passend is bij het plangebied.

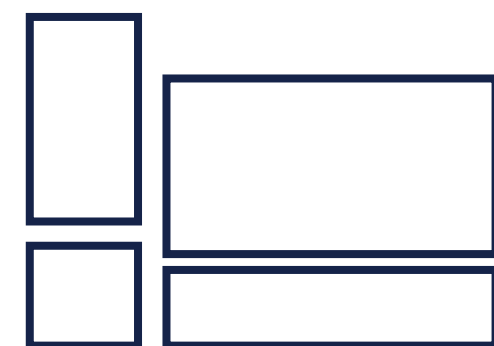
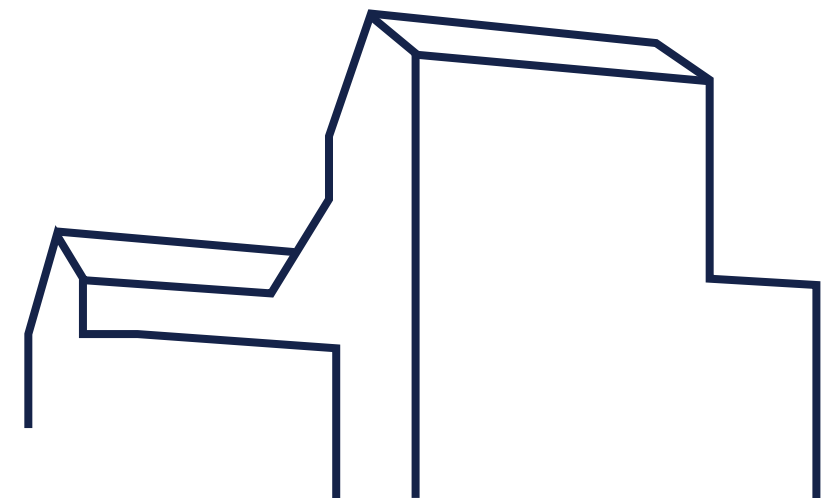
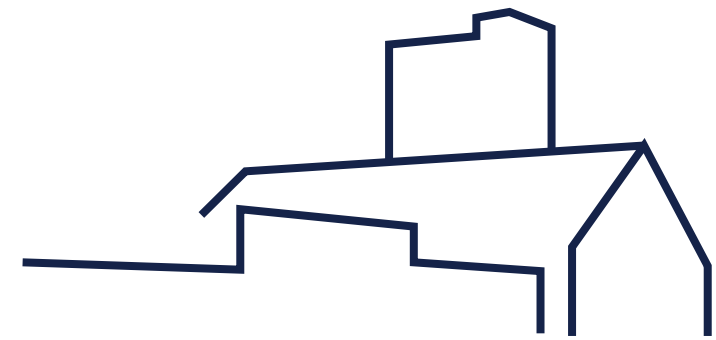
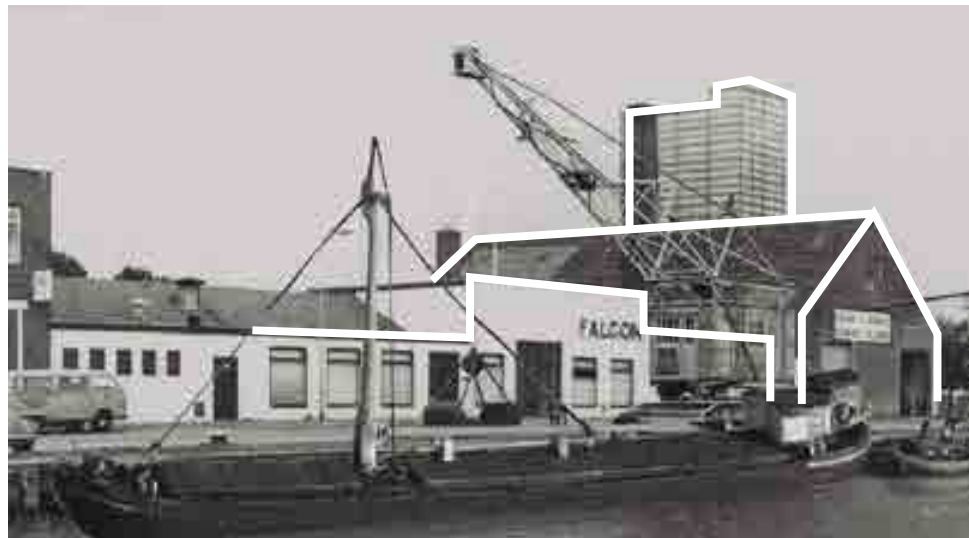
Dit resulteert in de kenmerkende krachtige en informele karakteristiek van de Piushaven.

1.6 DE TOOLBOX

Om de nieuwe bebouwing van De Residentie aan te laten sluiten op de bestaande kleine bebouwingskorrel van de Piushaven is een analyse gemaakt op verschillende onderdelen:

- Stedenbouw
- Architectuur
- Materialen
- Lokale bouwsels

Deze zijn vertaald in een toolbox van middelen die ingezet kunnen worden in de ontwikkeling van de Residentie (zie pagina's 66,67 & 74,75.).

Een greep uit de analyse.

2. AMBITIE

2.1 VOOR DE GEBRUIKERS

VOOR DE GEBRUIKERS

Bij het vormgeven van het nieuwe complex is niet alleen de ruimtelijke context van belang. Het is ook belangrijk om bij deze ontwikkeling te bepalen voor wie er gebouwd wordt en met welke ambitie. Woonzorg Nederland, de huidige eigenaar van het complex, verhuurt aan senioren. De huidige bewoners zullen ook in dit complex terugkeren. Woonzorg wil voor deze doelgroep in het nieuwe complex nog meer goede en betaalbare woningen ontwikkelen. Het is echter niet de ambitie om voor deze doelgroep een “enclave” in de stad te maken. Het is de ambitie om ook andere groepen te huisvesten zodat er een levendig complex ontstaat. Daarnaast heeft het complex door de bijzondere locatie op de kop van de Piushaven ook een functie voor de omwonenden, de bewoners van Tilburg en de gebruikers van het water. Ook voor deze gebruikers is de ambitie hoog.

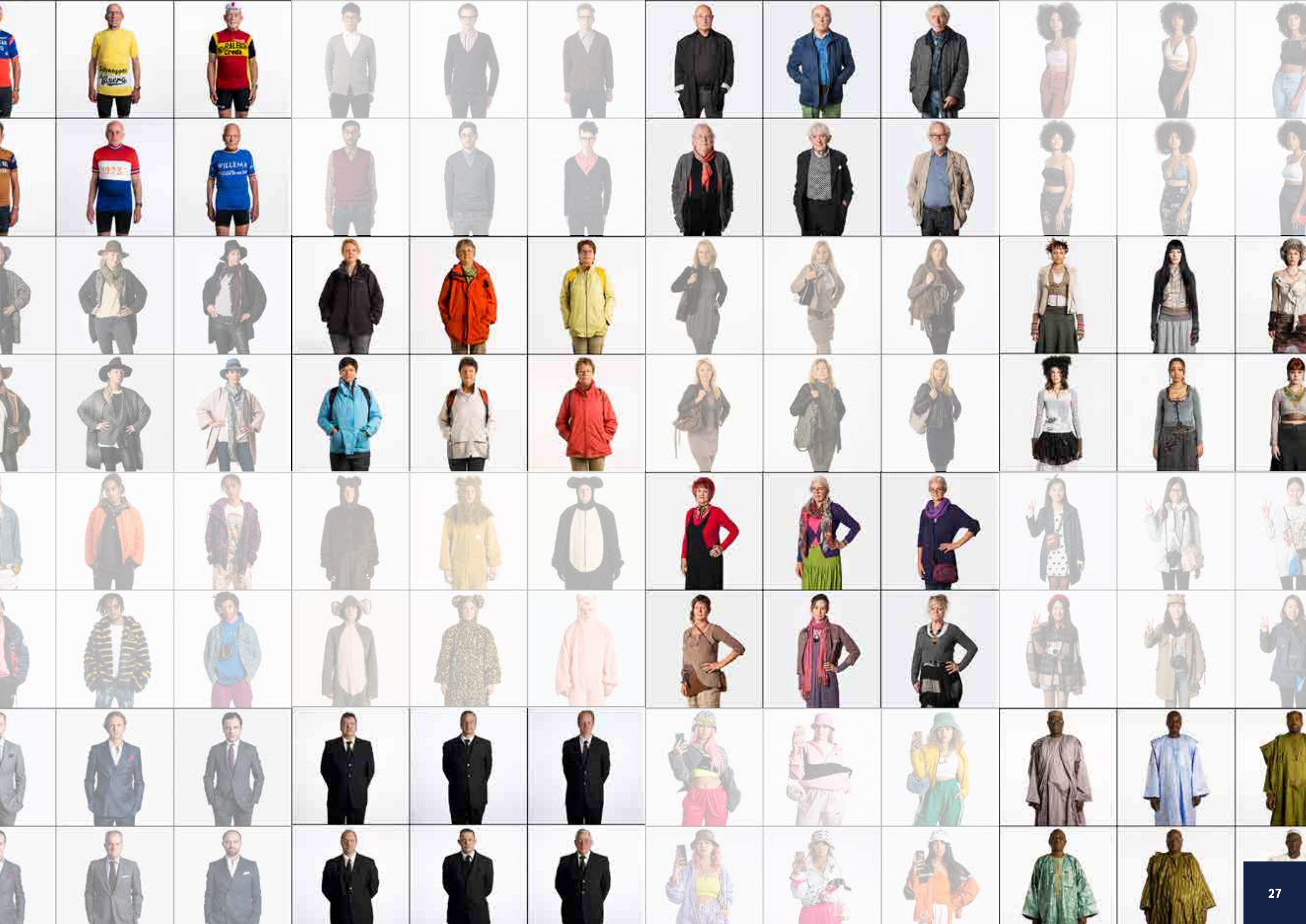
VOOR DE BEWONERS

Opnieuw zal het complex geschikt zijn voor bewoners op leeftijd. Het doel is om een deel van de huidige bewoners terug te laten keren op locatie. Voor hen vormt “De Residentie” wederom een thuis in de stad. Daarnaast is het de ambitie om ook voor andere doelgroepen zoals gezinnen en starters ruimte te maken.

Het is de ambitie om het complex te voorzien van ontmoetingsplekken zodat men hier prettig kan samenleven. Met gedeelde woonkamers, gemeenschappelijke (dak) terrassen en gedeelde voorzieningen wordt een hoogwaardige en gevarieerde woonomgeving geschapen.

Prettig samenleven in een hoogwaardige
en gevarieerde woonomgeving.

PLEKKEN VOOR DE BUURT

Op het maaiveld is het de ambitie om plekken voor ontmoeting en interactie te maken. Deze informele plekken kunnen een aanvulling vormen op de bestaande structuur van plekken aan en rondom de haven.

De ambitie is dat ook de invulling van de plinten van de gebouwen dit gebruik zal versterken.

Voortbouwen op het netwerk van informele plekken voor ontmoeting en interactie in de buurt.

VERANKERING IN DE STAD

De Residentie zal een aanvulling vormen op de bestaande voorzieningen in de stad. Het ligt aan een belangrijke verbindingroute van de stad.

Door de ligging aan het water zal de plek van betekenis zijn voor de inwoners van de stad. De middenpier met het restaurant RAK op de kop zal een aantrekkingskracht hebben op alle inwoners van Tilburg. De ambitie is dat de inrichting van de openbare ruimte met voorzieningen in de gebouwen voor reuring zorgt.

Complementair aan andere stadsdelen, met betekenis en aantrekkingskracht voor alle bewoners van Tilburg.

AANKOMST VANAF HET WATER

De ambitie is om De Residentie een baken te laten zijn voor de passanten die Tilburg benaderen vanaf het Willhelminakanaal.

De Residentie vormt de toekomstige poort naar de stad. De ambitie is om de Residentie met zijn voorzieningen de schakel te laten zijn tussen de stad en het leven in de haven.

Als baken aan de kade en poort naar de stad, een sterke binding met het leven vanaf het kanaal.

2.2 VOOR DE UITWERKING

VOOR DE UITWERKING

Bij de vormgeving van de gebouwen is het van belang om de ambities voor de uitwerking helder te stellen. Welke doelen willen we met de realisatie van het complex bereiken. Het versterken van de verbinding met het water is hierbij evident. De huidige bewoners geven aan dat het verschil in dynamiek rond de locatie erg aangenaam is. Aan de zuidzijde is het rustig, aan de noordzijde is het door de verbinding met de haven levendig. De ambitie is om dit verschil in dynamiek te borgen. De ambitie is om de rust en het groen aan de zuidzijde te behouden en te versterken. De havenzijde kan met groen, levendige plinten en prettige verblijfsruimten op en aan de kade nog aantrekkelijker worden. De ligging aan de Piushaven vraagt om een vormtaal die aansluit bij het bedrijvige en industriële verleden.

Binnen dit stoere en kloeke complex wonen ouderen aan wie ook zorg aan huis gegeven kan worden. In de plinten kunnen in collectieve ruimten bewoners samenkomen.

LEVENDIG HAVENLANDSCHAP

De ambitie is om aan de havenzijde een sterke verbinding te maken met het water. Met een groene en aantrekkelijke openbare ruimte wordt van de middenpier een prettige verblijfsruimte gemaakt die op de haven gericht is. Het is de ambitie om met de programmering van de plinten aan de havenzijde de levendigheid te versterken.

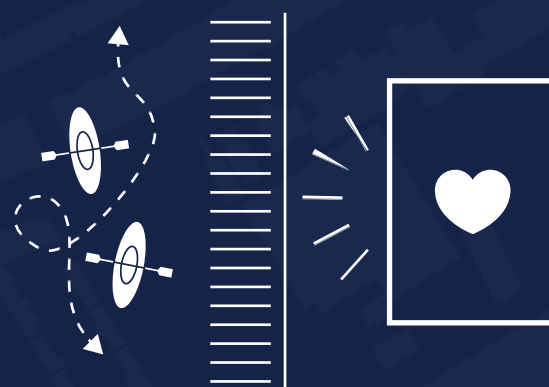
RUIG WONEN MET ZORG

De ambitie is om naast de plekken met reuring aan de haven ook rust voor de bewoners te creëren. De activiteiten in de haven zullen een levendig uitzicht bieden aan de bewoners. In het complex zal aan de oudere bewoners zorg en ondersteuning geboden worden. Met de inrichting van ruimten en (dak)terrassen voor collectief gebruik wordt een zorgzame leefomgeving geschapen in een industriële setting.

Maak plekken voor reuring
maar ook voor rust.

+

Verweef havenactiviteiten
met woon/zorgprogramma.

+

Ondersteun diverse karakters
van collectief gebruik.

ROBUUST INDUSTRIEEL

De Residentie zal in zijn verschijningsvorm aansluiten op het karakter van de Piushaven. De ambitie is om op plintniveau aan te sluiten op de vormtaal van de industriële laag van de oude bebouwing langs de haven. Op deze plint zullen autonome volumes verrijzen met een eigen identiteit. Met industriële accenten en nuanceringen wordt het complex verrijkt.

Aansluiting op de informele & industriële laag van de Piushaven.

+

Autonome volumes met diverse identiteiten.

+

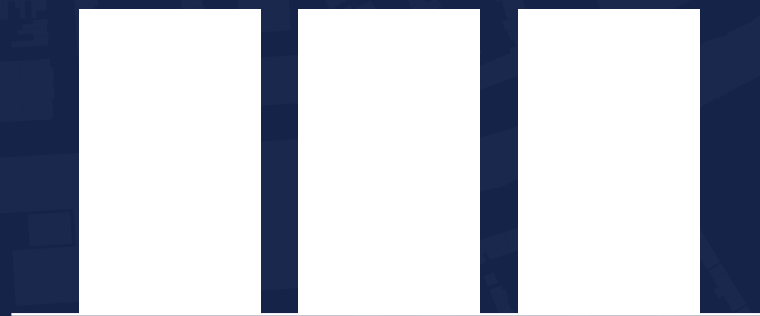

Industriële accenten en nuanceringen.

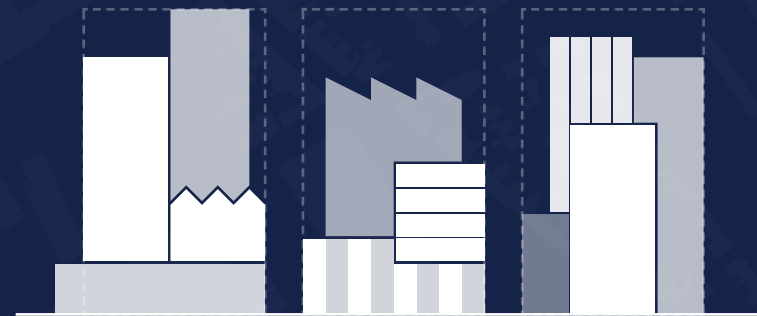

PRETTIG ROMMELIG

De ambitie is om aan te sluiten op de krachtige en informele karakteristiek van de Piushaven. De Residentie zal Tilburgs van karakter zijn. Het complex zal een afgewogen 3D collage van compacte, heldere, zuivere volumes vormen. Met deze volumes zal aangesloten worden op de industriële laag en de stedelijke laag. De hoogteaccenten dragen bij aan de afleesbaarheid van het stedelijk weefsel.

Van compositie...
Van generiek...

Omarm de krachtige en informele
karakteristiek van de Piushaven.

...naar collage!
...naar typisch Piushaven!

VERANKERD IN TILBURG

Residentie Piushaven als nieuw
ankerpunt in de stad.

DE PRINCIPES OP HOOFDLIJNEN

Aan de hand van principes schetsen we het gewenste beeld voor de Piushaven. Deze principes vormen de basis voor de verdere uitwerking van het plan. We hebben deze principes samengevat tot hoofdlijnen om de kern van het plan duidelijk te maken.

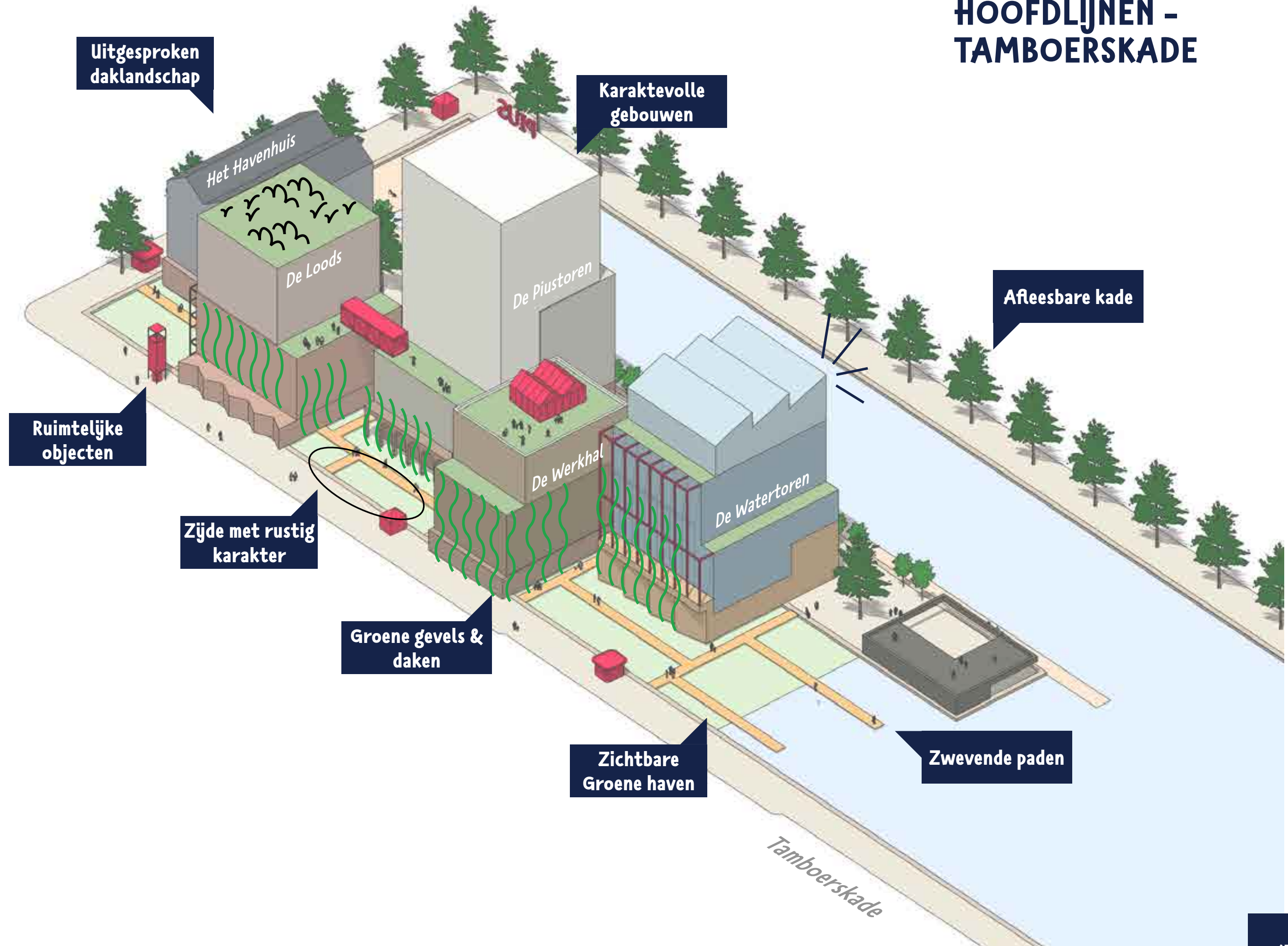
Deze hoofdlijnen zijn in dit hoofdstuk nader uitgeschreven en uitgediept.

Afwijken van de principes van het Regiedocument is bespreekbaar, op voorwaarde dat de ontwerper of architect de afwijking overtuigend presenteert en de kwaliteitsbegeleider hiermee instemt. Een heldere onderbouwing is vereist, zoals tekst, diagrammen, plannen, ruimtelijke verbeeldingen of referenties. Gemotiveerd afwijken is mogelijk, mits dit in het belang is van de ruimtelijke kwaliteit en past binnen de geest van het plan.

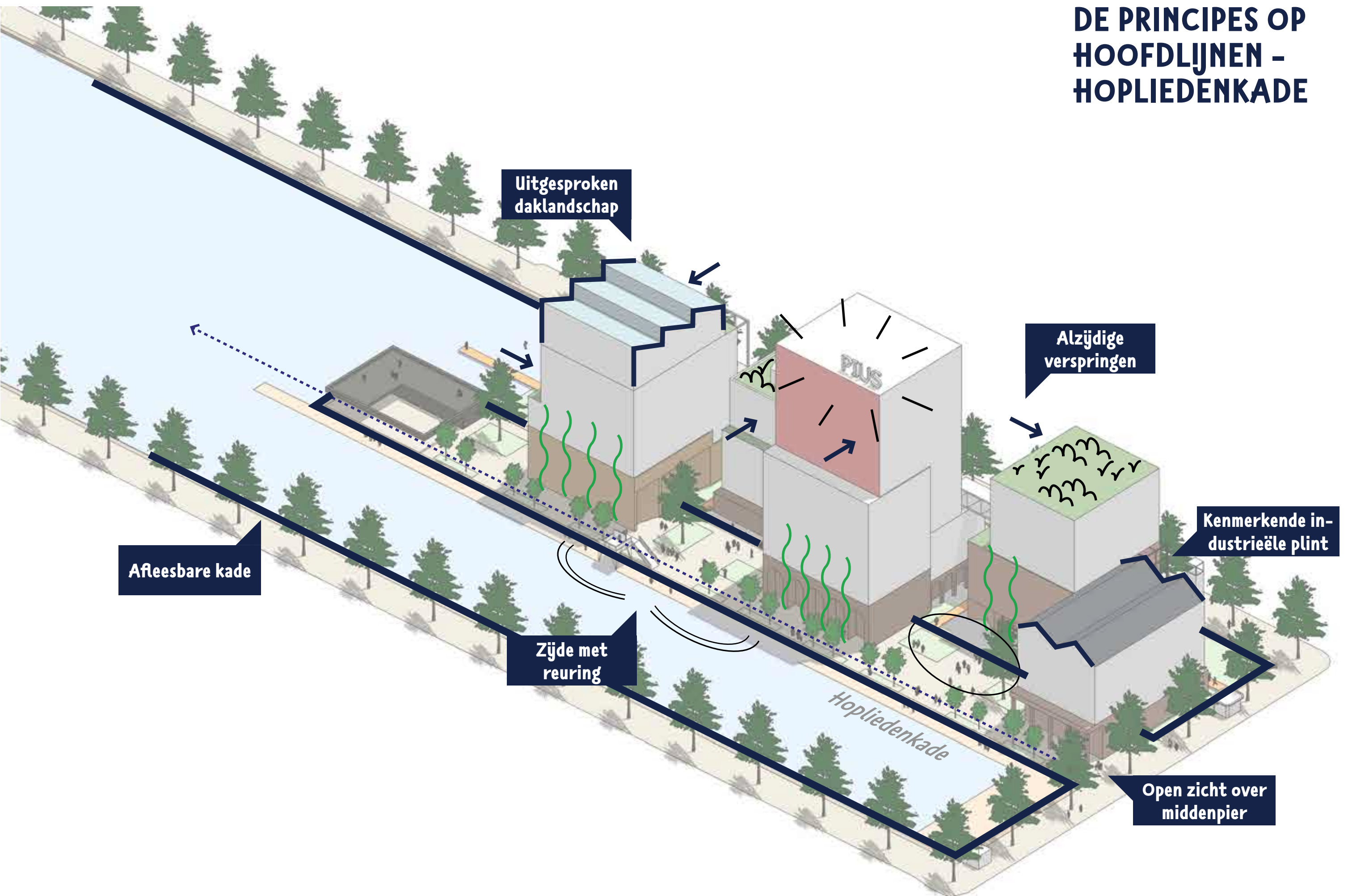

3. PRINCIPES

DE PRINCIPES OP HOOFDLIJNEN - TAMBOERSKADE

DE PRINCIPES OP HOOFDLIJNEN - HOPLIEDENKADE

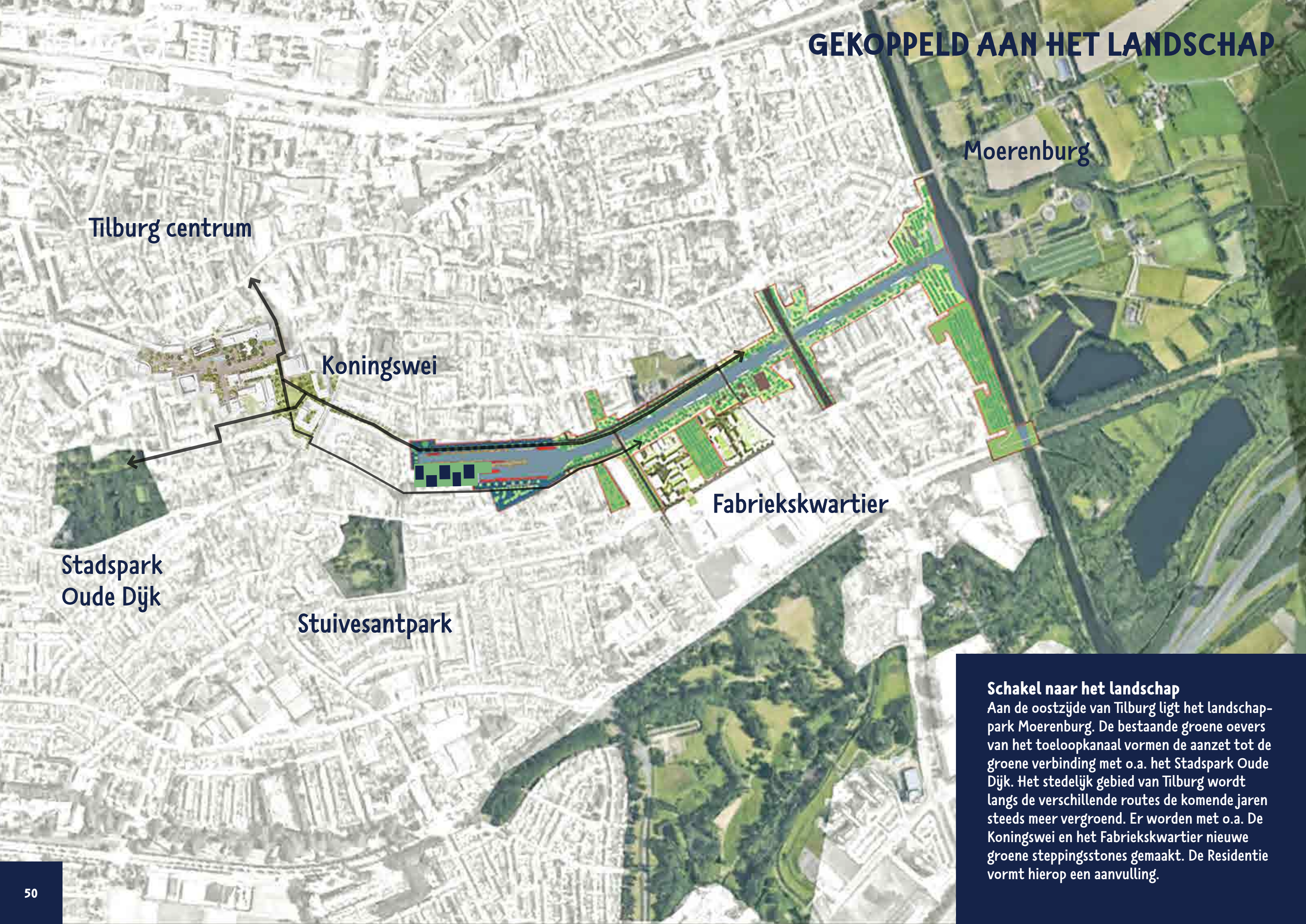

3.1 HET MAAIVELD

In dit regiedocument wordt aan de hand van ruimtelijke “principes” het kader voor de toekomstige ontwikkeling geschetst. Deze principes zijn vanaf het maaiveld opgebouwd. Dit heeft te maken met de sterke verbondenheid van deze plek met de historie. Met het beter afleesbaar maken van de oorspronkelijke tweede havenarm wordt de basis gelegd voor deze ontwikkeling.

GEKOPPELD AAN HET LANDSCHAP

Tilburg centrum

Koningswei

Moerenburg

Fabriekskwartier

Stadspark
Oude Dijk

Stuivesantpark

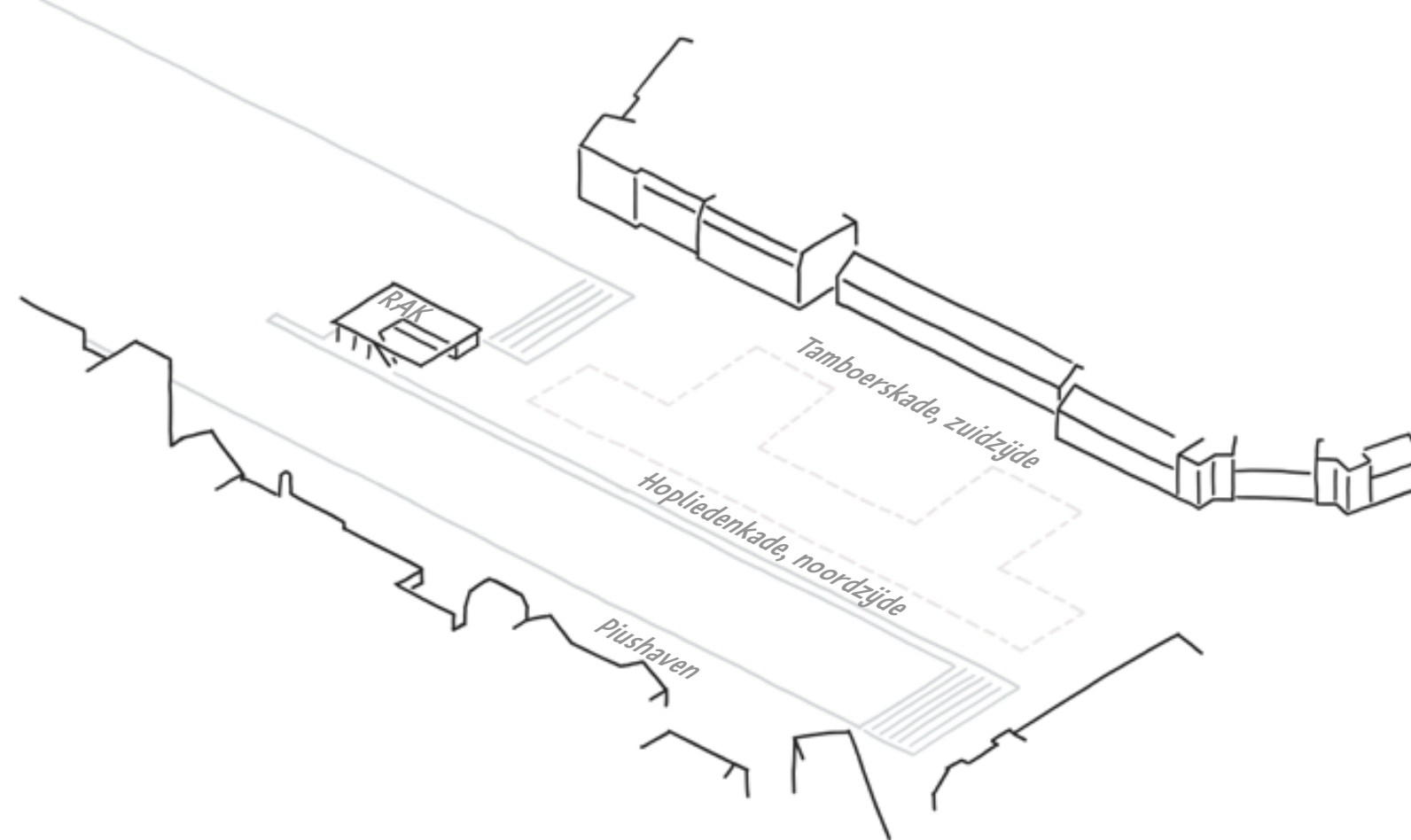
Schakel naar het landschap

Aan de oostzijde van Tilburg ligt het landschapspark Moerenburg. De bestaande groene oevers van het toeloopkanaal vormen de aanzet tot de groene verbinding met o.a. het Stadspark Oude Dijk. Het stedelijk gebied van Tilburg wordt langs de verschillende routes de komende jaren steeds meer vergroend. Er worden met o.a. De Koningswei en het Fabriekskwartier nieuwe groene steppingstones gemaakt. De Residentie vormt hierop een aanvulling.

GESCHIEDENIS AFLEESBAAR

Plot

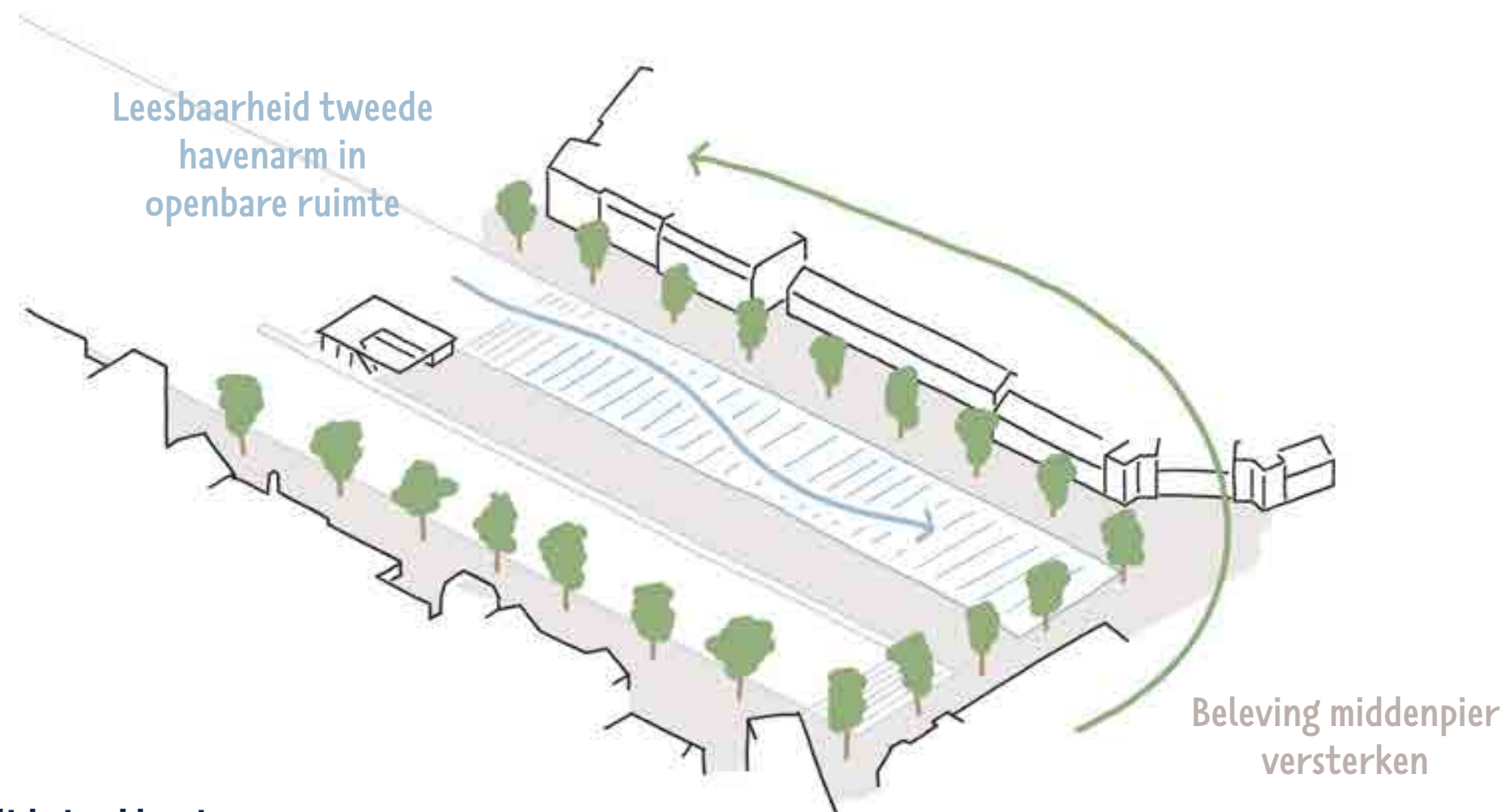
De locatie is gelegen op de kop van de Pius-haven. De noord-oost en zuid-westzijde van de locatie zijn verschillend van karakter. Aan de zuidzijde, bij de Tamboerskade, wordt aangesloten op een rustig en fijnmazig stedelijk woongebied. Dit geldt ook voor de westzijde. De noordzijde, de Hopliedenkade, ligt direct aan de Piushaven. Aan de oostzijde op de kop van de Middenpier ligt het uitzichtpunt en restaurant RAK.

zicht vanuit het noordwesten

Groene haven

Met de inrichting van de openbare ruimte maken we de geschiedenis opnieuw afleesbaar. De oorspronkelijke zuidelijke havenarm wordt beter herkenbaar en krijgt nieuwe betekenis als "groene haven". De kademuren met bomen worden als structuur tot aan het Voetboogplein doorgezet. Ook de Middenpier wordt beter beleefbaar.

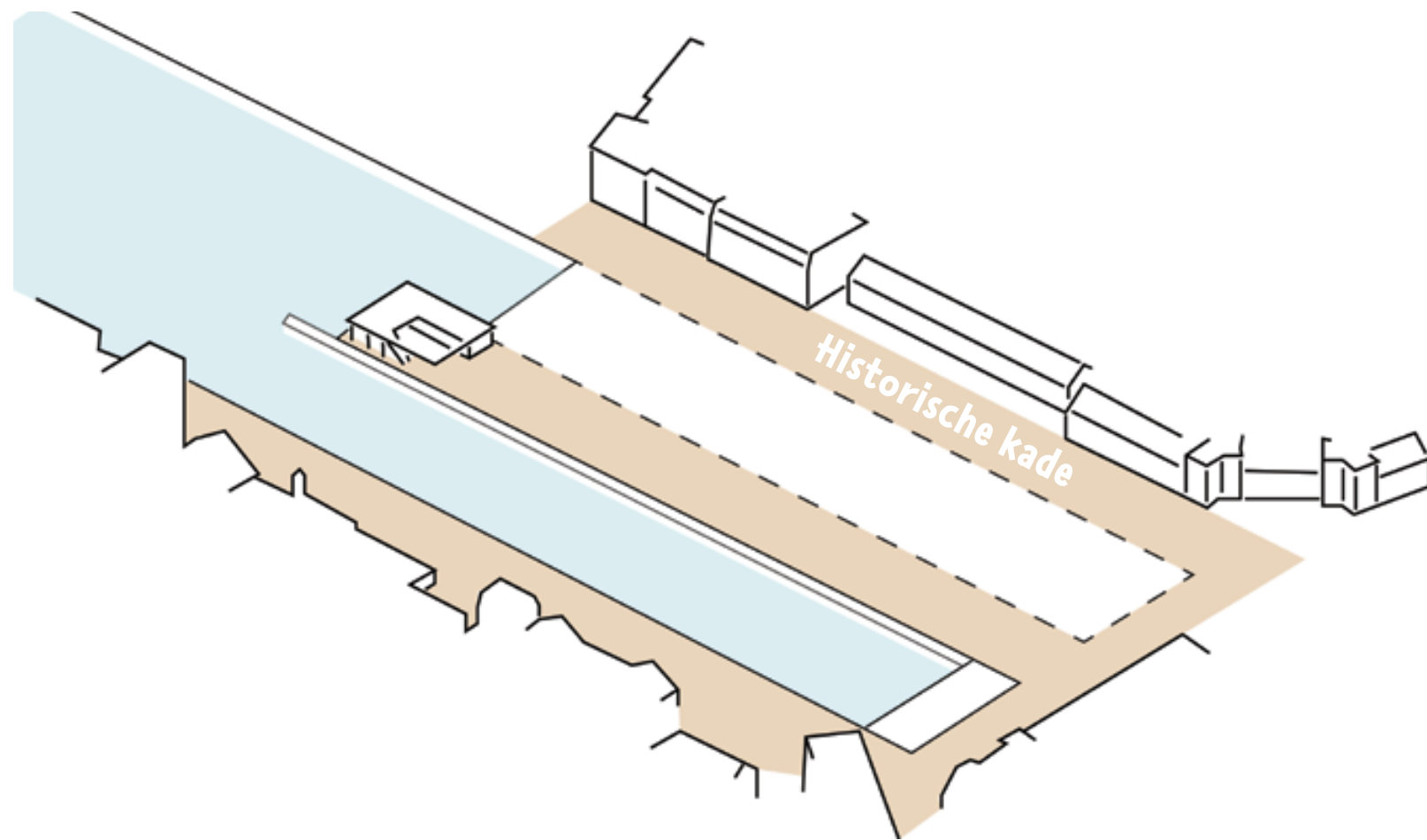

zicht vanuit het zuidoosten

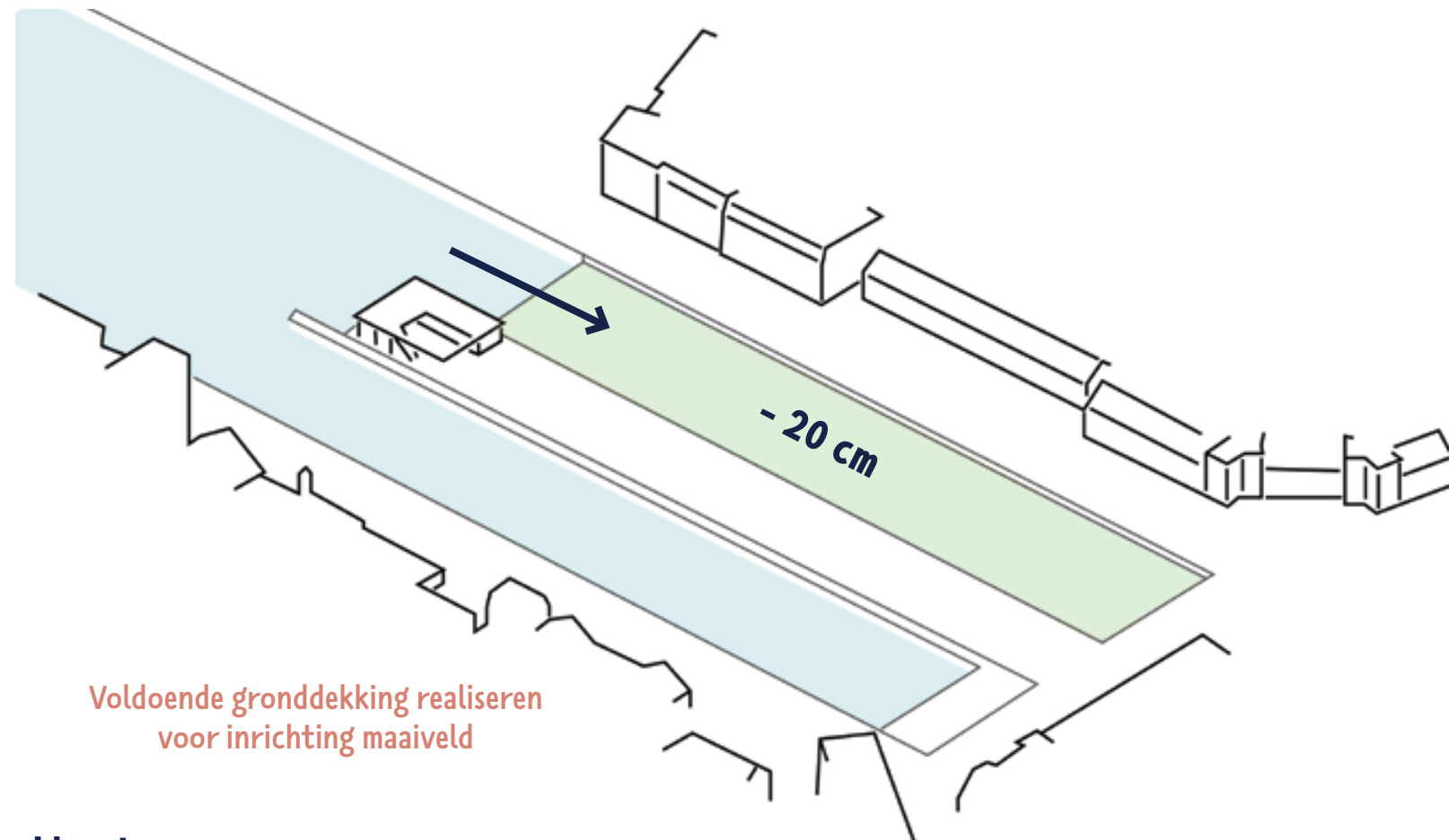
KADE EN HAVEN

Duiding van de historische kade

Op het maaiveld wordt de contour van de historische kade zo veel mogelijk weer beleefbaar gemaakt. De kade wordt herkenbaar door consistent materiaalgebruik.

zicht vanuit het noordwesten

Voldoende gronddekking realiseren
voor inrichting maaiveld

zicht vanuit het zuidoosten

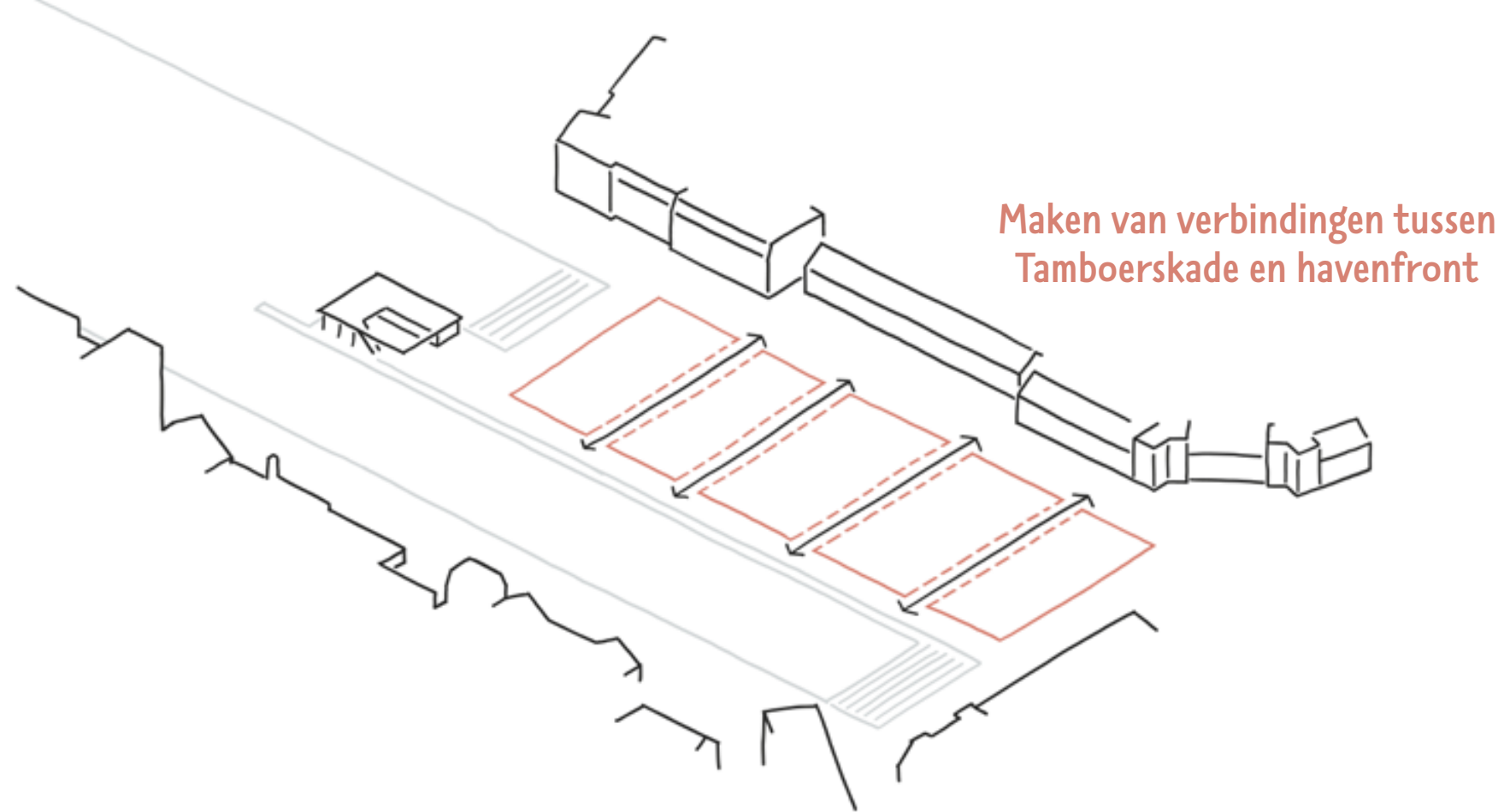
Voldoende gronddekking

Om een "groene haven" te kunnen realiseren wordt de nieuw te realiseren parkeergarage verdiept aangelegd. Door het maaiveld in de groene haven 20 cm lager te leggen blijft de kade afleesbaar. De parkeergarage ligt vervolgens nog eens minimaal 60 cm dieper. Hiermee ontstaat voldoende gronddekking voor een hoogwaardige inrichting van het maaiveld. Hiermee kan ook grondgebonden groen voor gevels worden gerealiseerd.

STRUCTUUR

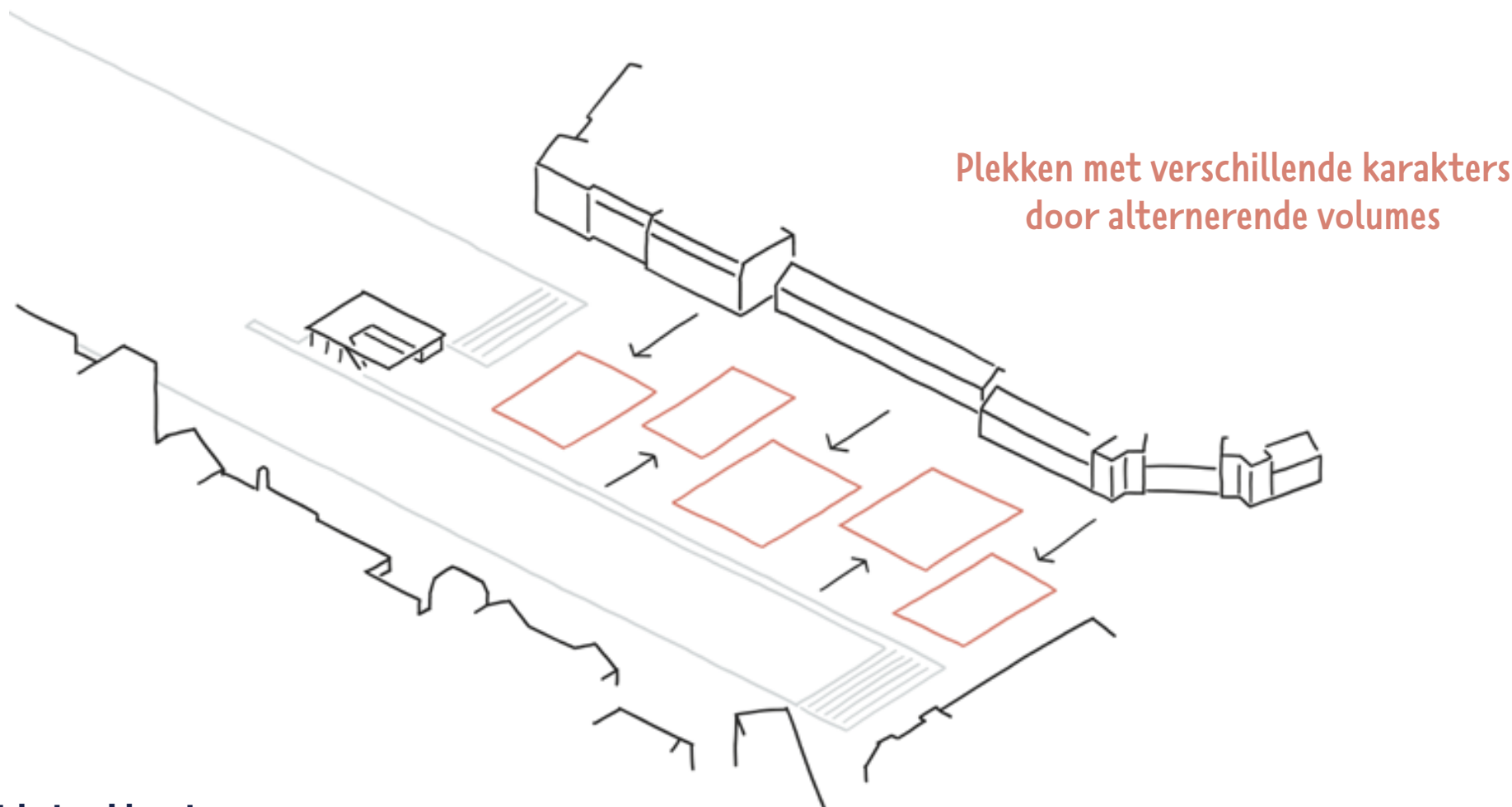
Doorzichten

Door middel van noord-zuid doorzichten wordt de Tamboerskade met het havenfront verbonden.

Maken van verbindingen tussen Tamboerskade en havenfront

zicht vanuit het noordwesten

Plekken met verschillende karakters door alternerende volumes

Plekken maken

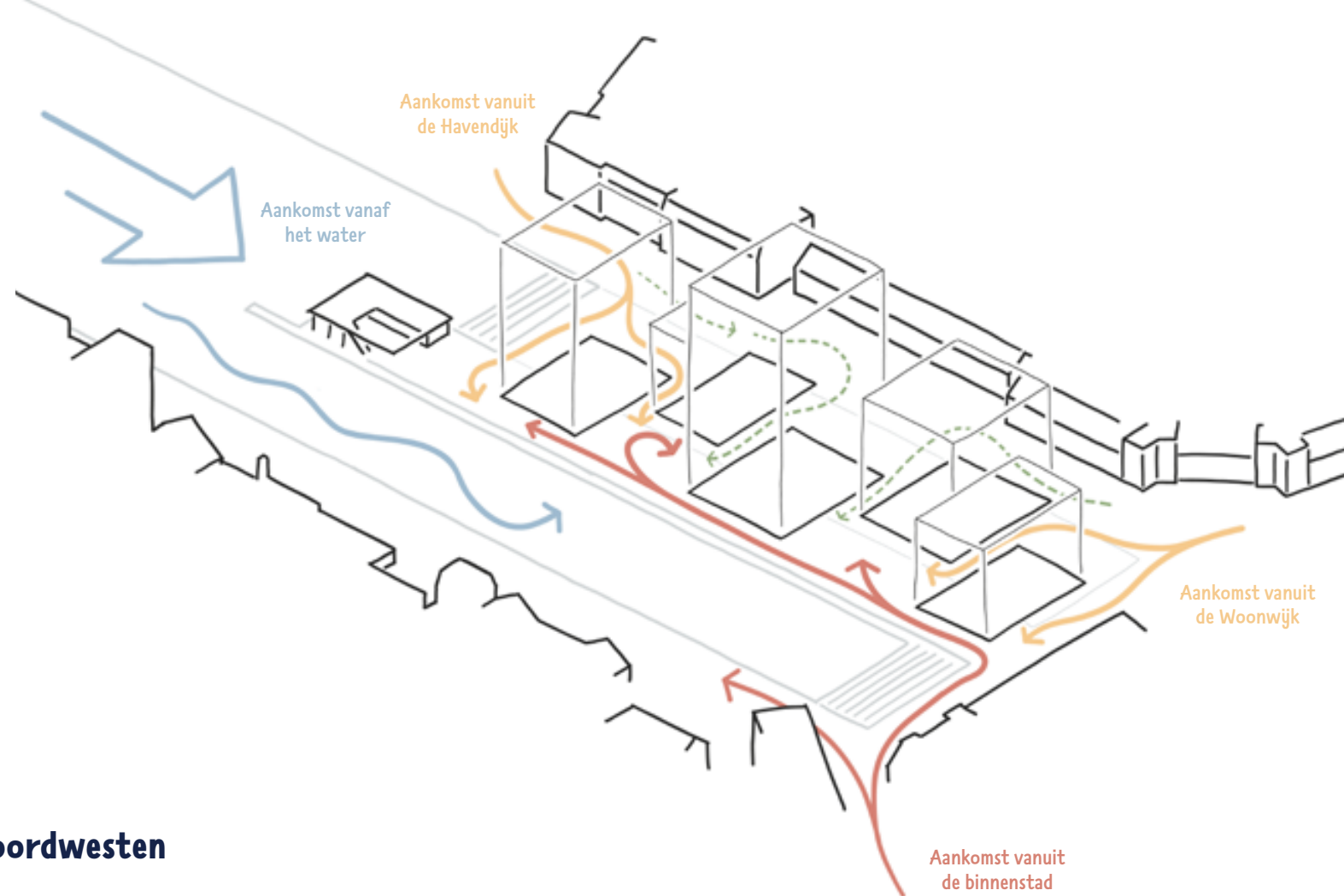
Aan de Tamboerskade en het havenfront ontstaan op het maaiveld door het terugleggen van de gebouwen "plekken" aan de Tamboerskade en het havenfront.

zicht vanuit het zuidoosten

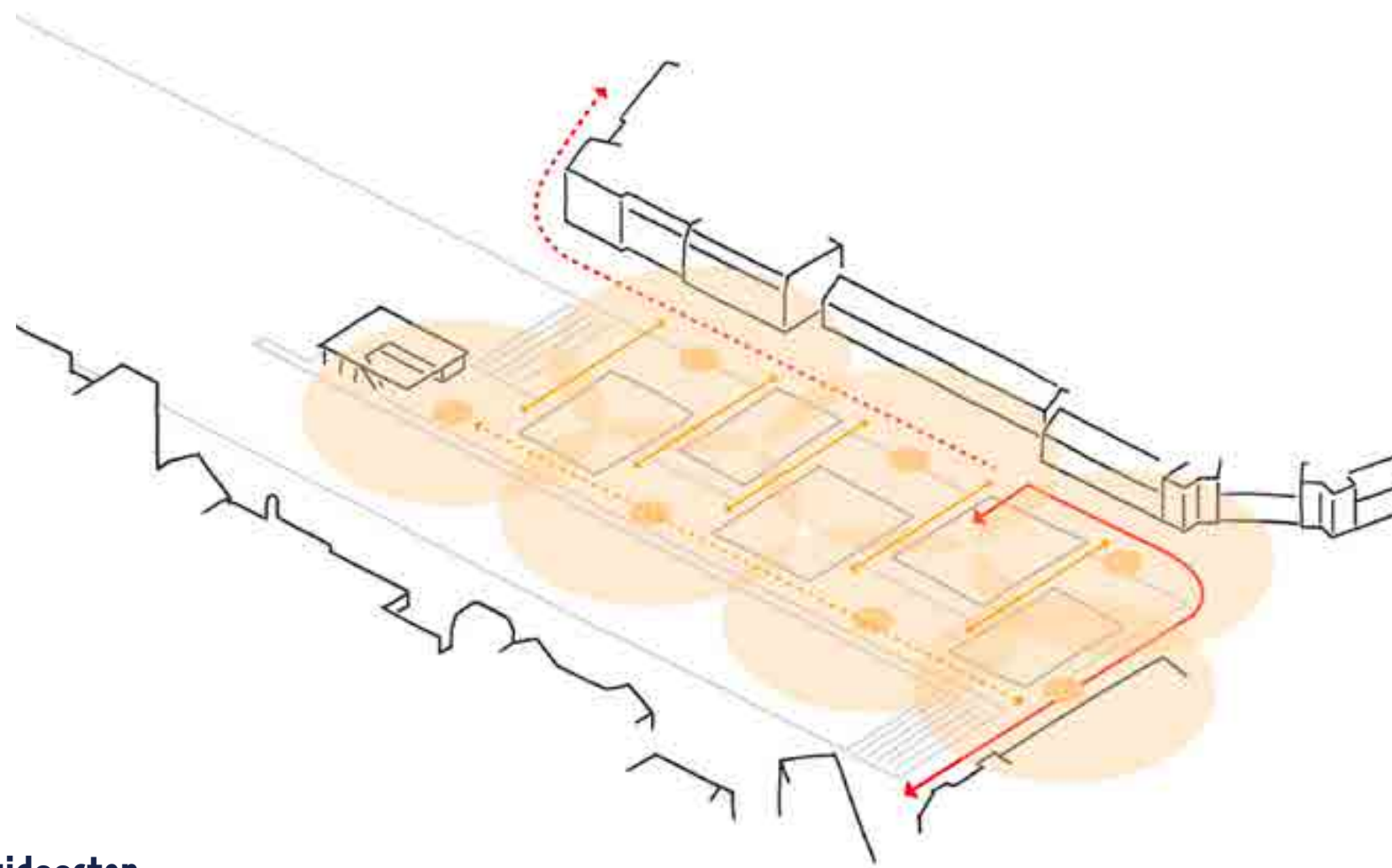
TOEGANKELIJKHEID

Doorwaadbaarheid

Vanaf verschillende zijden kan het gebied door voetgangers worden benaderd. Het gebied is door de ruimte tussen de gebouwen doorwaadbaar. De "plekken" tussen de gebouwen worden verbonden.

zicht vanuit het noordwesten

zicht vanuit het zuidoosten

Bereikbaarheid

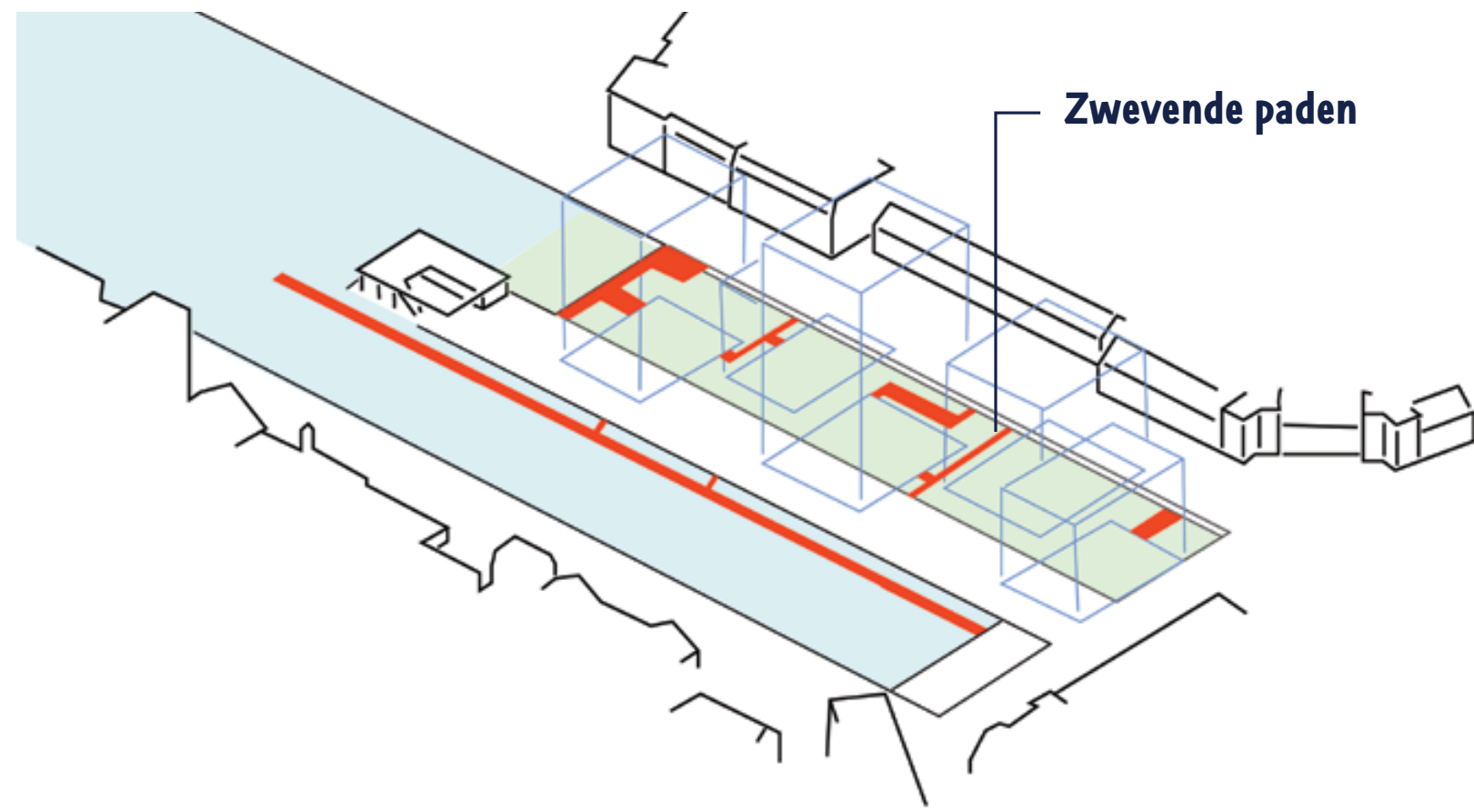
De ontsluitingsroute voor gemotoriseerd verkeer is via de Tamboerskade georganiseerd. De parkaargarage ligt ook aan deze zijde. Hulpdiensten kunnen ook via de Hopendliedekade de gebouwen bereiken.

- opstelplekken hulpdiensten
- gemotoriseerd verkeer - twee richtingen
- gemotoriseerd verkeer - één richting
- aan-/afvoer goederen vanaf de weg
- uitsluitend calamiteiten route hulpdiensten

GROENPRINCIPES

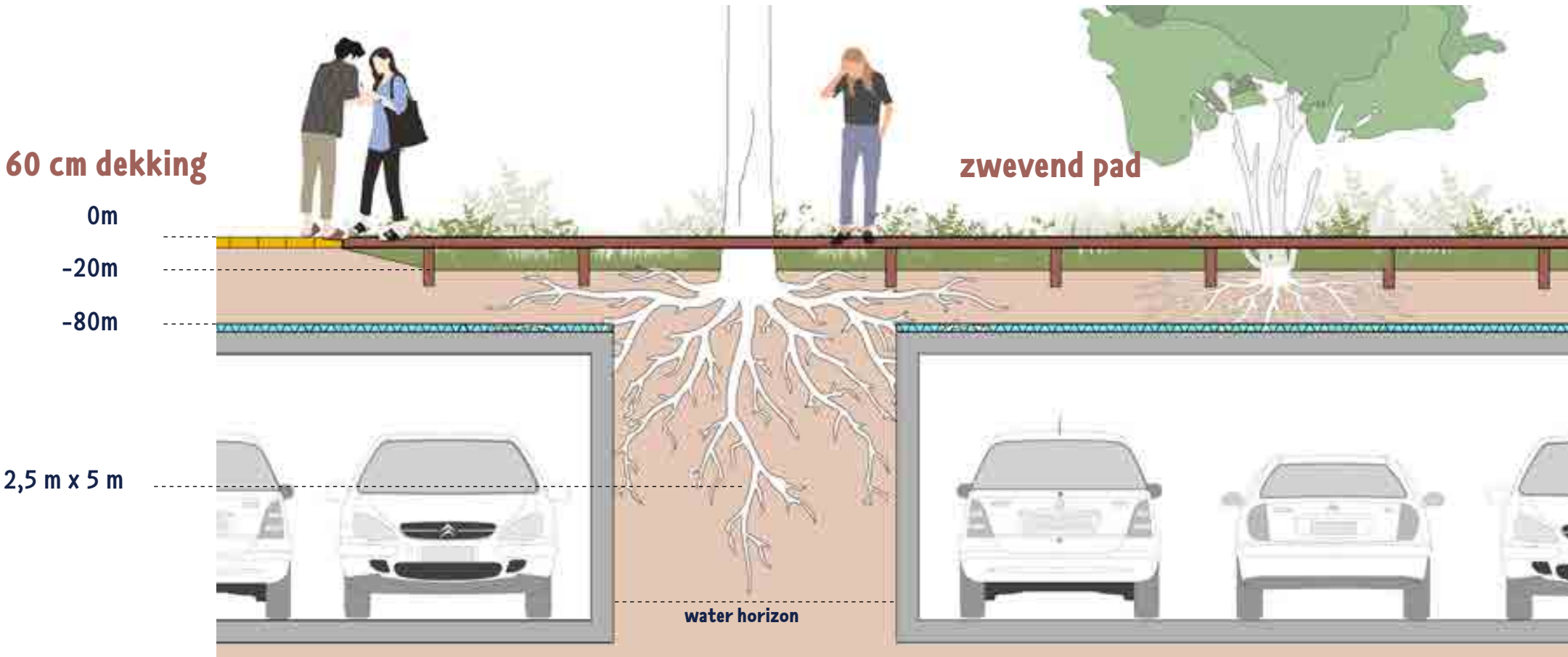
Zwevende paden

Met zwevende paden over de groene havenarm wordt het gebied ontsloten. Deze paden sluiten aan op het niveau van de kade en zijn ook voor mindervaliden goed toegankelijk.

60 cm dekking

zwevend pad

Gronddekking en ruimte bomen

Op de parkeerkelder wordt gronddekking aangebracht. Hiermee ontstaat een voedingsbodem voor de beplanting van de groene haven. Op een aantal plekken wordt er onderzocht of er in de parkeerkelder ruimte geschapen kan worden om bomen te laten groeien. Hiervoor worden een viertal reserveringen (4 parkeerplaatsen) opgenomen welke in de uitwerking nader worden getoetst op financiële haalbaarheid evanals binnen de mobiliteitsvraag.

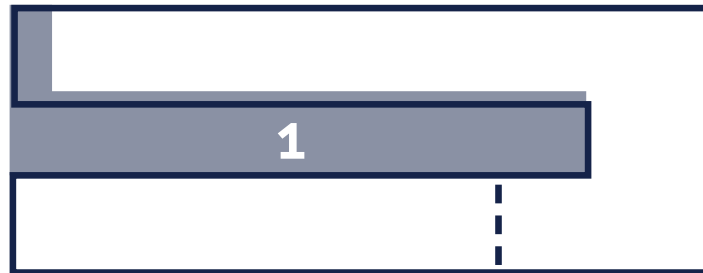
Principe mogelijke posities i.r.t. schematische maaiveld inrichting.

- Primaire entree
- ▷ Secundaire entree

MIDDENPIER

De Middenpier krijgt een aantrekkelijk en groen karakter. Qua materialisatie wordt er aangesloten op de bestaande kade. Op deze kade worden bomen toegevoegd en plantvakken gemaakt. Er worden ontmoetingsplekken en verblijfsplekken gemaakt.

GROENE HAVEN

De Groene Haven krijgt een weelderig en industrieel karakter. De Groene Haven ligt deels boven de parkeerkelder. Het gronddek is voldoende om de beplanting weelderig te laten groeien. Door het gebruik van roosters en zwevende paden loopt het groen op maaiveld onder de paden door.

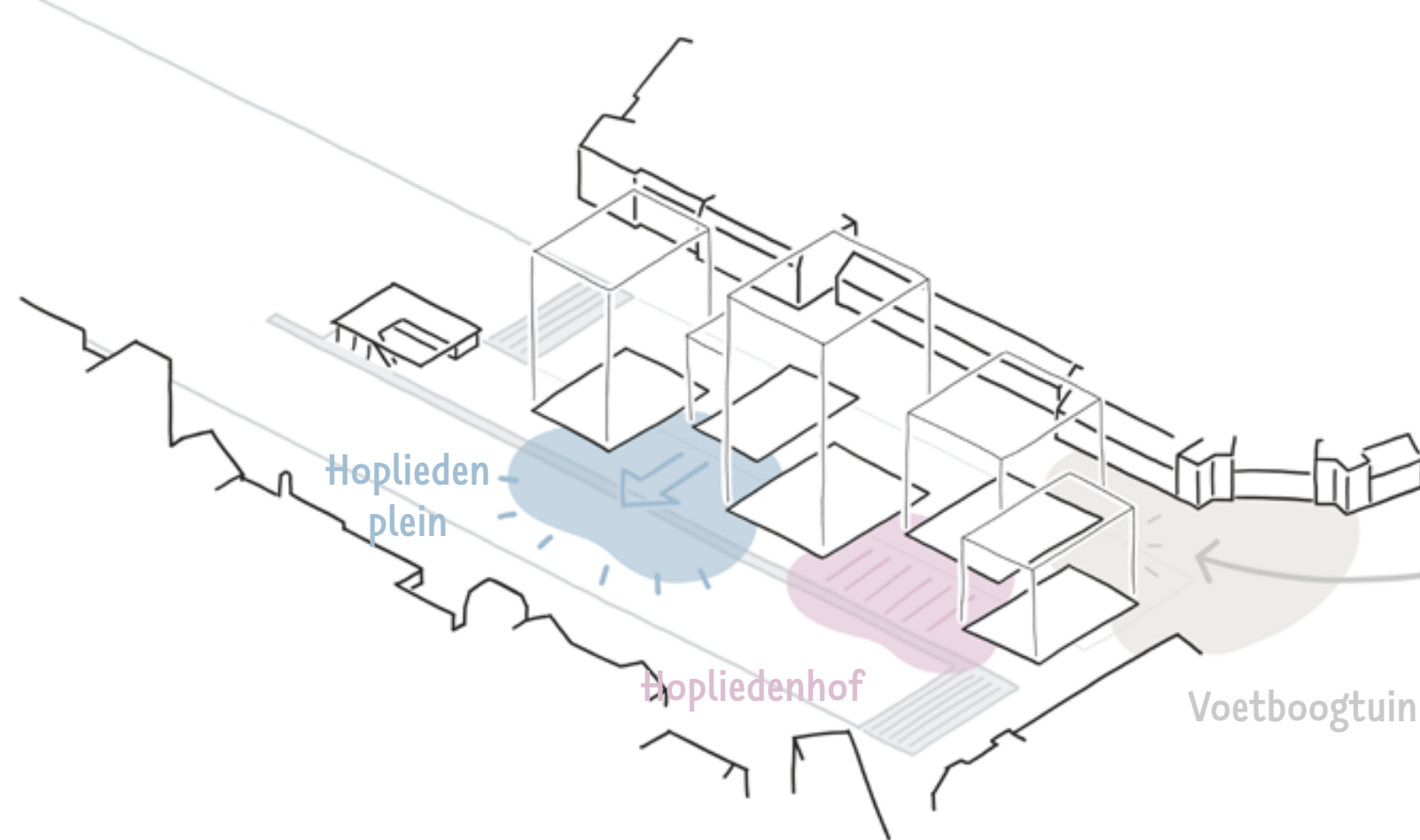
HAVENZIJDE

Hopliedenplein

Extrovert, publiek en vol reuring op de mid-denpier en aan het water. De plek waar stad en Piushaven elkaar ontmoeten.

Hopliedenhof

Semi-publiek met een voornamelijk collectief karakter voor bewoners en omwonenden. Soms introvert, soms extrovert.

zicht vanuit het noordwesten

TAMBOERSKADE

Tamboerspark

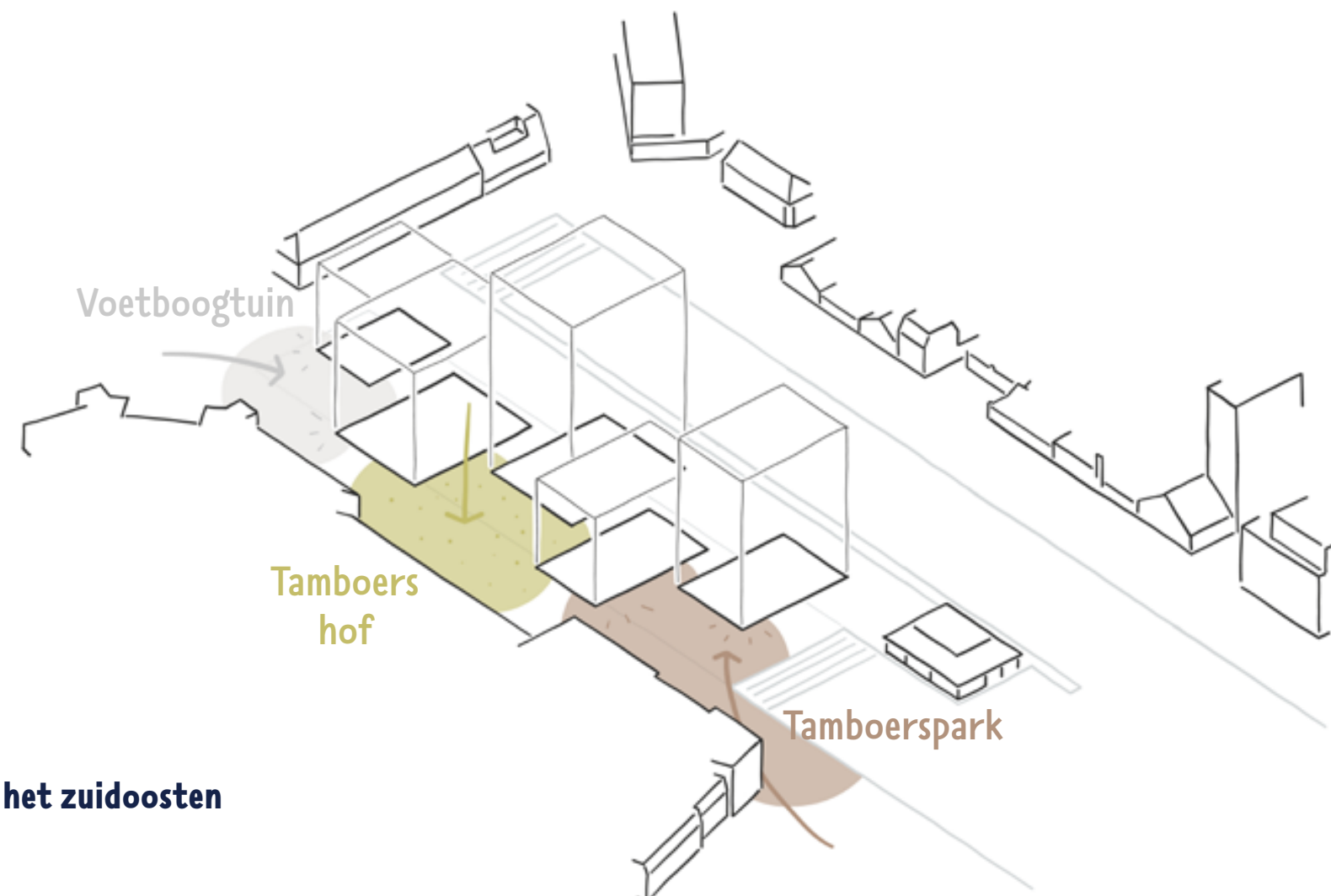
Semi-publiek en semi-extrovert. Een plein waar wordt gewoond maar ook (in combinatie) kan worden gewerkt.

Tamboershof

Introvert en semi-privé. Een groen hof waar rondom gewoond wordt, een plek voor rust.

Voetboogtuin

Introvert maar publiek. Als schakel en entree tussen De Residentie en de wijk.

zicht vanuit het zuidoosten

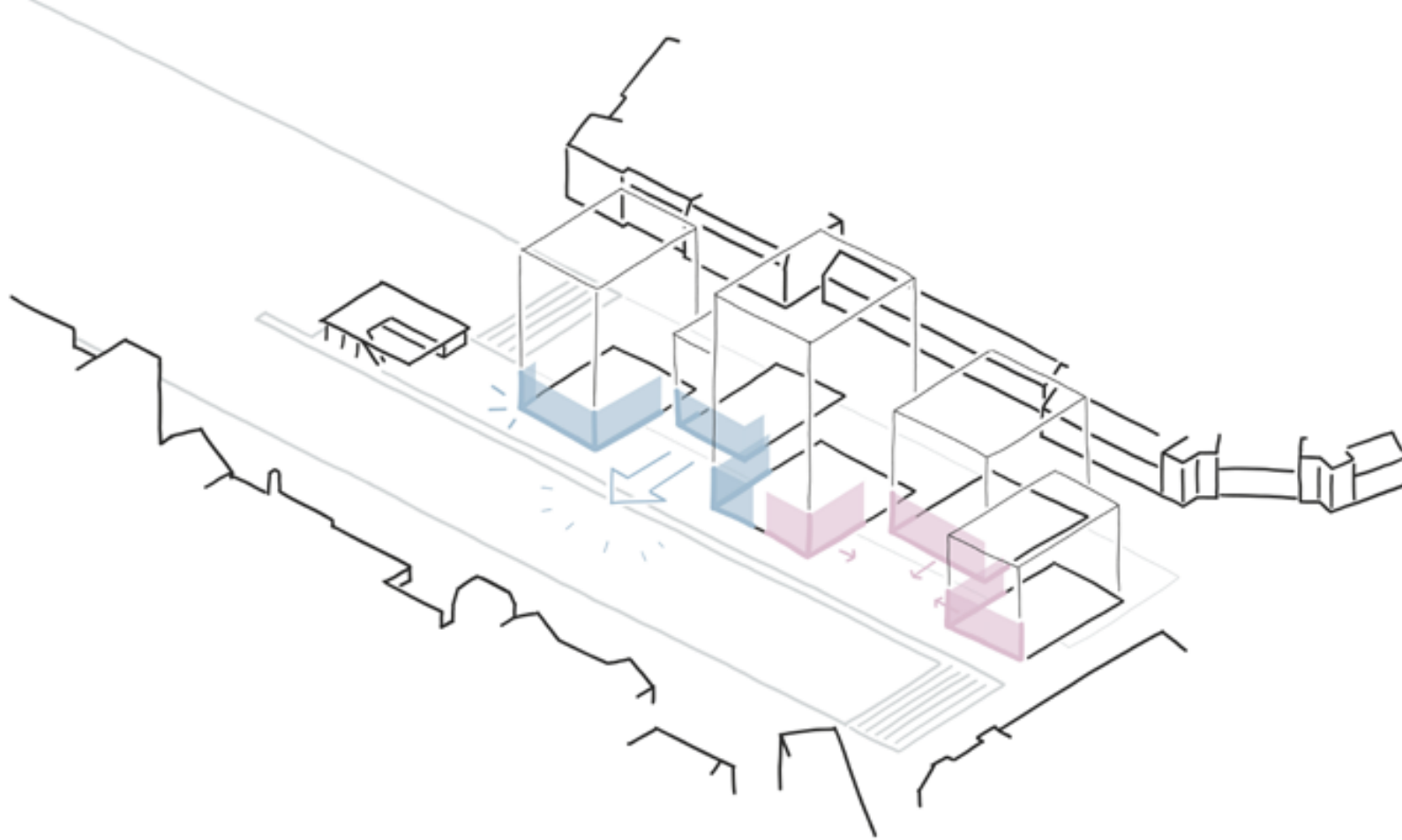
HAVENZIJDE

Hopliesenplein

Programmeren met commerciële of horeca functies. Levendigheid gedurende de hele dag, middag en avond. Sterke binding met het water en ondersteunend aan reuring op de middenpier.

Hopliesenhof

Ruimte voor een collectieve huiskamer en andere gedeelde of semi-publieke functies. Nadruk op gebruik door bewoners en omwonenden.

zicht vanuit het noordwesten

TAMBOERSKADE

Tamboerspark

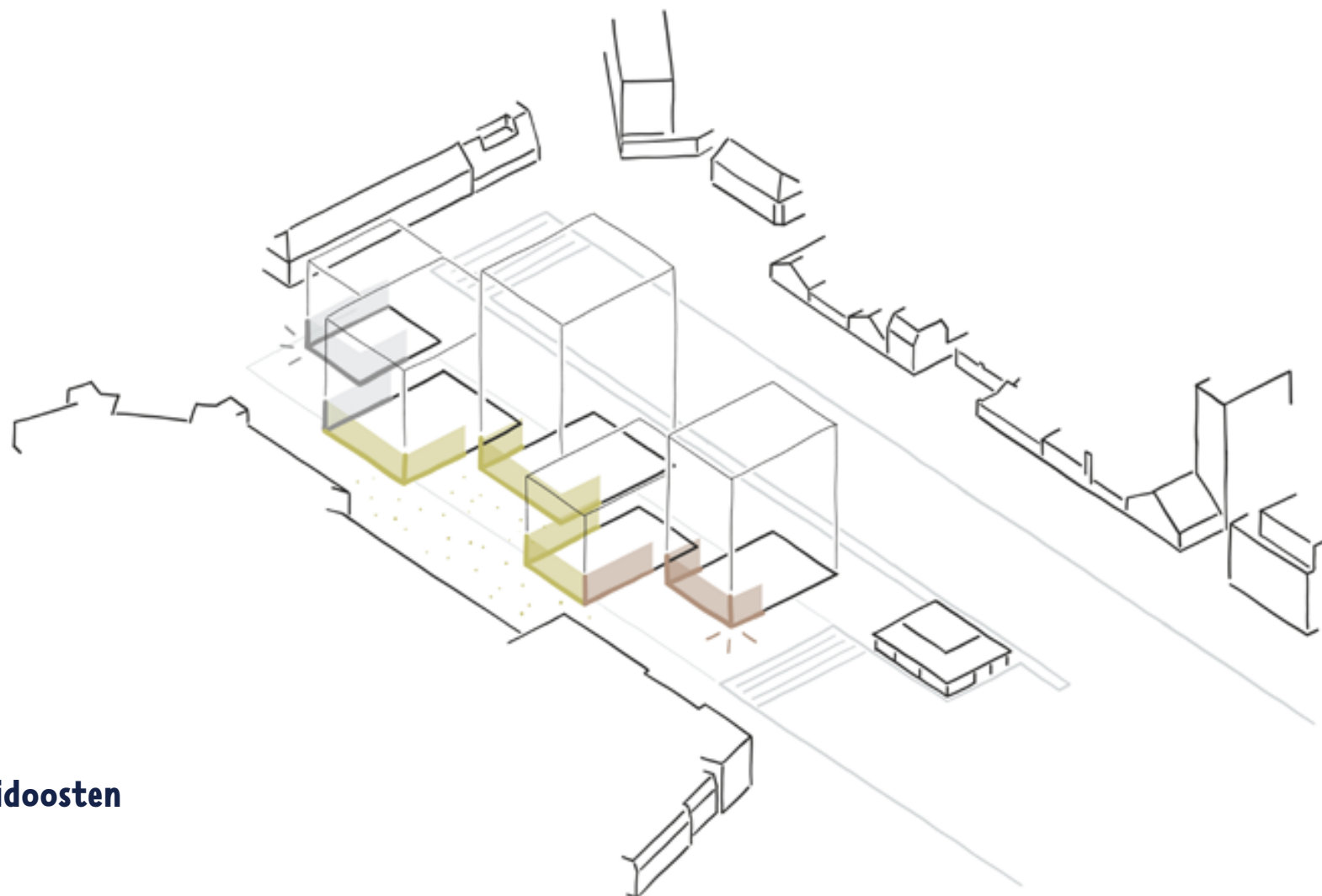
Hier kunnen speciale woontypologieën landen.

Tamboershof

Woonprogramma met de ontsluiting en semi-privé buitenruimtes als onderdeel van het hof.

Voetboogtuin

Hier en aan de westzijde in de woonstraat kunnen speciale woontypologieën landen met bijvoorbeeld werkruimtes op het maaiveld.

zicht vanuit het zuidoosten

←
Hopliesenplein
(kadezijde, extrovert)

Hopliesenhof
(kadezijde, semi-publiek)

Tamboershof
(groene haven introvert)

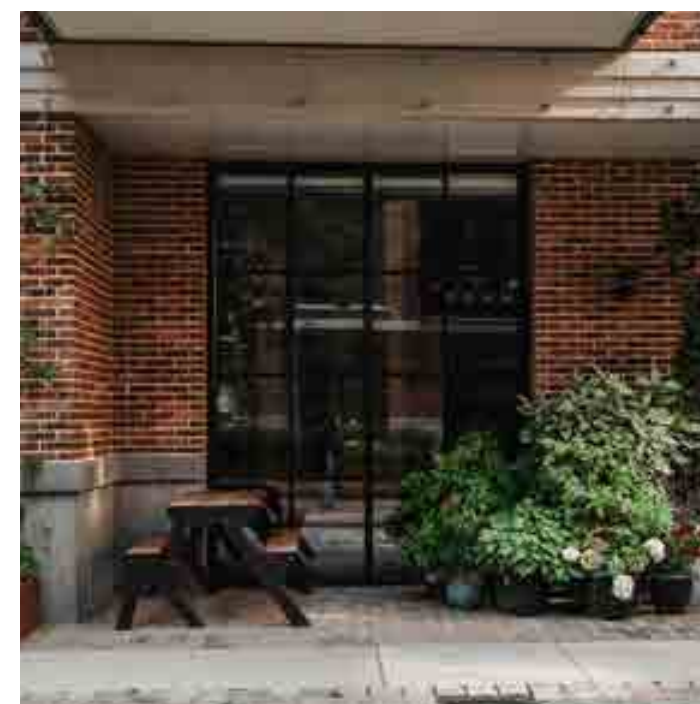

**Tamboerspark
(groene haven, semi-extrovert)**

**Voetboogtuin
(groene haven, introvert/publiek)**

PLINTEN

De plinten kennen een mix aan functies die per plek van karakter verschilt (park/tuin/hof/plein).

De plint is in samenhang met de aangrenzende buitenruimte ontworpen.

De plint heeft voldoende hoogte die afgestemd is op het karakter van de plek. De hoogte van de plint aan de haven met een publiek karakter is minimaal 4,0 meter hoog. De hoogtes van de plinten van de gebouwen verschillen onderling. Deze hoogteverschillen in de plint zijn goed waarneembaar en dragen bij aan de karaktervolle identiteit van elk gebouw.

Privacy gevoelige ruimten zoals slaapkamers bevinden zich niet op de begane grond bij het Hopliedenplein en Hopliedenhof.

Bij grondgebonden woningen is het wonen in de plint aantrekkelijk. De buitenruimte op maaiveld is verbonden met een aangrenzende openbare ruimte.

De hoeken van De Residentie hebben een extrovert of publiek karakter.

Dichte, afgesloten en afgeplakte plinten worden voorkomen.

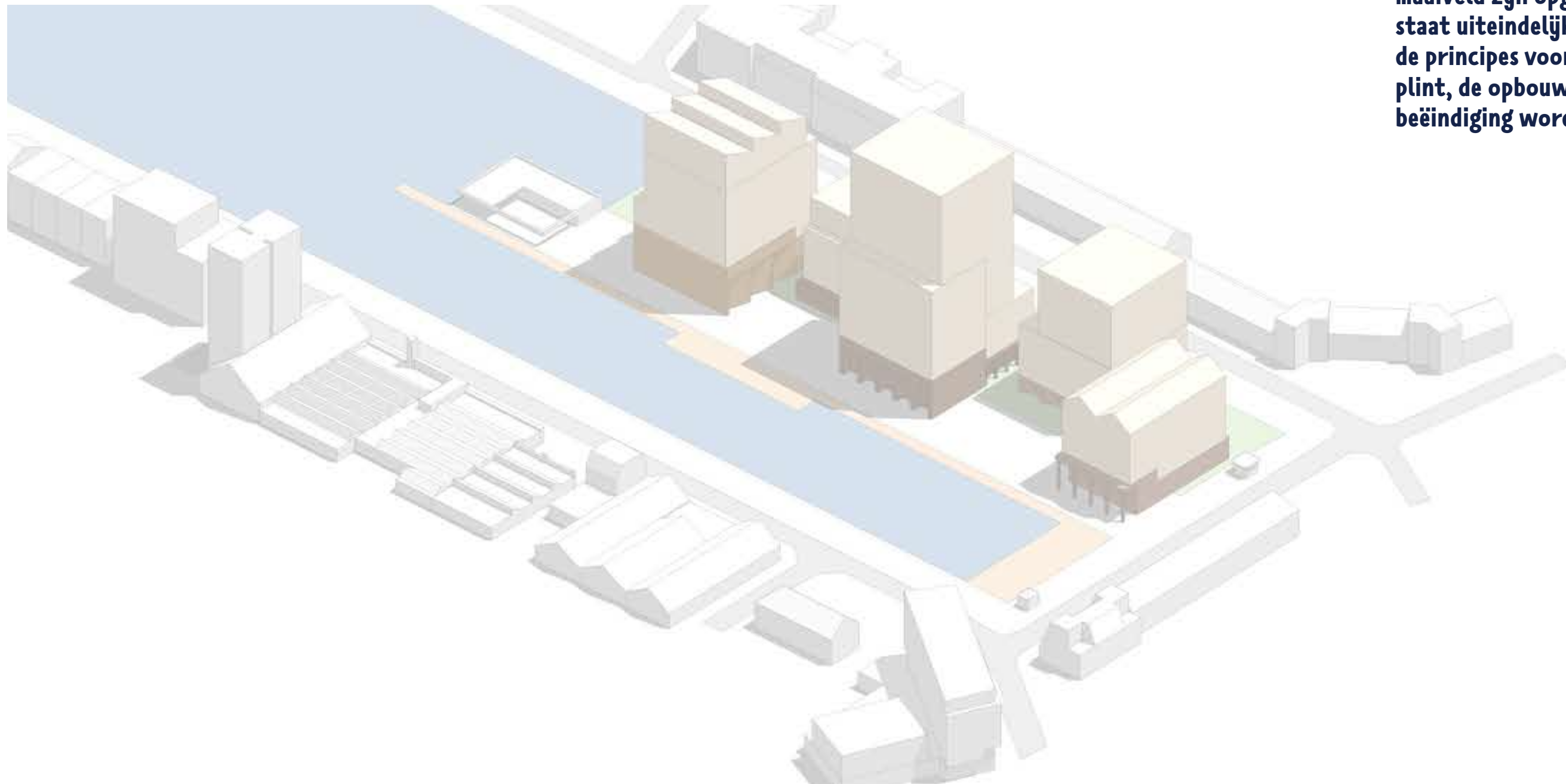
Principes voor reclameuitingen en gevelindelingen vormen een intergraal onderdeel van de uitwerking in de architectuur.

3.2 HET ENSEMBLE

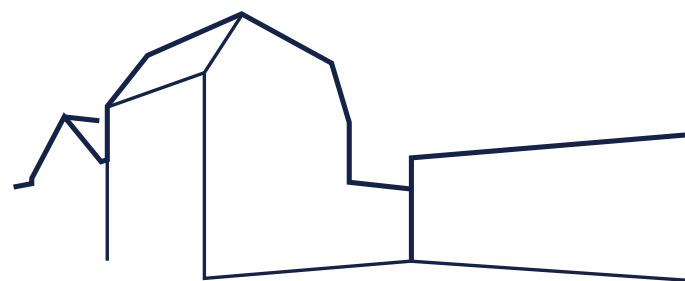
3.2 HET ENSEMBLE

Met de vorm van het ensemble wordt aangesloten op de bestaande vormtaal van de gebouwen aan de Piushaven. Om dit te kunnen doen is een Toolbox ontwikkeld waarin de bestaande vormtaal in de omgeving is geabstraheerd. Deze vormtaal is op verschillende schaalniveaus, stedenbouwkundig en architectonisch, geduid. De vormtaal van de Toolbox is vertaald in ontwerpprincipes die vanaf het maaiveld zijn opgebouwd. Hiermee ontstaat uiteindelijk een ensemble waarin de principes voor de vormen van de plint, de opbouw, de setbacks en dakbeëindiging worden geduid.

TOOLBOX STEDENBOUW

Op basis van een analyse van de directe omgeving zijn een aantal stedenbouwkundige principes gedestilleerd. Met het toepassen van deze toolbox kan er in beeld worden aangesloten op de vormtaal van de Piushaven.

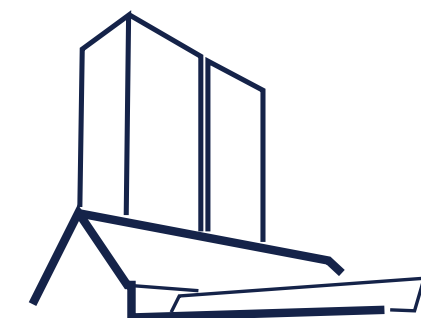
01 setback toont de alzijdigheid en gelaagdheid

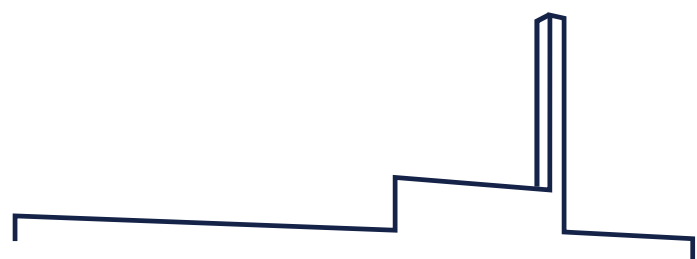
02 overgang met openbare ruimte

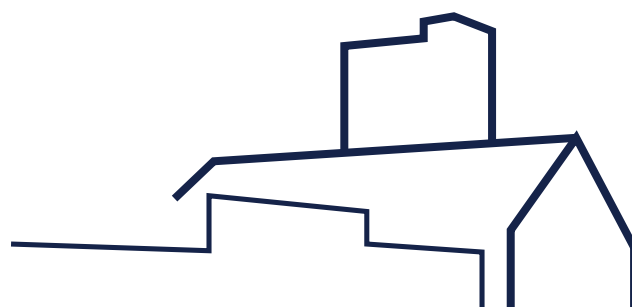
03 daksilhouet sheddaken

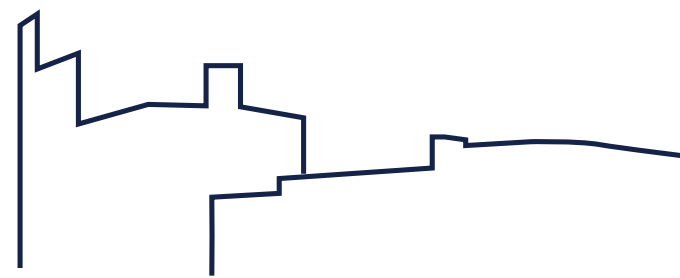
04 plintlaag met abstracte bovenbouw

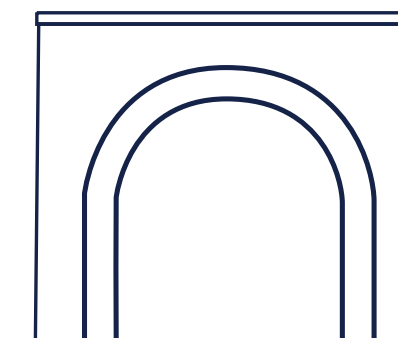
05 getrapt gebouwsilhouet

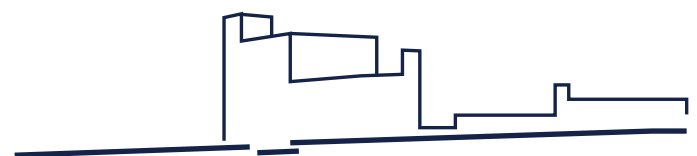
06 diversiteit gebouwcontouren en identiteiten

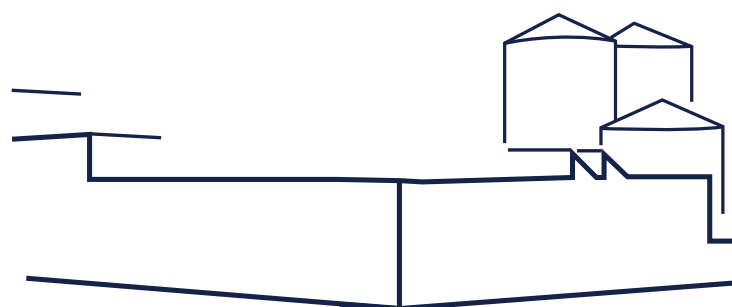
07 meanderend gebouwsilhouet

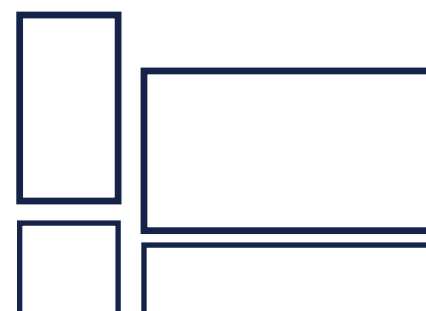
08 poort, koppeling gebouwen

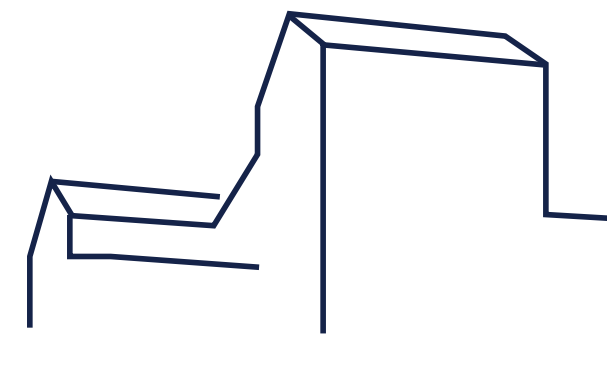
09 plintlaag en bovenbouw

10 levendige plintlaag in vorm en perspectief

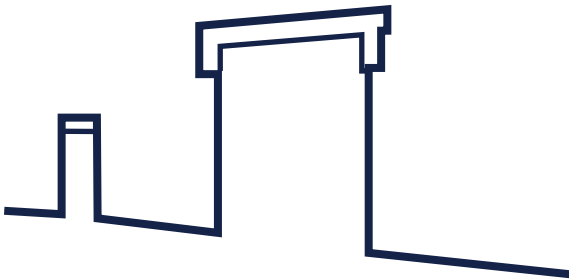
11 grote schaal opdelen

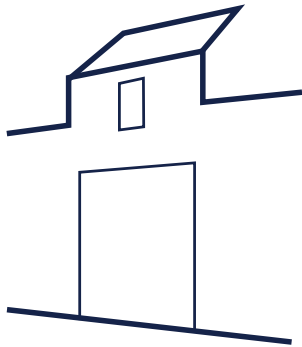
12 daklandschap met wisselende perspectieven

Ook op het kleinere schaalniveau is een toolbox gemaakt waarmee kan worden aangesloten op de vormtaal van de Piushaven.

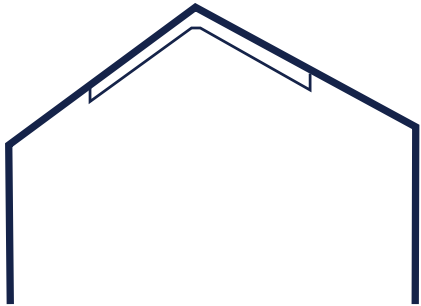
TOOLBOX ARCHITECTUUR

01 samenspel kleine en grote schaal

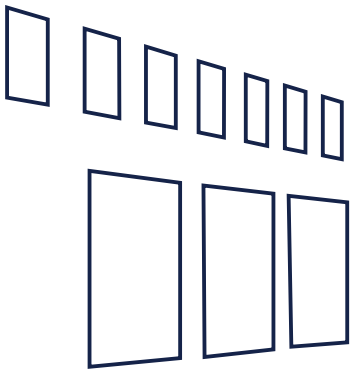
02 accenten in gevelvlak

03 zadeldak & contour loods/werkplaats

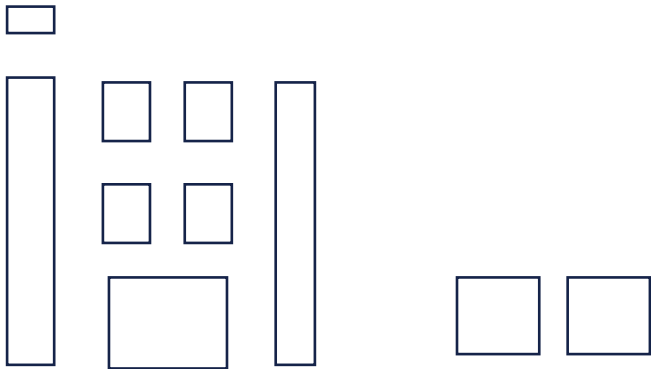
04 gradiënt in de gevel

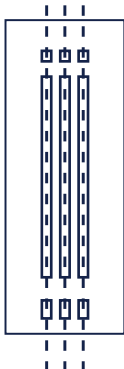
05 erker motief - geveldiepte

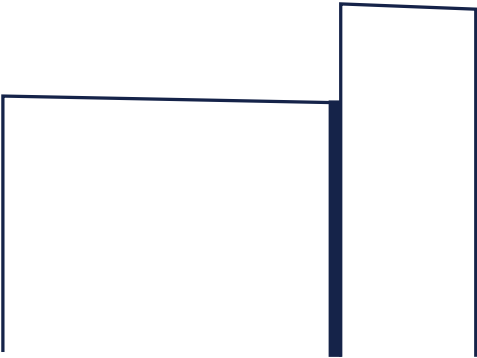
06 afronding op de hoek

07 samenspel symmetrische en asymmetrische composities

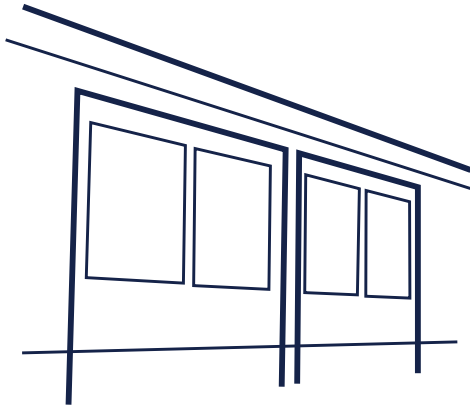
08 sterke ritmiek & verticaliteit

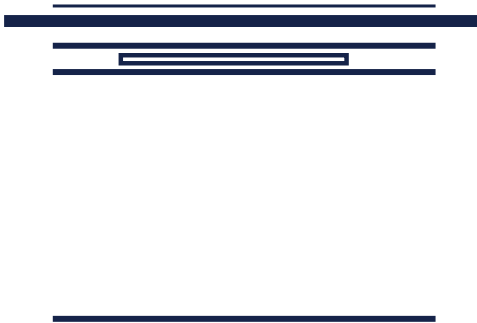
09 blokgeleding & gevelsprong (in diepte)

10 plintlaag grote puien & veel gevelmassa

11 samenspel kaders en horizontaliteit

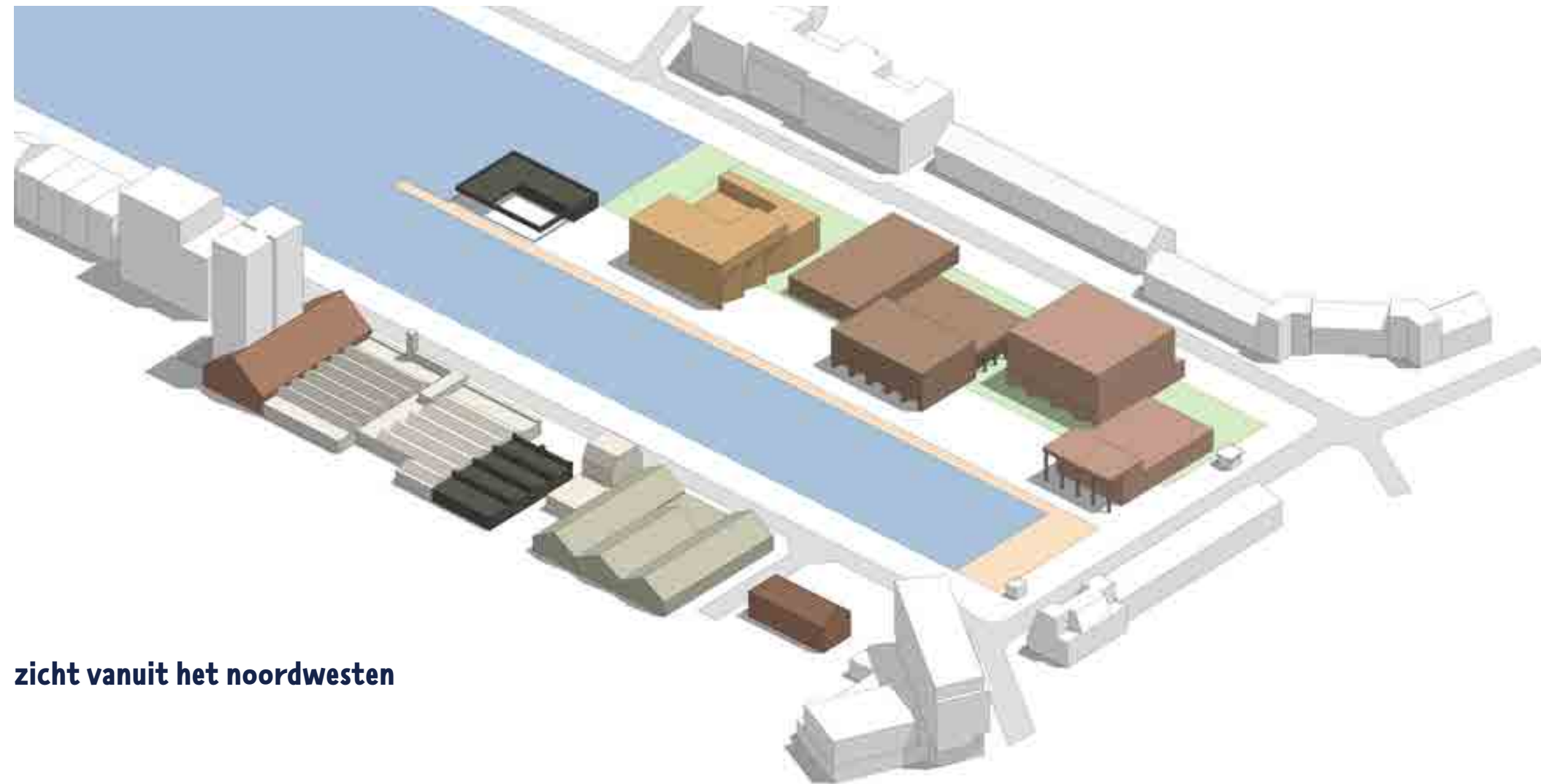

12 stevige articulering dakrand - kroonlijst

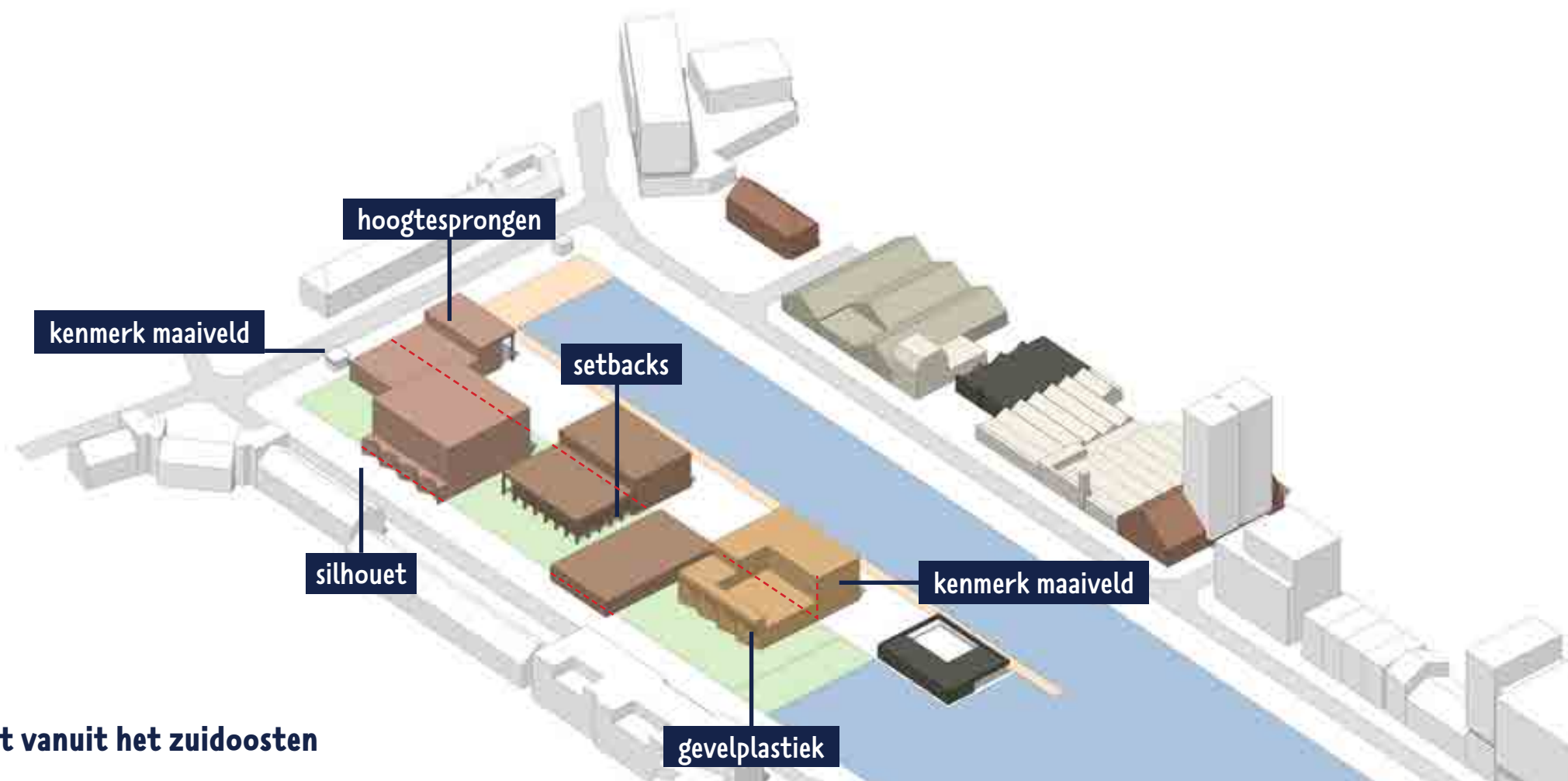
INDUSTRIËLE LAAG

Kenmerken industriële laag

- Maat en schaal nieuwe industriële laag sluit aan op de maat en schaal van de huidige industriële laag van de Piushaven.
- Hoogte industriële laag loopt uiteen van 1 tot 4 bouwlagen.
- Afwisseling in de hoogtes begane grond en de verdiepingshoogtes tussen de gebouwen onderling.
- Architectuur industriële laag is eenduidig en bezit per kavel één identiteit en staat in verhouding tot de totale proporties van het gebouw.
- Gevelexpressie per kavel reageert per zijde specifiek aan de verscheidenheid aan plekken rondom het gebouw en de verbeelding van de interne functies.
- De plint is open maar kent ook relatief dichte gevelvlakken, passend bij de industriële karakteristiek, geen alzijdig uniform grid.
- De industriële laag kenmerkt zich door grote geveldieptes, hoogtesprongen, silhouetten, setbacks, en een sterke gevelplastiek.
- De industriële laag gaat een relatie aan met de kenmerken van het maaiveld. (bijv. kade rand, groene haven, RAK of ruimtelijk object)

zicht vanuit het noordwesten

zicht vanuit het zuidoosten

OPBOUW

Opbouw Algemeen

- Op de industriële laag komen opbouwen met veel volume en programma.
- De opbouwen wijken qua grondvorm op plekken af van de industriële laag.
- De opbouwen bezitten ieder een unieke hoogte.
- Het ensemble wordt gekenmerkt door duidelijk afleesbare hoogteverschillen tussen de gebouwen onderling.
- De skyline is vol afwisselende perspectieven en dieptewerkingen.

Opbouw Ensemble

Kavel 1

- Eén na hoogste opbouw op de kop van het waterfront
- Alzijdig beeldmerk vanuit de waterzijde
- Koppand

Kavel 2

- Middelhoge opbouw
- Opbouw lager dan kavel 4
- Tussenpand

Kavel 3

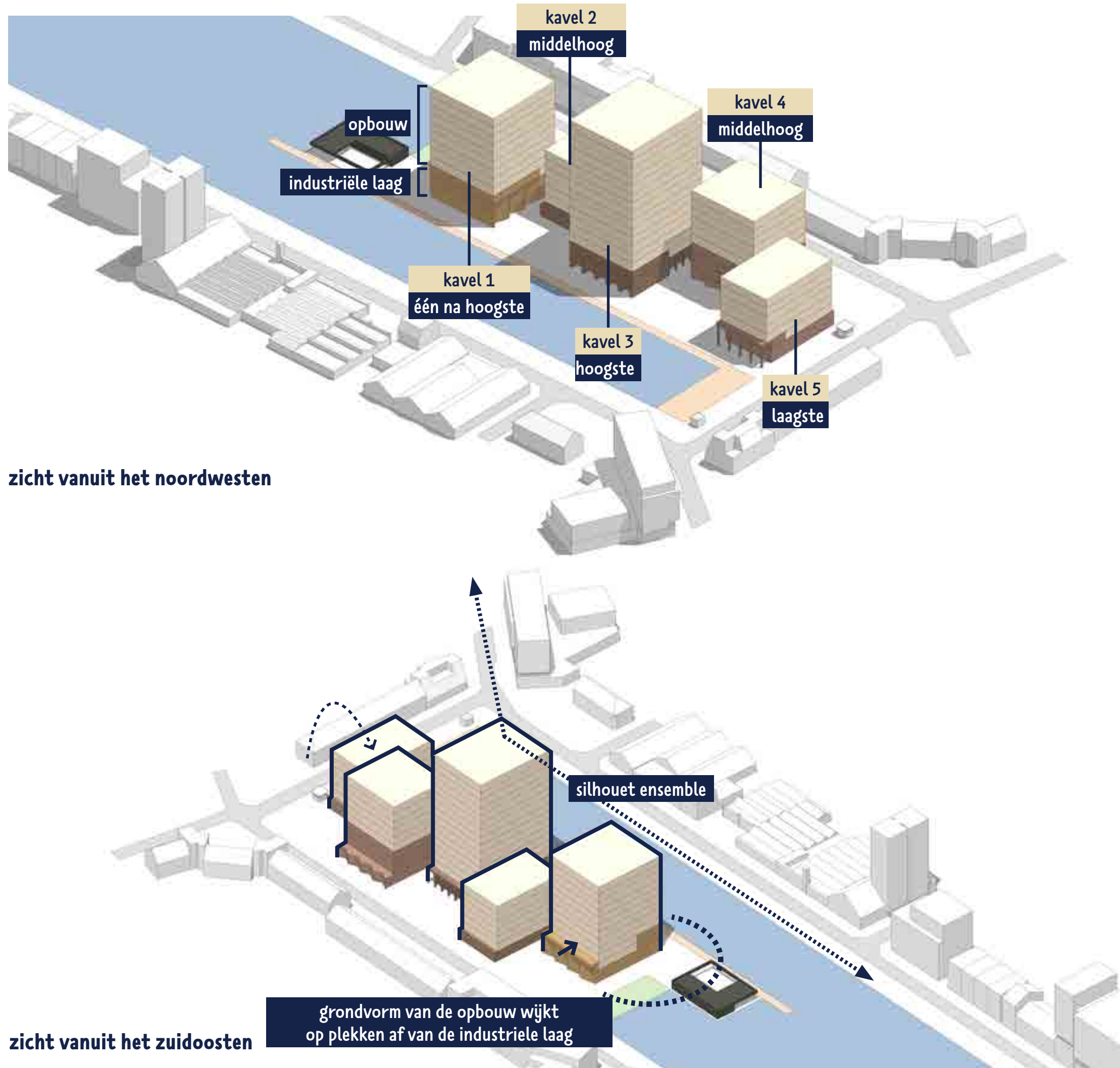
- Hoogste opbouw
- Centraal gepositioneerd, scharnierpunt van zichtlijnen
- Schakel tussen de stad (centrum) en het water

Kavel 4

- Middelhoge opbouw
- Opbouw hoger dan kavel 2
- Tussenpand

Kavel 5

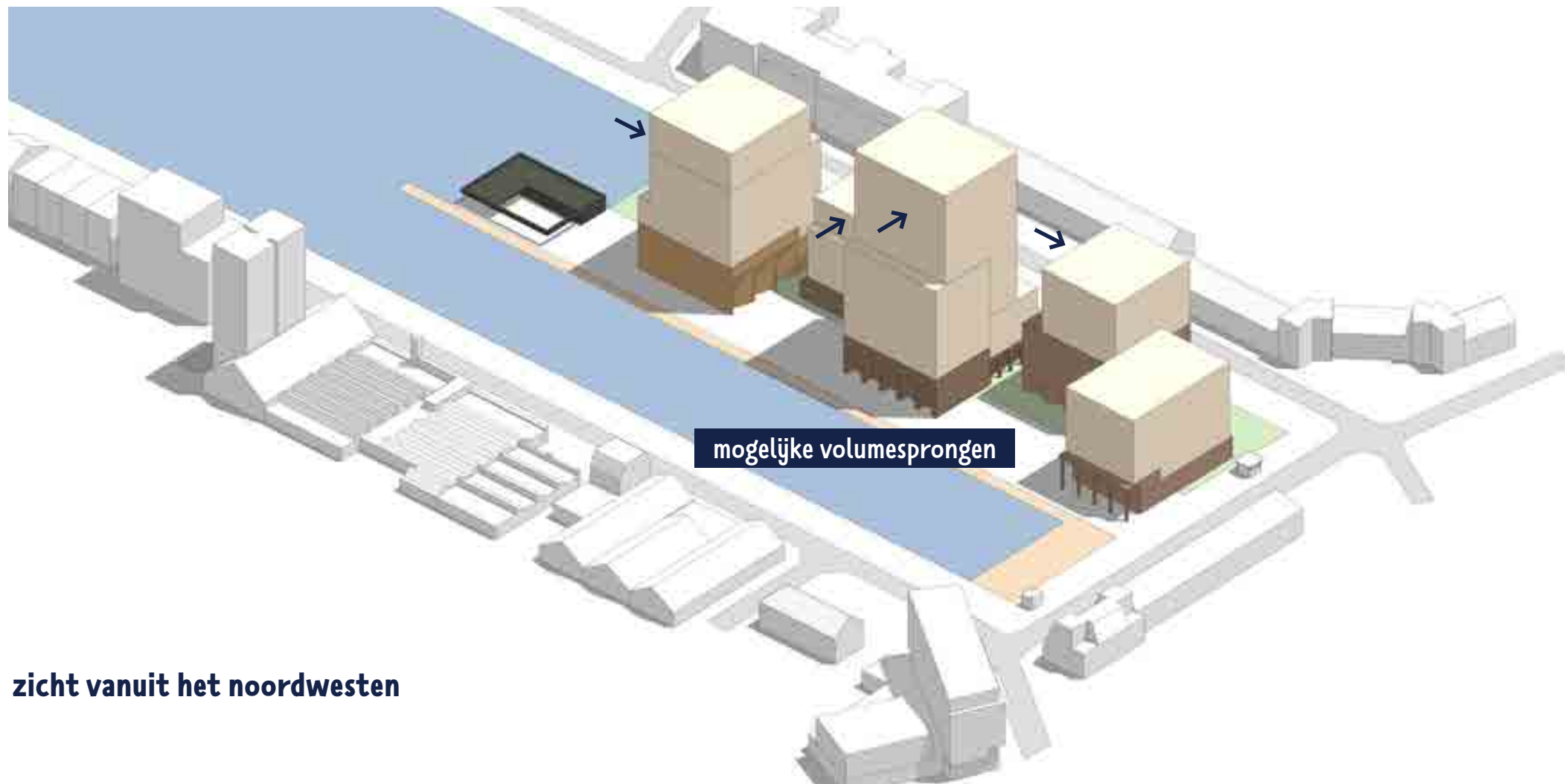
- Laagste opbouw
- Koppand Piushaven en Tamboerskade

SILHOUET

Silhouet opbouw

- De opbouw is autonoom ten opzichte van de industriële laag en wijkt in grondvorm af van de industriële laag.
- Iedere opbouw bezit een eigen kenmerkend volumesilhouet.
- Er is een grote diversiteit tussen de opbouwen onderling.
- Ondanks onderlinge verschillen is het een familie.
- Ensemble van de vijf torens werkt als een skyline vol wisselende perspectieven en dieptewerking.
- De sprongen dienen het volume te verschalen naar een kleiner silhouet
- Volumensprongen wijken af ten opzichte van de naastgelegen opbouw, bijvoorbeeld in hoogte, schaal en oriëntatie.
- Volumensprongen spelen in op het verminderen van mogelijke windhinder.
- Volumensprongen maken ruimte voor collectieve buitenruimtes, voorzieningen en daktuinen.

zicht vanuit het noordwesten

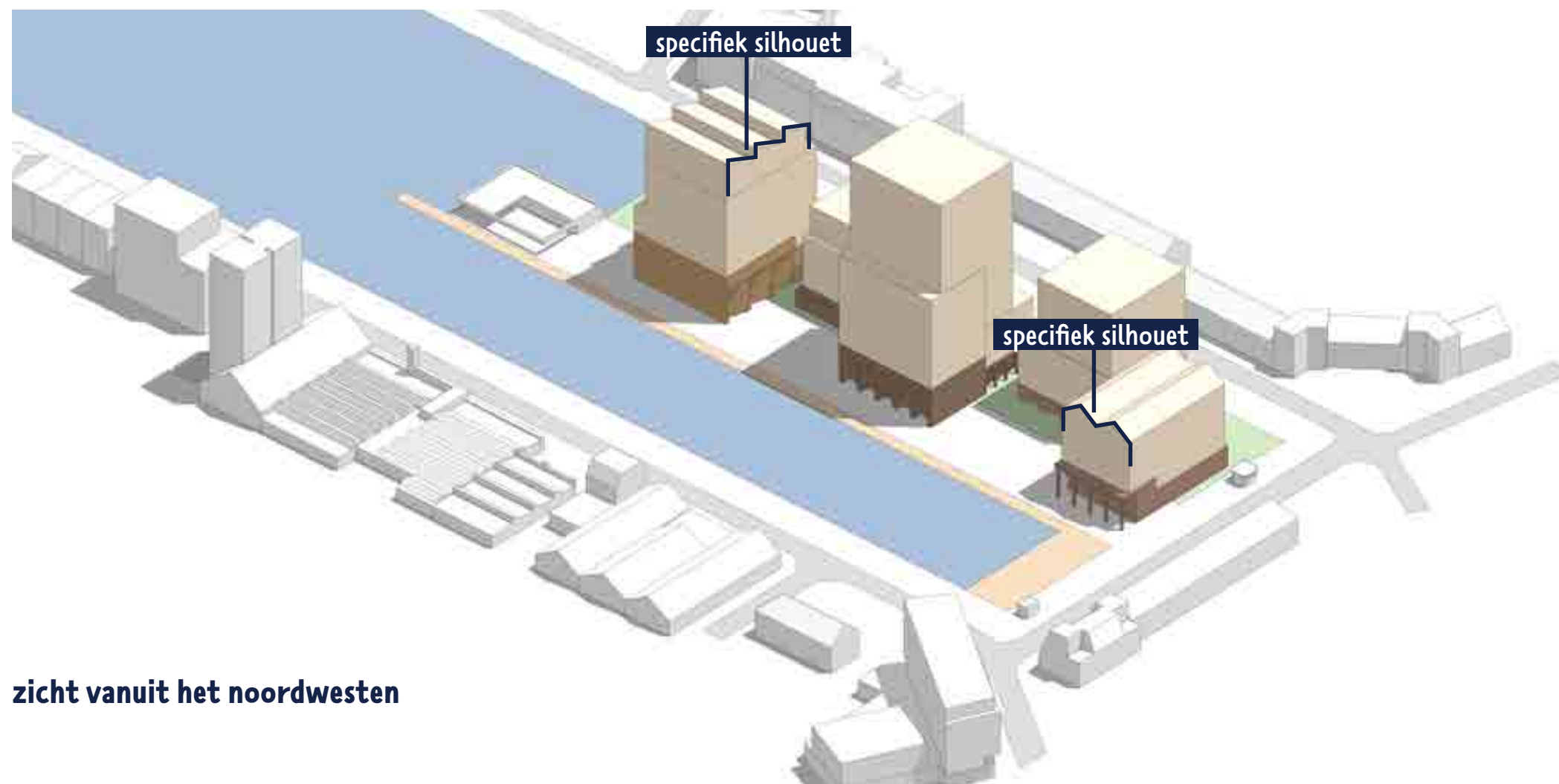

zicht vanuit het zuidoosten

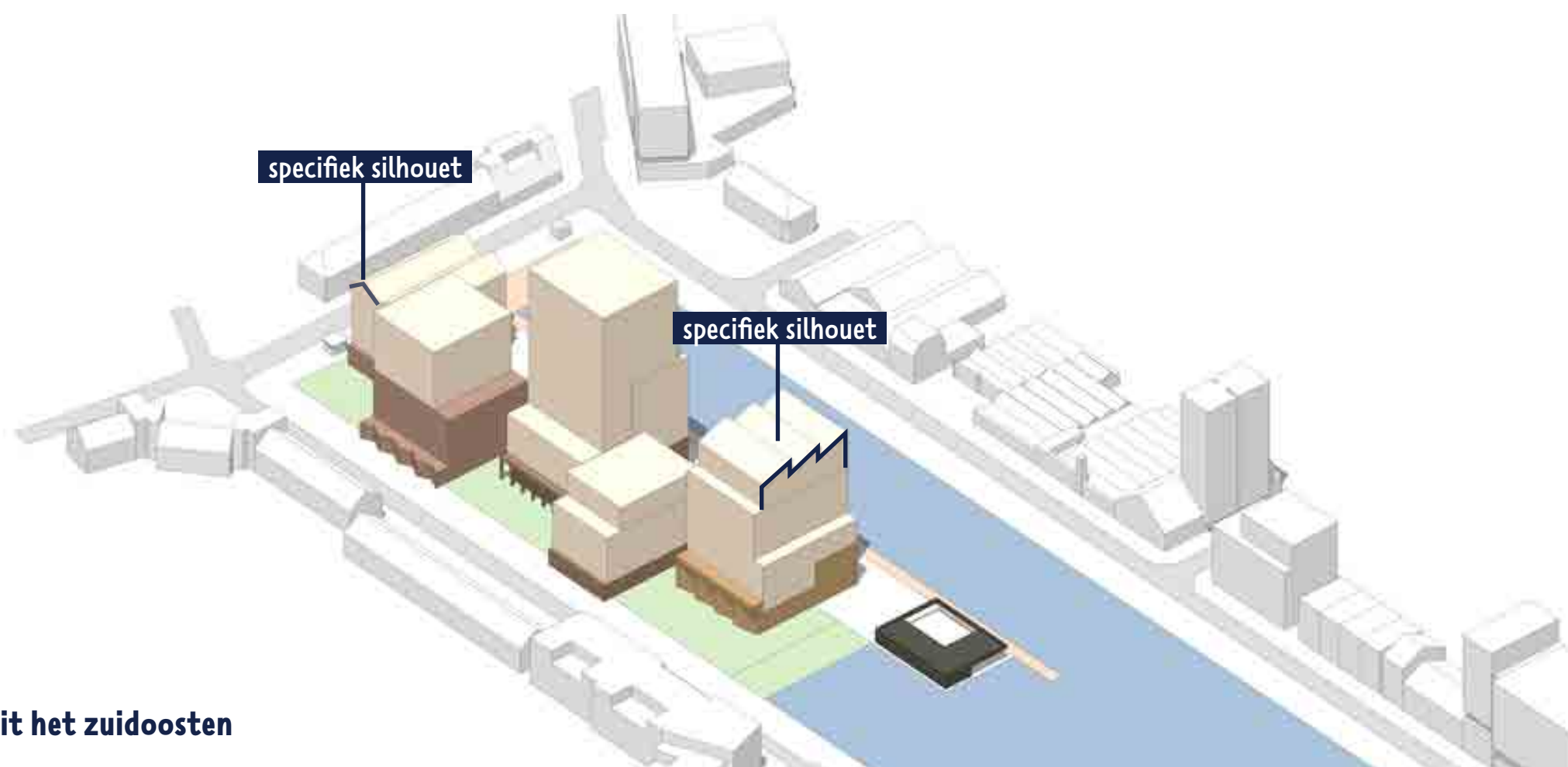
DAK/KROON

Silhouet dak/kroon

- De gebouwen kennen een diversiteit aan bekroningen en/of dakbeëindigingen.
- De twee specifieke daksilhouten wijken af van de platte daken en markeren het begin. Geeft aanleiding tot een bijzondere woonvorm.
- De beëindiging van het hoogste gebouw doet recht aan markering van de Piushaven en as naar de stad.
- De dakvlakken van de lagere gebouwen worden ontworpen als vijfde gevel en hebben zo mogelijk een gebruiksfunctie.

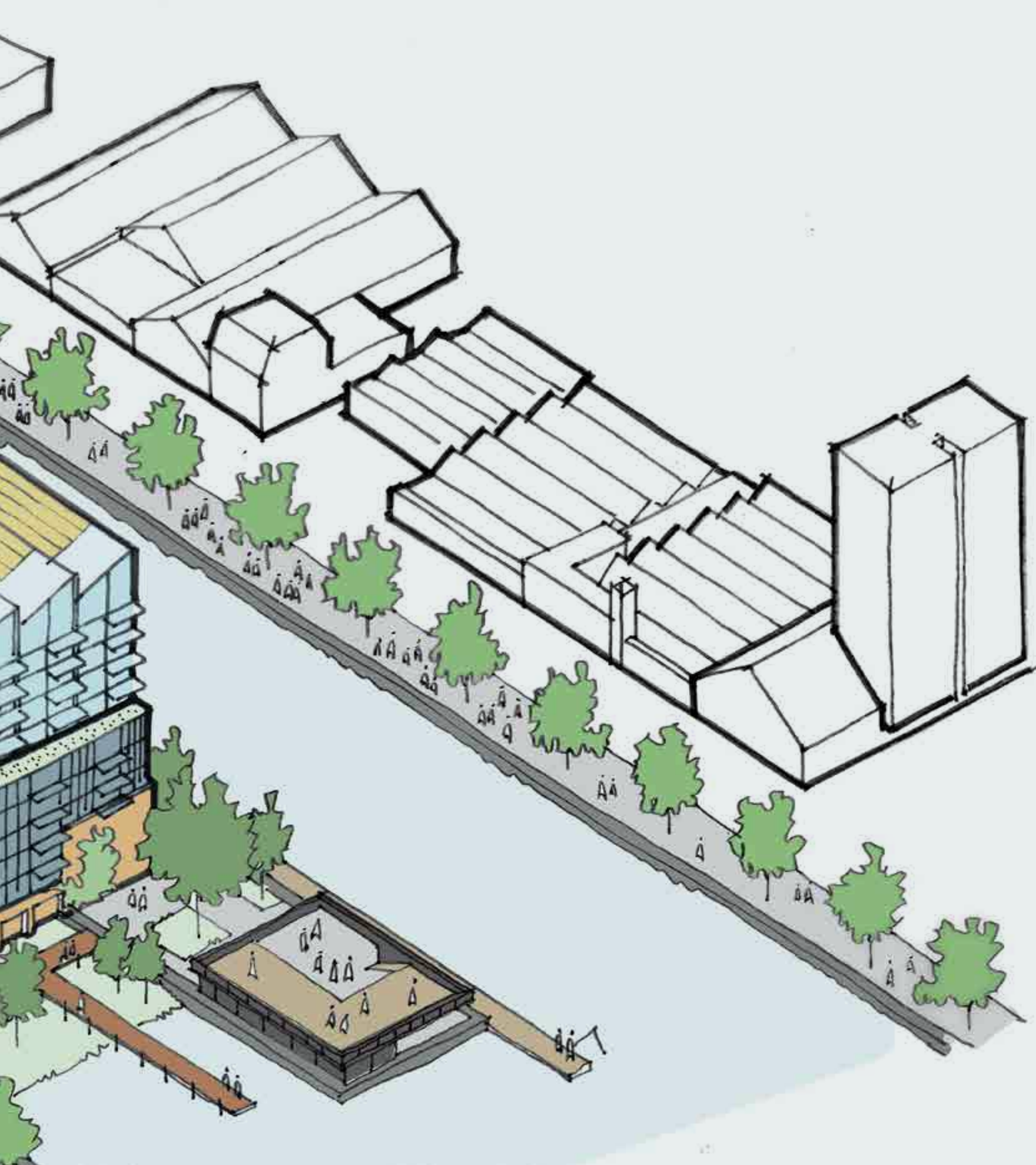
zicht vanuit het noordwesten

zicht vanuit het zuidoosten

IMPRESSIE MOGELIJK ENSEMBLE

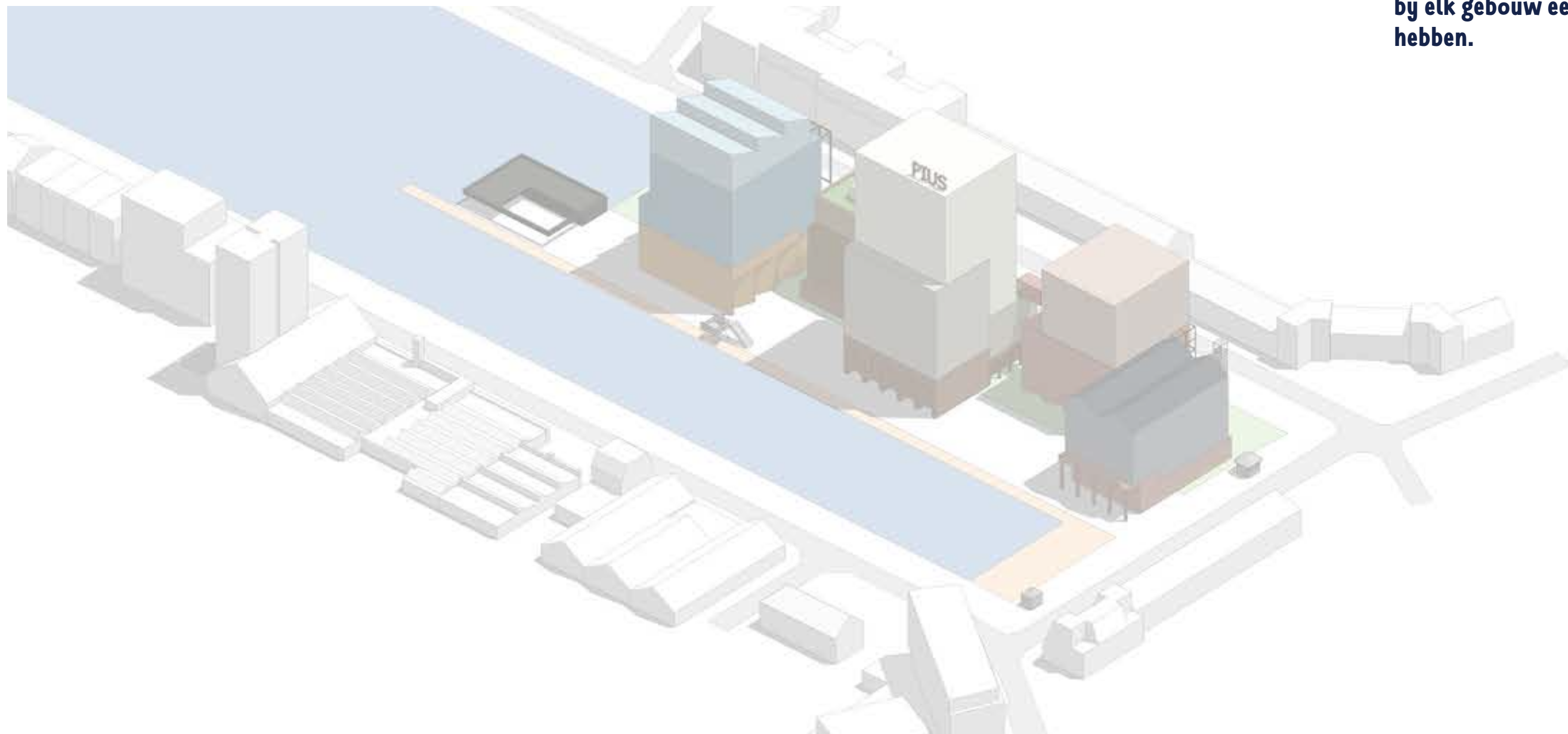

3.3 DE UITWERKING

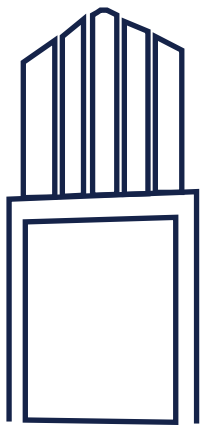
DE UITWERKING

De uiteindelijke verschijningsvorm van het complex wordt bepaald door een nadere uitwerking in principes voor de architectuur van de gebouwen, de toevoegingen en de gevelbeplanting. Opnieuw wordt hiervoor gebruik gemaakt van een Toolbox die de bestaande vormtaal abstraheert. Ook de bestaande gebouwen worden als referenties gebruikt. De vorm van het ensemble wordt met kleuren, materialen en extra toevoegingen “geladen”. Hierdoor ontstaat een karaktervol complex waarbij elk gebouw een eigen identiteit zal hebben.

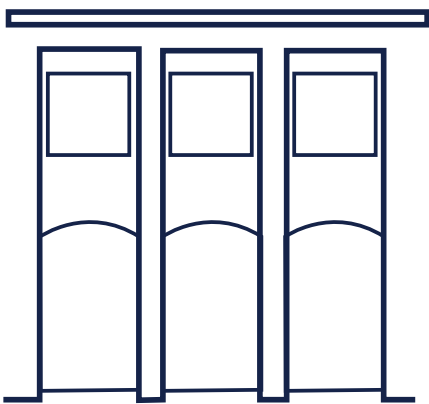

TOOLBOX GEVELS

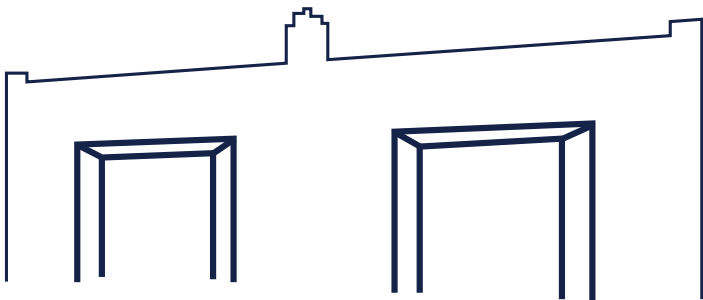
Met de toolbox voor gevels kan worden aangesloten op de plastic en ritmiek van de bestaande gevels van de Piushaven.

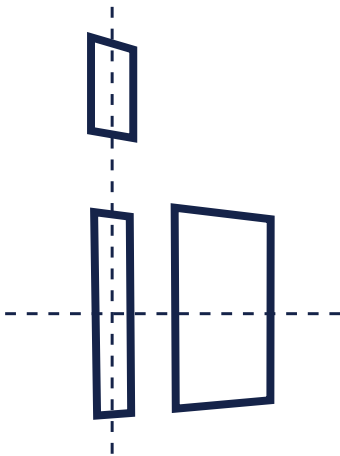
01 Gevelgeleding

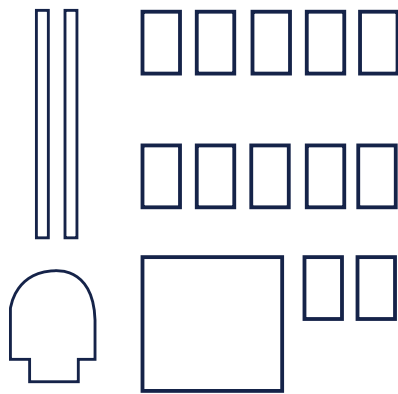
02 Krachtig penantritmiek

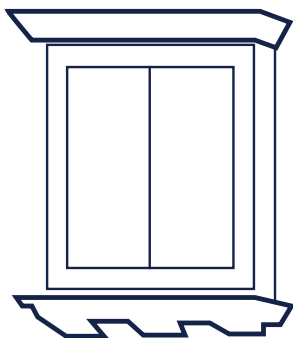
03 Kloeke kaders in de plintlaag met diepe neggen

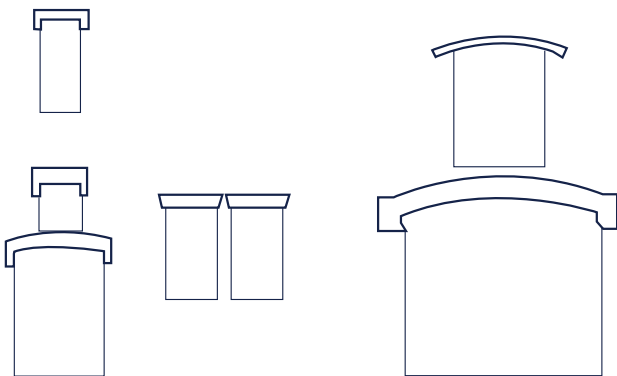
04 Samenspel korrelgroottes

05 Symmetrische en asymmetrische composities

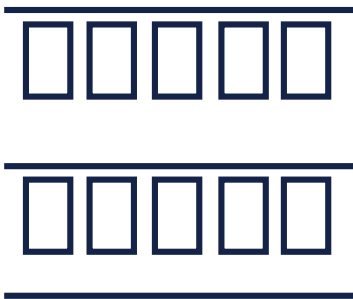
06 Erker motief - geveldiepte

07 Accentueren gevelopeningen met toogjes

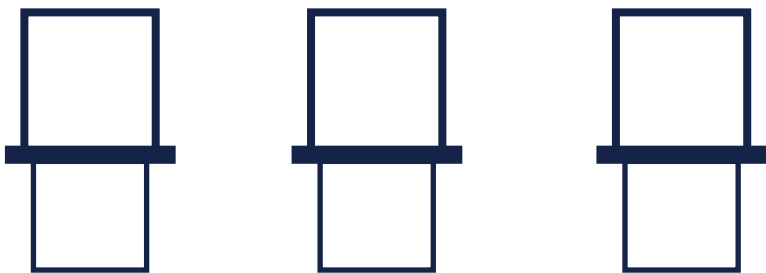
08 samenspel van open en dicht

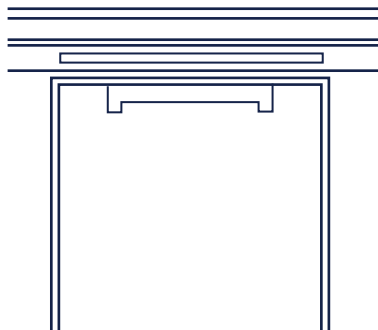
09 Borstwering op de verdiepingen

10 Ranke penanten in verhouding tot de puien

11 Opbouw grote puien icm luifels & puien met geleding

12 Kaders en ornamenten met veel reliëf en plasticiteit

Metselwerk

Metselwerk in de plintlaag wordt verrijkt door kleurverschillen en banden.

Metselwerk

Rijkheid door metselwerk, levendigheid in de plintlaag (tot circa drie/vier bouwlagen)

Afwijkende materialisatie

De bovenliggende lagen worden abstracter vormgegeven met meer industriële materialiteit

Verfijning en detail materialisatie

De bovenliggende lagen worden abstracter vormgegeven met meer industriële materialiteit. De historie van de Piushaven kan dienen als inspiratiebron.

KARAKTERISTIEK

Gebouwkarakteristieken

Kavel 1 – Watertoren

- Alzijdig beeldmerk vanuit de waterzijde
- Watergericht
- Sterke uniciteit

Kavel 2 – Loods

- Meer op zichzelf staand en gericht
- Stoer
- Industrieel

Kavel 3 – Piustoren

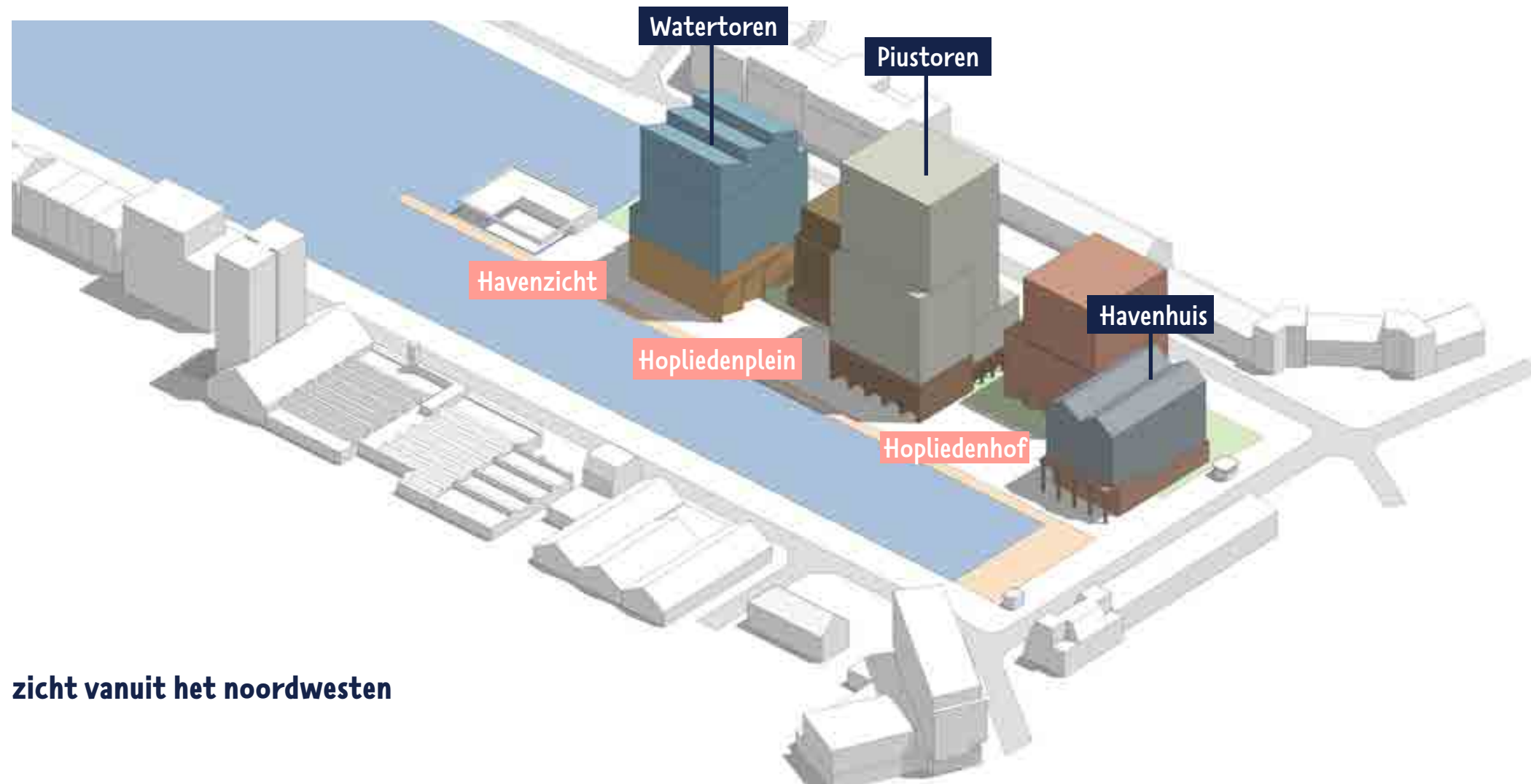
- Schakel tussen de stad (centrum) en water
- Sterke uniciteit

Kavel 4 – Werkhal

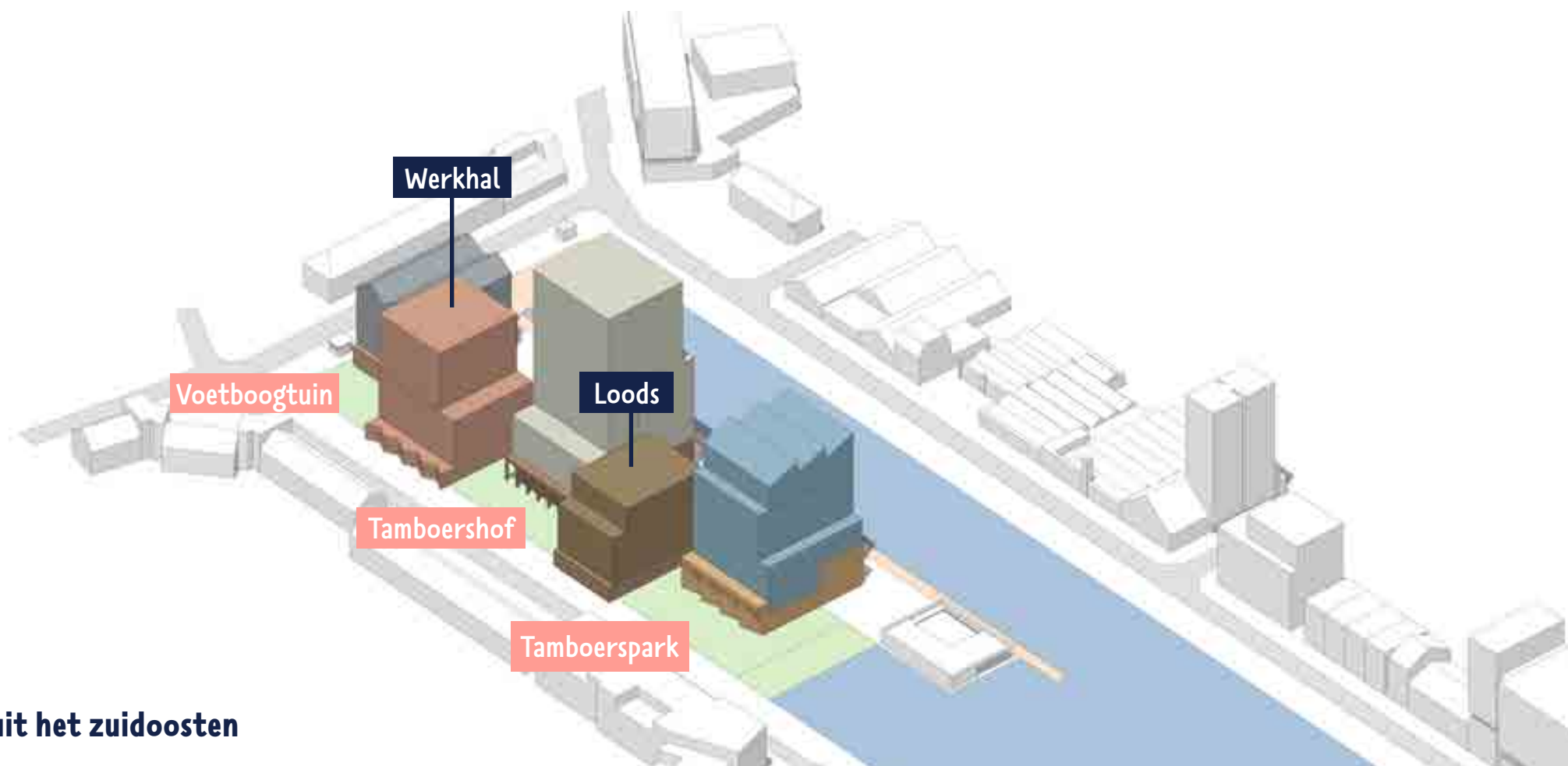
- Meer op zichzelf staand en gericht
- Stoer
- Industrieel

Kavel 5 – Havenhuis

- Schakel tussen buurt en plangebied
- Fijnschalig
- Sterke uniciteit

zicht vanuit het noordwesten

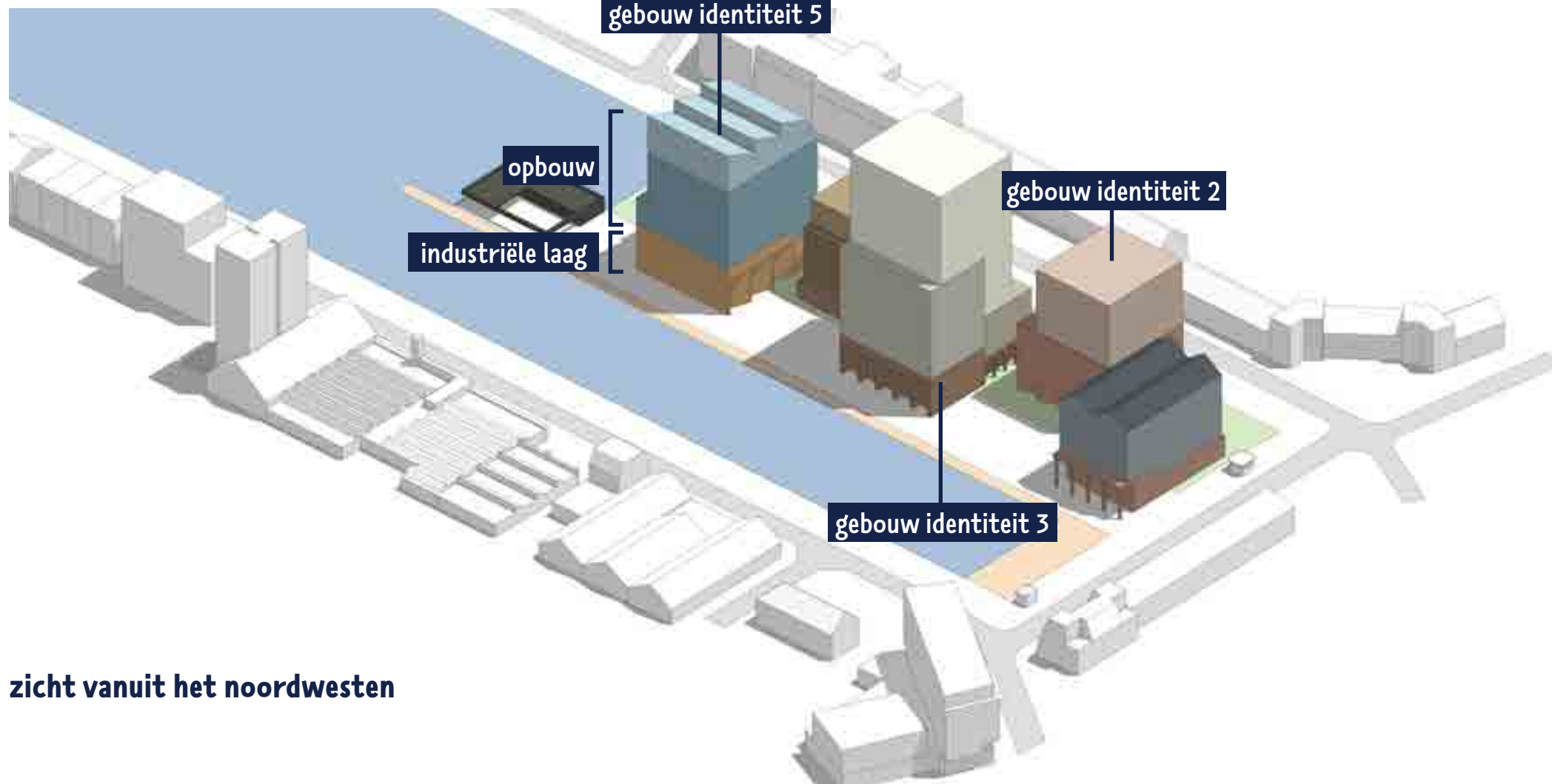

vanuit het zuidoosten

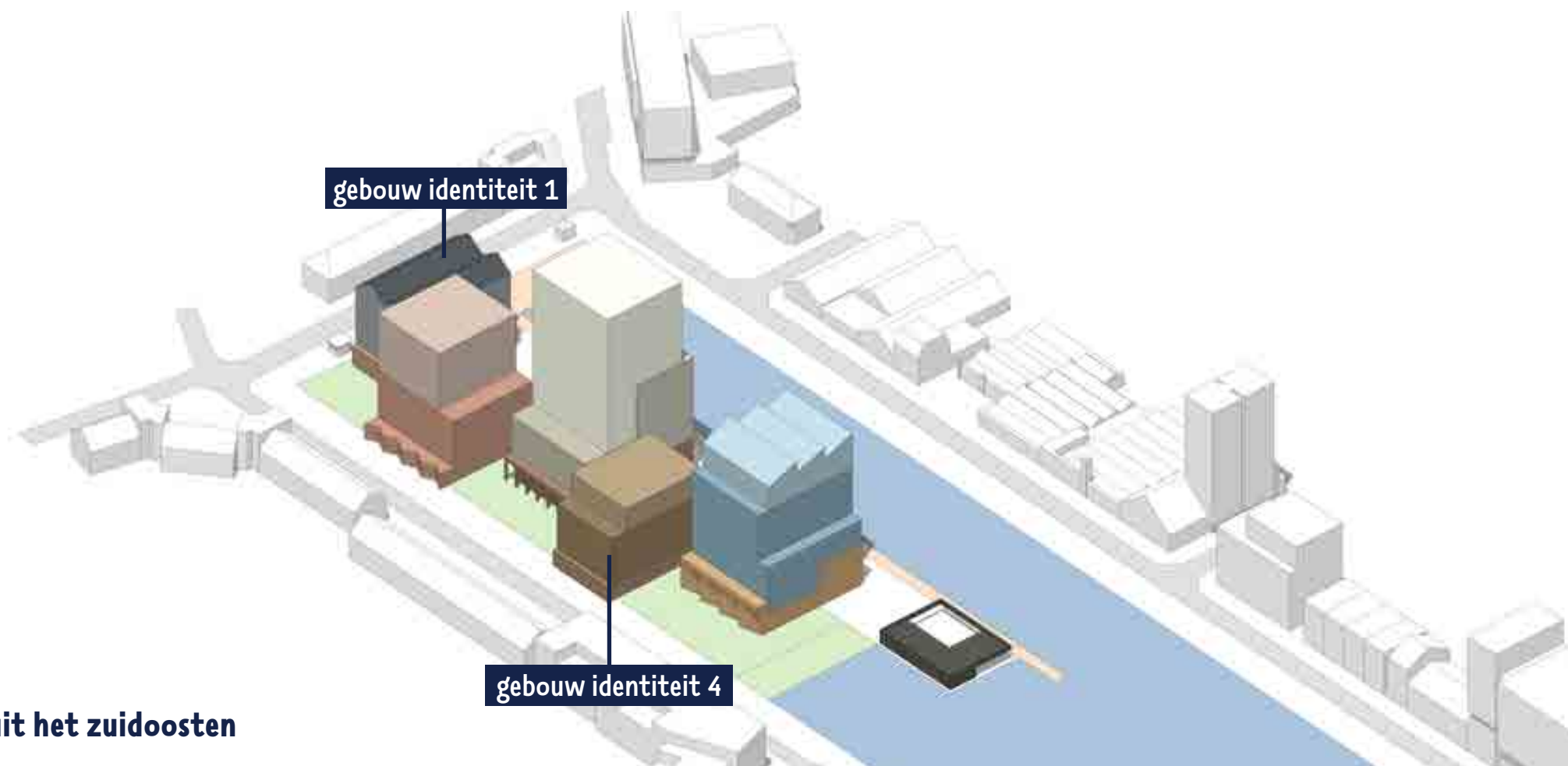
IDENTITEIT

Gebouwidentiteit

- De gebouwidentiteit wordt gevormd door de identiteit van de industriële laag plus de identiteit van de opbouw.
- De opbouw bestaat uit meerdere identiteiten.
- De identiteit wordt gevormd door verschillen in gevelexpressies, woningtypologieën, materialen en/of kleurverschillen.
- Elke opbouw heeft een eigen identiteit, afwijkend van het belendende pand.
- De opbouw kent een veelheid aan gevelexpressies (wisselingen in gevelritmes, puigroottes, geveloriëntaties, belijningen etc).
- De opbouw is nooit opgebouwd uit één uniform grid.
- De opbouw kan bestaan uit één materiaal, met mogelijke nuances.
- De opbouw kan bestaan uit meerdere materialen waarbij de contrasten subtiel dienen te zijn.
- Hoofddoel van de verschillende identiteiten in de opbouw is het verschalen van de massa en het genereren van diversiteit binnen het gebouw, passend bij de specifieke karakteristiek van de Piushaven.

zicht vanuit het noordwesten

zicht vanuit het zuidoosten

1 Havenkantoortje 1934
Op de kop van de Piushaven staat het oude havenkantoor.

2 Verdwenen Urinoir
Het urinoir aan de haven is inmiddels verwenen.

3 Transformatorhuisje 1923
Nabij het Voetboogplein staat een transformatorhuisje.

4 Wachthuisje 1923
Het wachthuisje bij de brug behoorde bij de brugwachterswoning. Het gebouwtje wordt nog steeds gebruikt. De brugwachter bedient vanaf hier twee bruggen.

RUIMTELIJKHEDEN

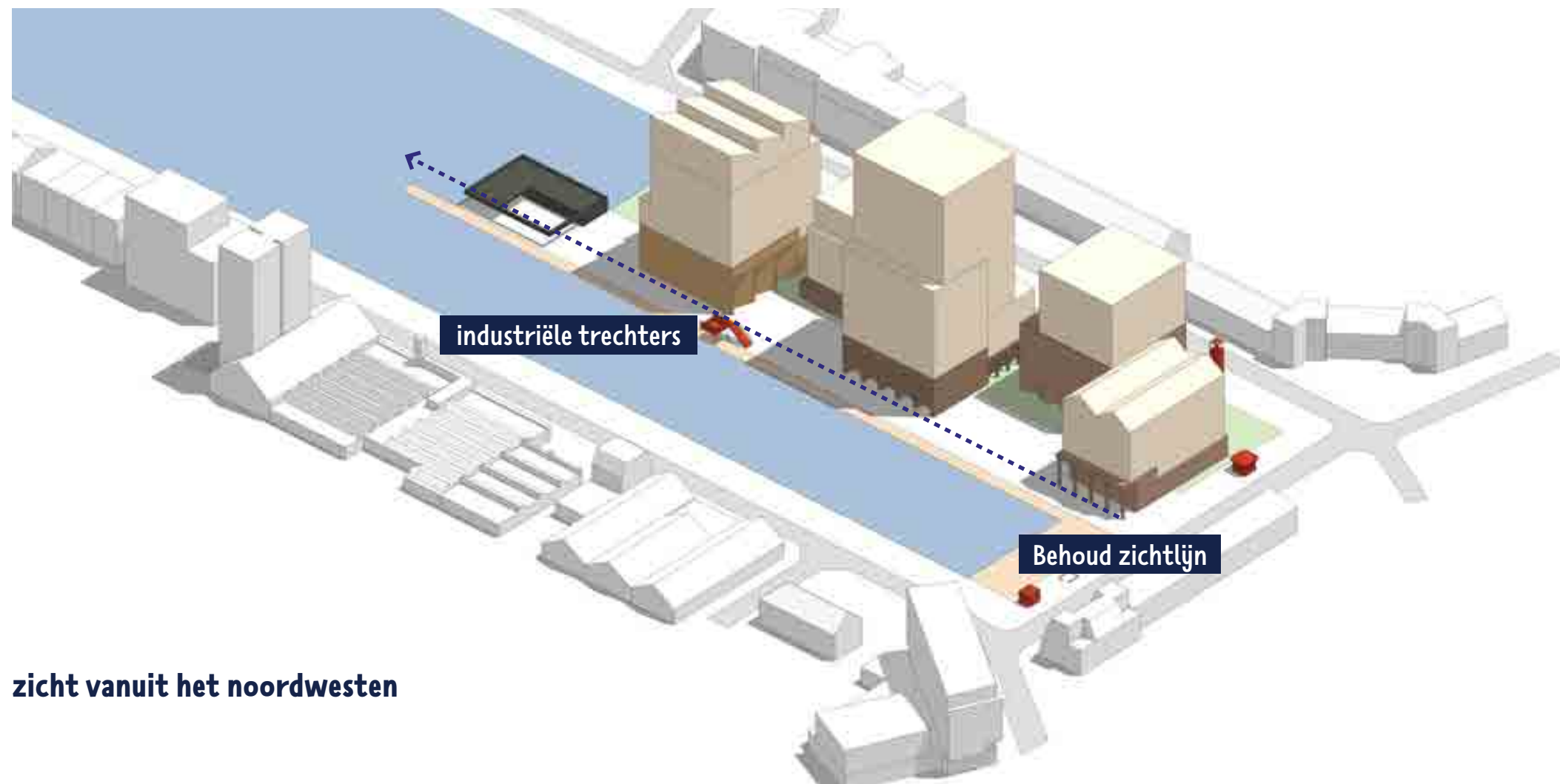
Ruimtelijkheden – Maaiveld

Lokale bouwsels

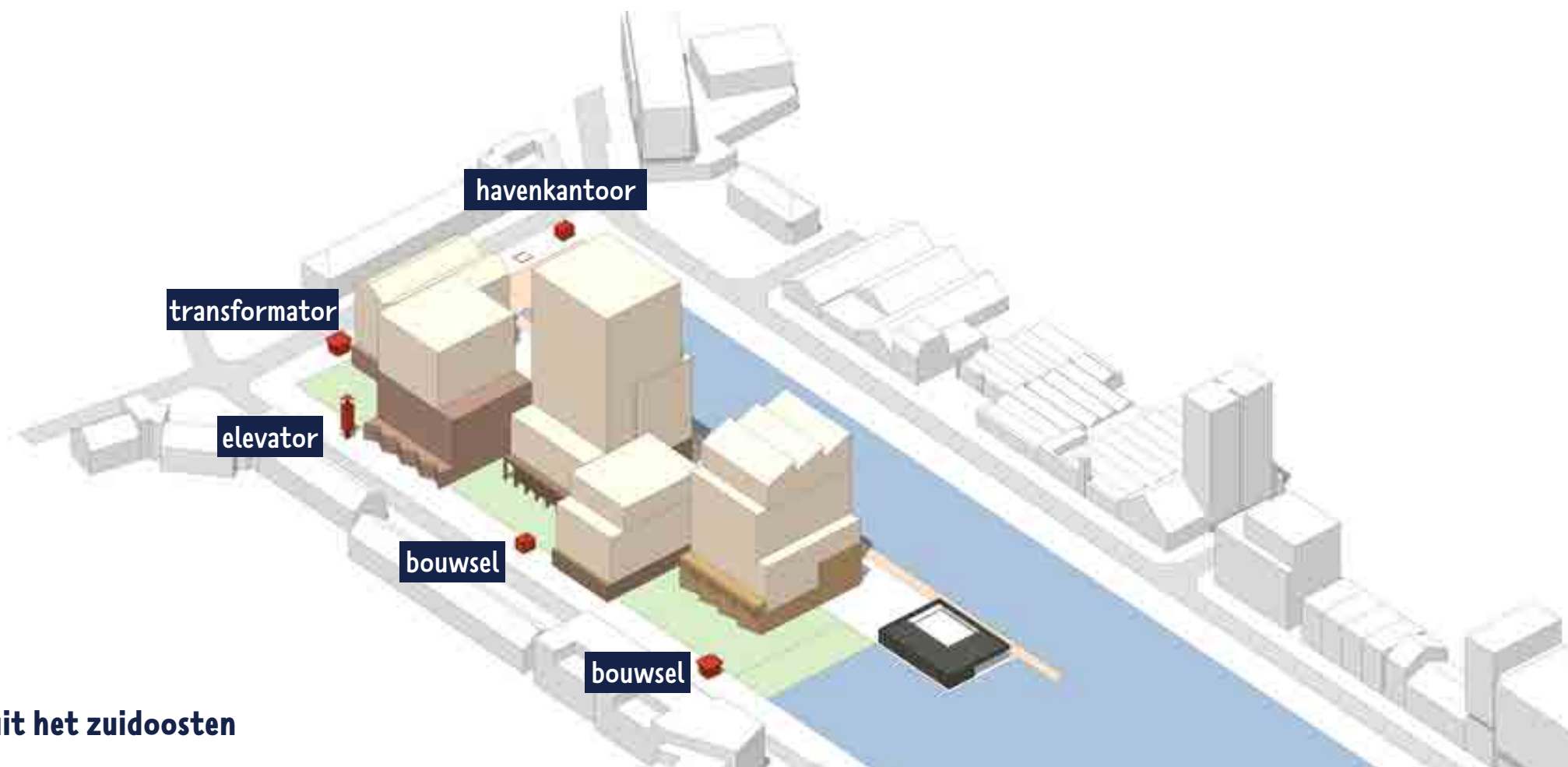
- Traditie van de huidige twee lokale bouwsels (havenkantoor en transformator) voortzetten met nieuwe bouwsels met functies erin.
- Verwijzend naar het verleden met een hedendaagse interpretatie in architectuur en materiaal.
- Bouwsels buiten de oude havenkom positioneren, in lijn met de historie.

Haven-installaties

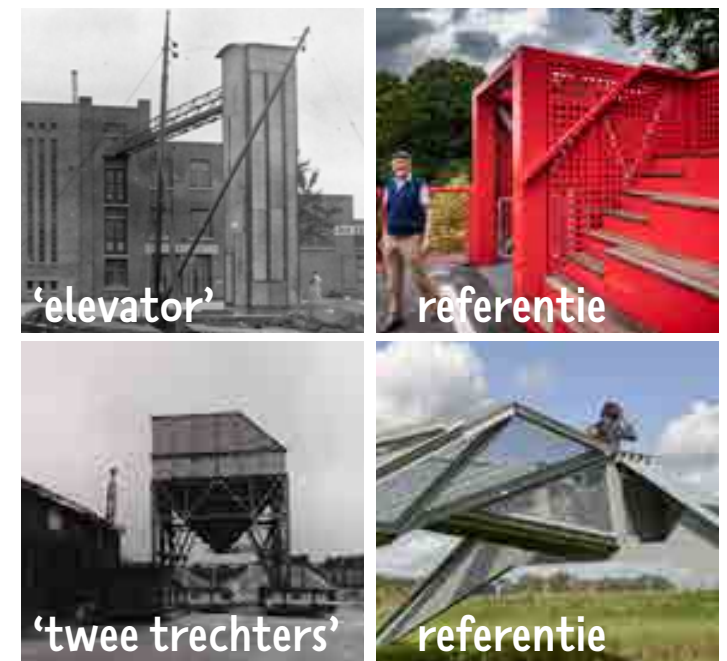
- Nabij de plekken van de gesloopte 'industriële trechters' en de 'elevator' nieuwe installaties maken die verleden en heden samenbrengen.
- Installaties zijn plekken voor ontmoeting, spel, uitzicht en educatie.
- Gematerialiseerd met industriële materialen zoals bv staal.
- Behoud zichtlijn Hopliedenkade.

zicht vanuit het noordwesten

zicht vanuit het zuidoosten

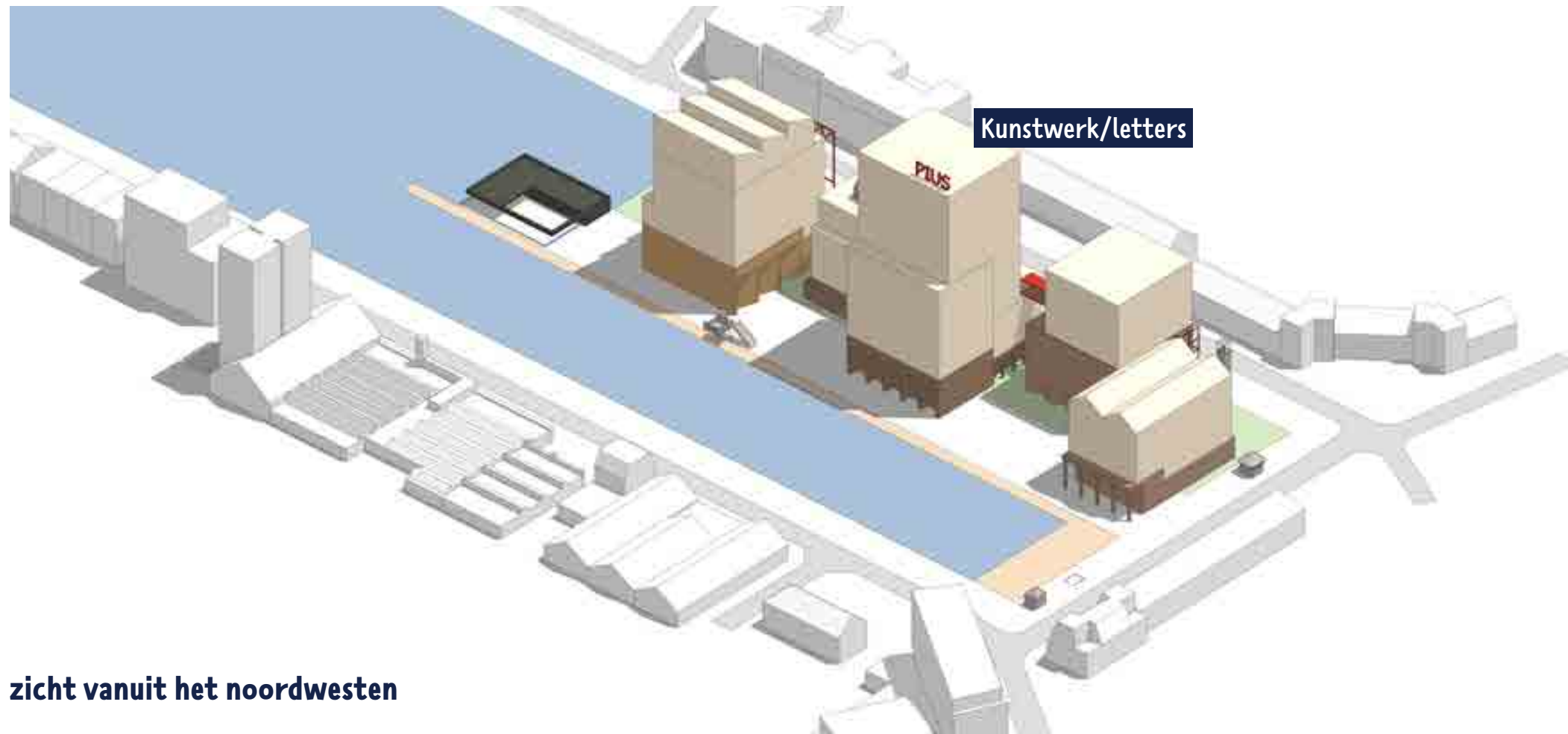
Gesloopte elevator en de industriële trechters van de Piushaven. Verleden en heden samenbrengen door nieuwe installaties in het gebied.

RUIMTELIJKHEDEN

Ruimtelijke accenten op hoogte

Toevoegingen

- Op hoogte trekt een kunstwerk de aandacht, hiermee wordt het hoogste gebouw geaccentueerd.
- Met een herintroductie van een brug wordt verwezen naar het industriële verleden.
- Met een opbouw op het dak krijgt een dakvlak meer verblijfskwaliteit.
- Met een constructie aan de gevel wordt verwezen naar het industriële verleden en krijgen klimplanten de ruimte om te groeien.

zicht vanuit het noordwesten

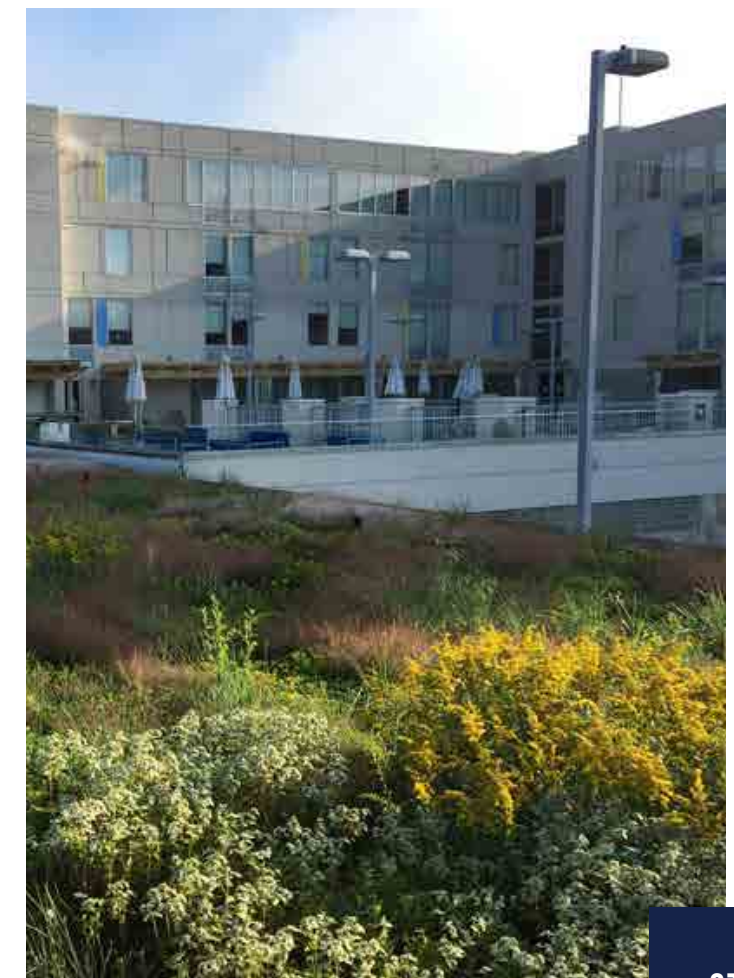
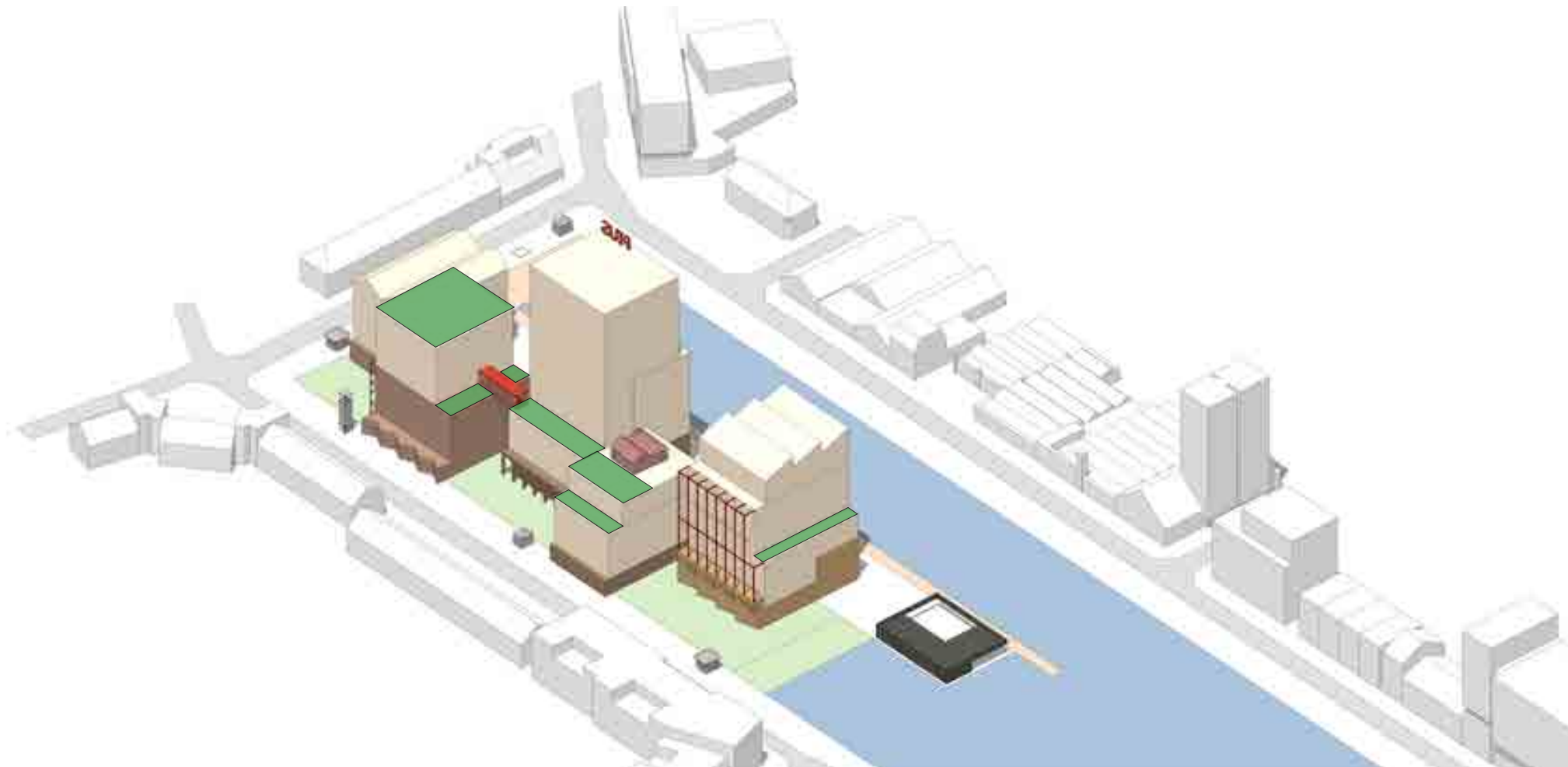

vanuit het zuidoosten

DAKEN

Daken

- De platte daken worden gebruikt als waterberging.
- De platte daken worden vergroend waar mogelijk.
- Installaties zijn niet zichtbaar vanaf maaiveld. Dit geldt in het bijzonder voor de gebouwen die op zichtassen staan en/of van ver te beschouwen zijn.
- De aangegeven daken kunnen worden ingezet als gemeenschappelijke dakterrassen voor bewoners.

MATERIALISERING

Materialisering Industriële laag

- Ieder pand een eigen kleurtoon ten opzichte van belendende panden.
- De industriële laag heeft in basis een donkere kleurtoon met verschillen in lichtere en donkere kleurtonen.
- Materialen worden toegepast die massiviteit en soliditeit uitdragen.
- Materialen met nuance en levendigheid die fraaier ouder worden (patine).
- Steenachtige, robuuste materialen zoals baksteen, beton en natuursteen.

MATERIALISERING

Materialisering - opbouw

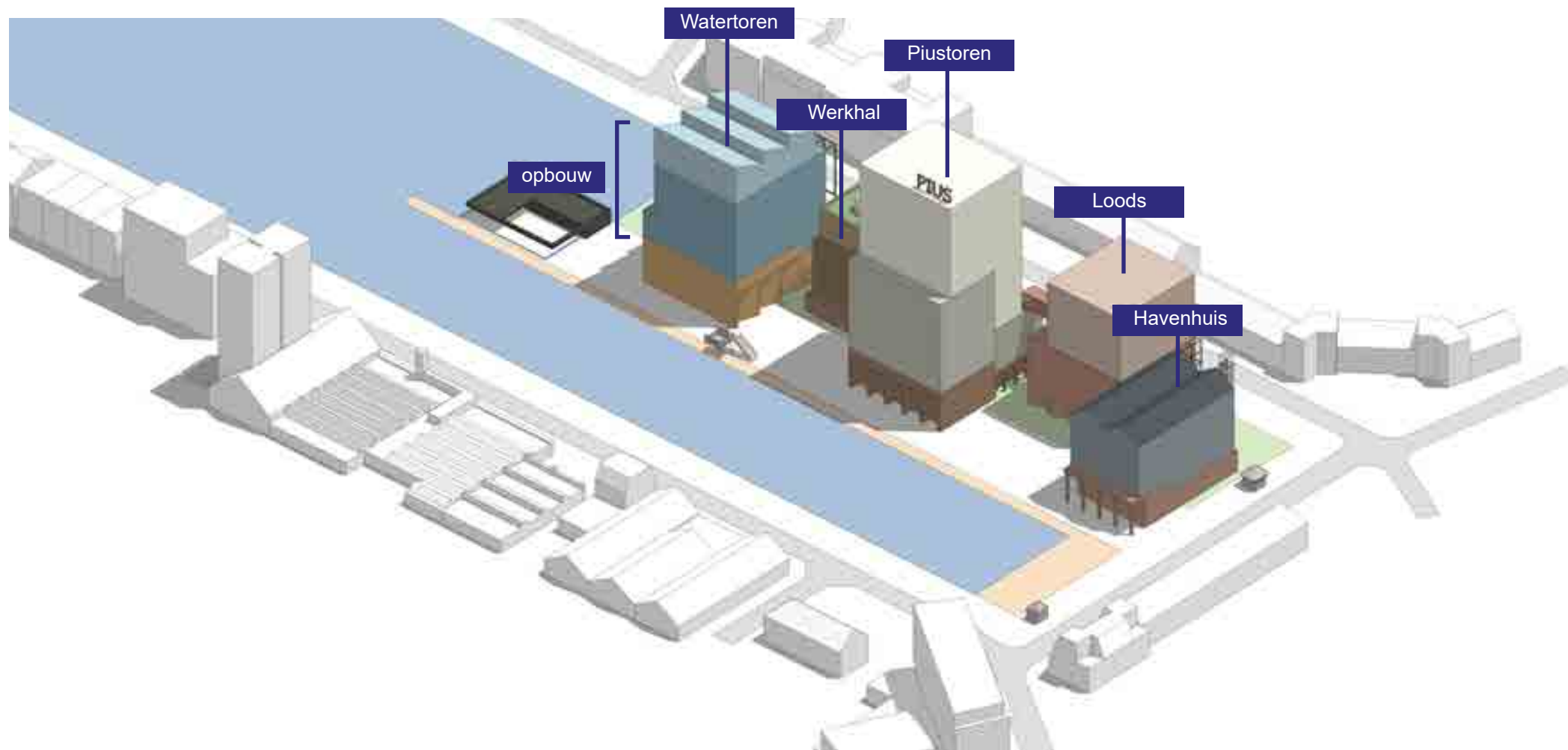
- De beeldtaal van de opbouw bezit een hoge mate van abstractie.
- Er zijn twee thema's qua materialisering: die van het Havenhuis, Piustoren en de Watertoren versus die van de Loods en de Werkhal.

Havenhuis, Piustoren, Watertoren

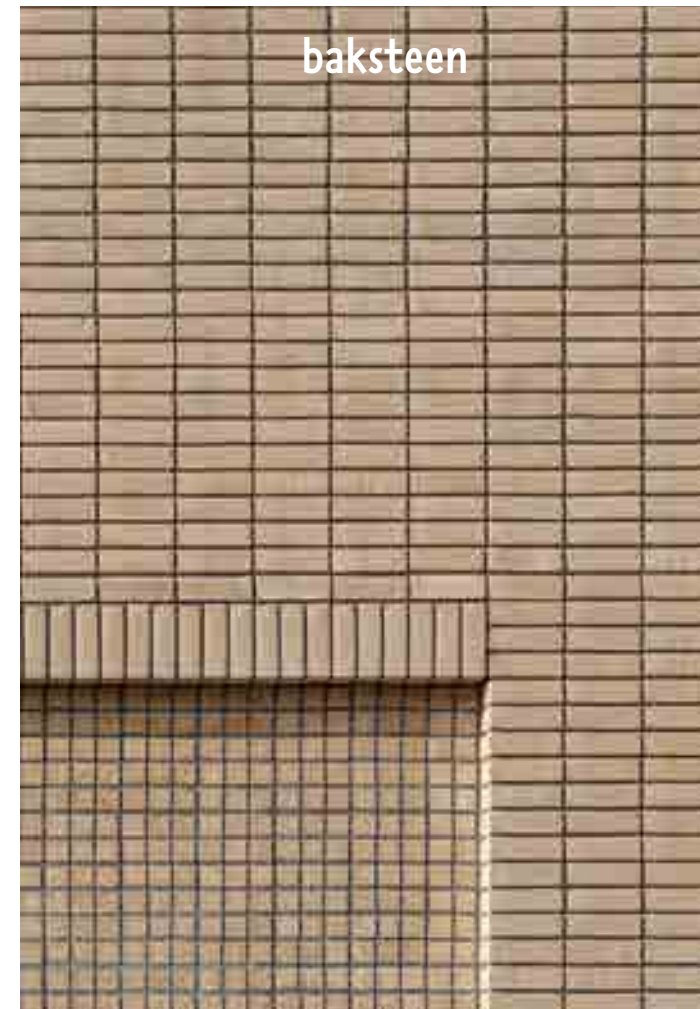
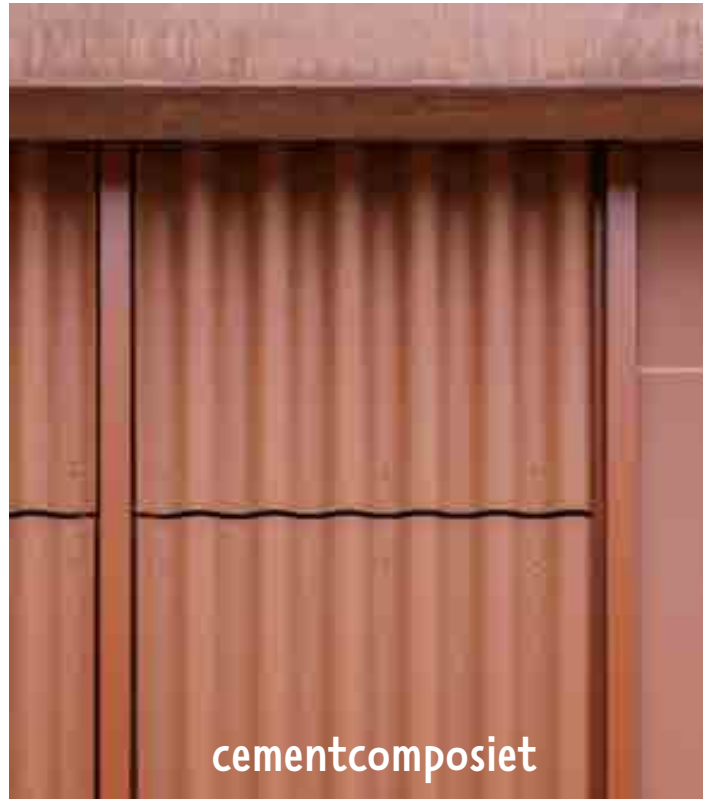
- Sterke uniciteit: industrieel en/of innovatieve materialen, expressief.
- Materialen als zink, koper, staal, aluminium, bewerkt beton (gepolijst, geschuurd, textuur zichtbaar) en vernieuwende innovatieve materialen bio-based, circulair, zoals bv composieten gebaseerd op biohars en hennepvezels.

Loods en Werkhal

- Ingetogen, stoer, robuust.
- Verwantschap met onderliggende industriële laag in karakteristiek.
- Robuuste materialen die massiviteit en soliditeit uitdragen.
- Materialen met nuance en levendigheid die fraaier ouder worden (patine).
- Steenachtige, robuuste materialen zoals baksteen en natuursteen of vernieuwende innovatieve materialen bio-based, circulair, zoals bv composieten gebaseerd op biohars en hennepvezels.

MATERIÁLISERING EN KLEURPALET

(cementvrij) beton

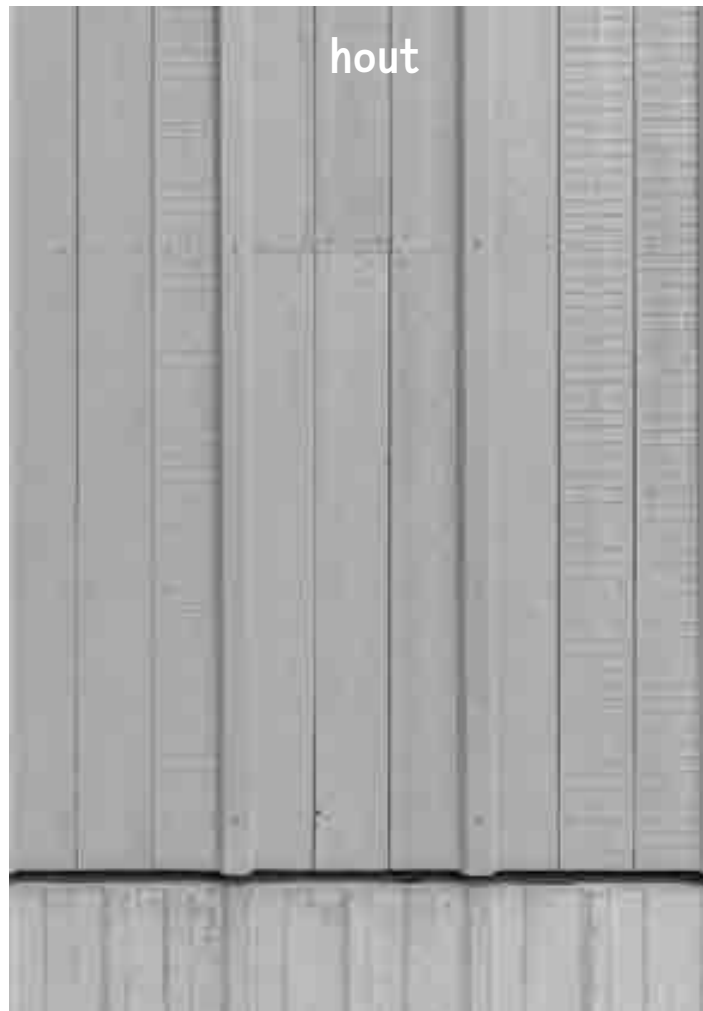
recylced kunststof

cementcomposiet

hout

hout

aluminium

staal

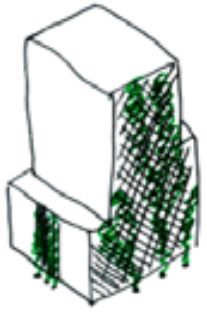
recylced kunststof

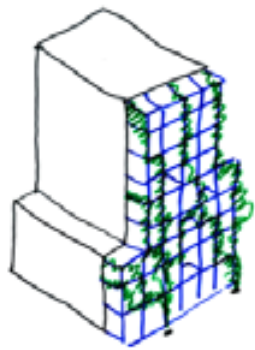
IMPRESSIE MOGELIJKE UITWERKING

GRONDGEBONDEN LANGS GEVEL

GRONDGEBONDEN FUNCTIONELE DRAAGSTRUCTUUR

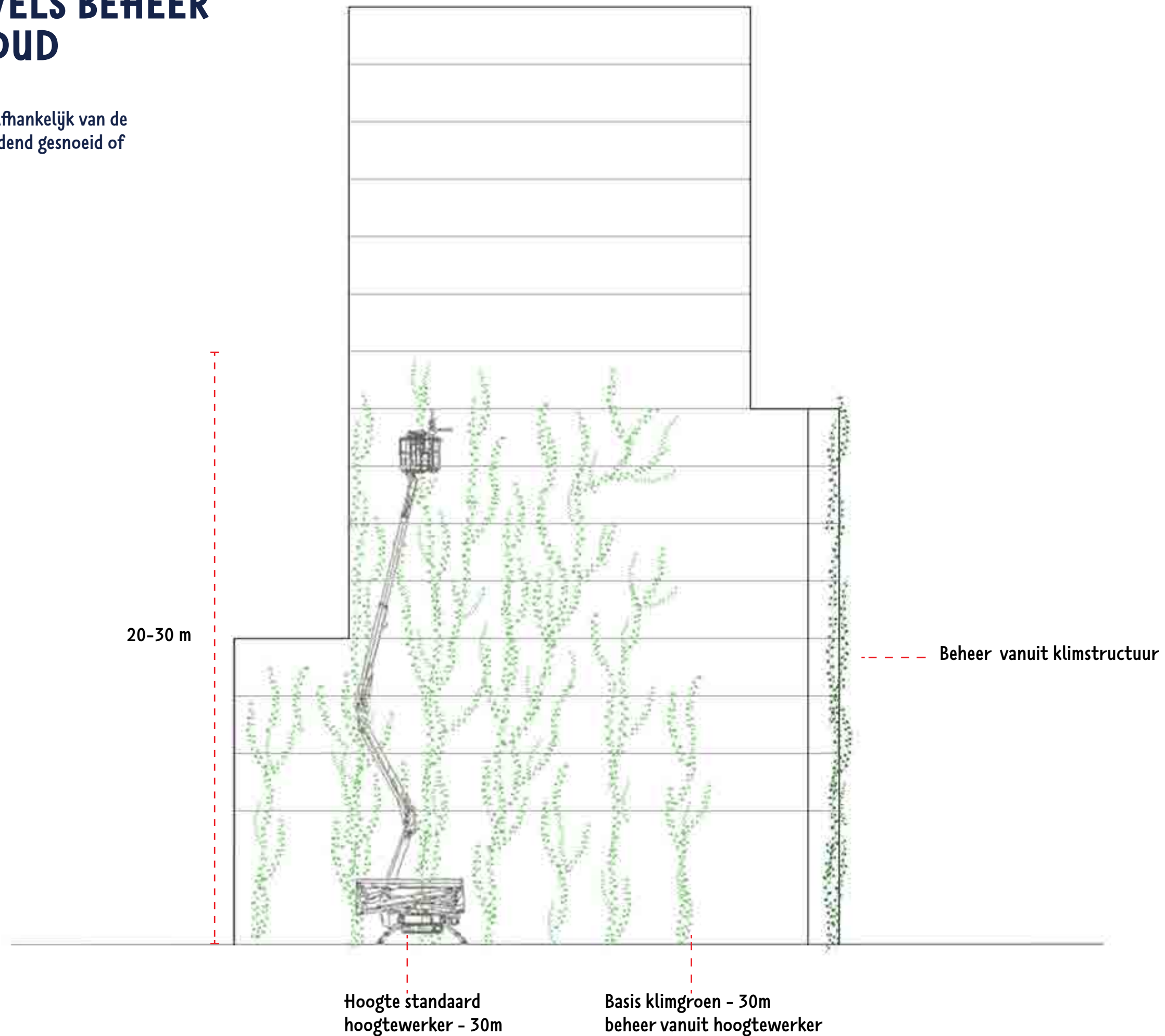

GROENE GEVELS BEHEER EN ONDERHOUD

Beheer klimplanten

Twee keer per jaar snoeien. Afhankelijk van de soort wordt er enkel begeleidend gesnoeid of verder terug gesnoeid.

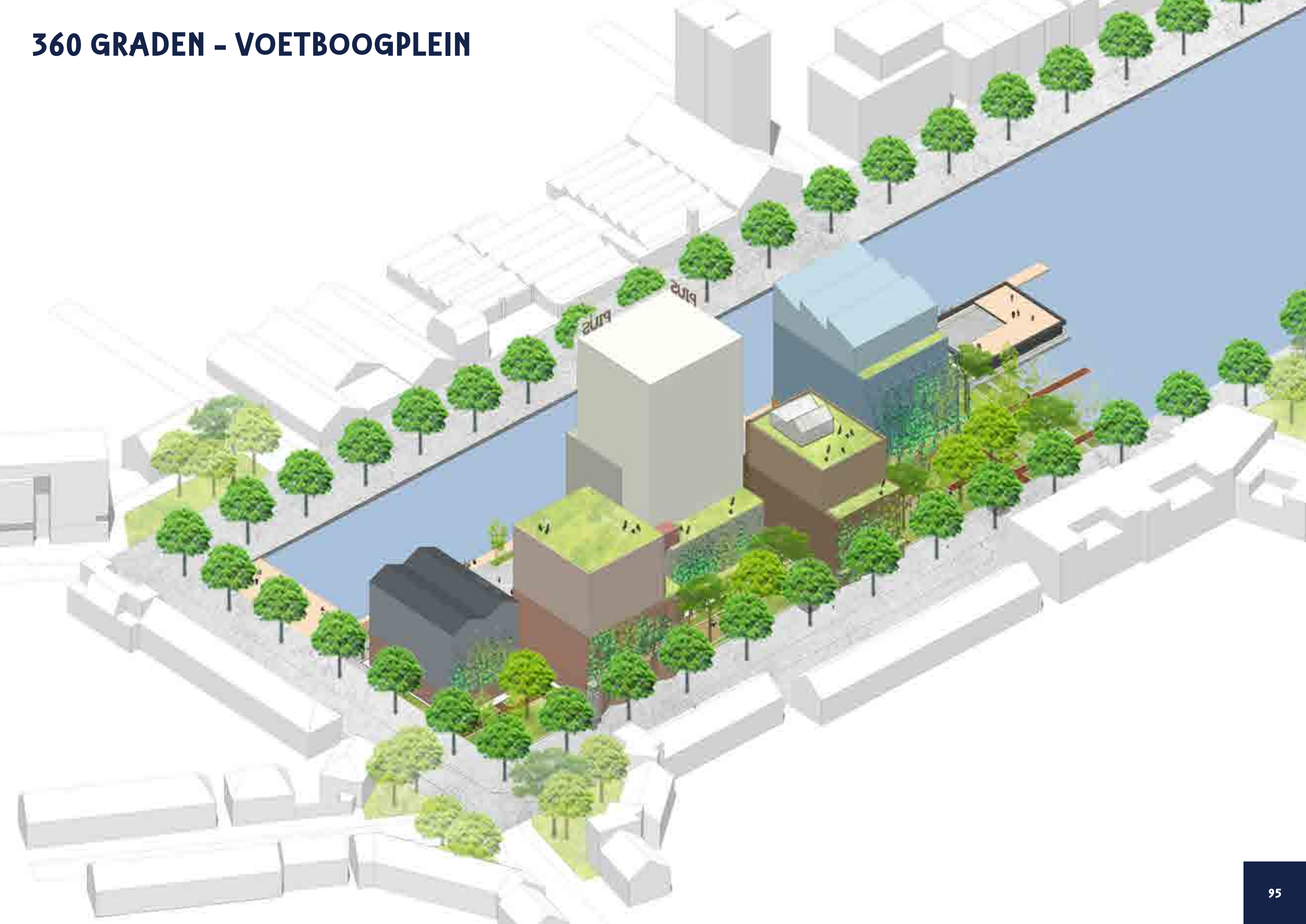
3.4 DE ONDERLINGE SAMENHANG

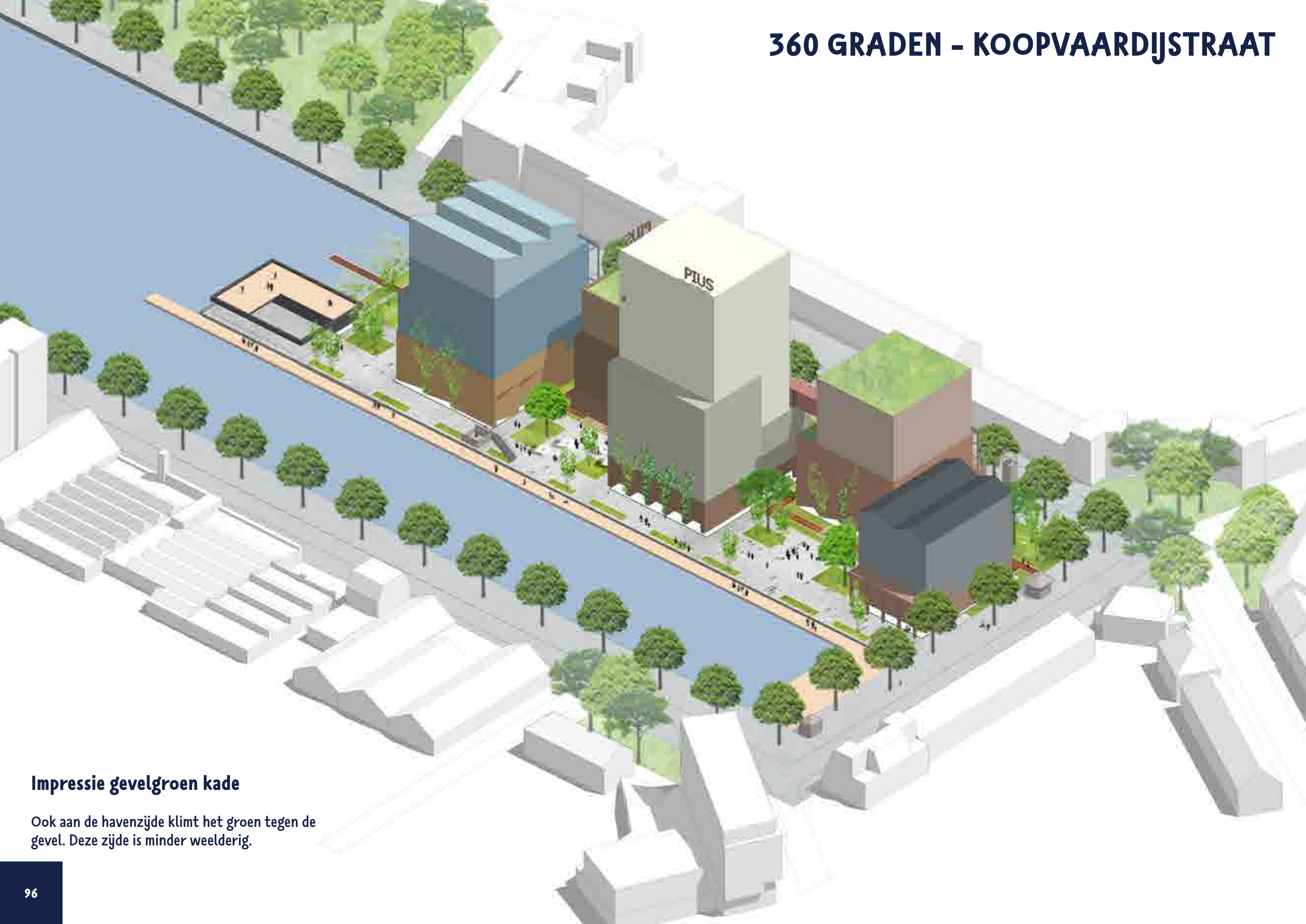
360 GRADEN - TAMBOERSKADE

Impressie gevelgroen groene haven

Tegen de gebouwen die in de voormalige havenarm gepositieerd worden zal het gevelgroen vanuit de volle grond weelderig omhoog groeien. Op de laagste groene daken worden dakterrassen aangelegd.

360 GRADEN - VOETBOOGPLEIN

Impressie gevelgroen kade

Ook aan de havenzijde klimt het groen tegen de gevel. Deze zijde is minder weelderig.

COLOFON

In opdracht van Gemeente Tilburg

Dit stuk is samengesteld door:

- Afdeling stedenbouw gemeente Tilburg
- LEVS architecten

Met bijdrage van:

- Orange architecten
- Hilberink Bosch architecten
- Juurlink + Geluk Stedenbouw & Landschap

Gepubliceerd: augustus 2025

BRONVERMELDING

8	Google earth	37	Leonard Grolsch, Atelier LOIDL	87	Eigen beelden, Juurink + Geluk
9	Gijs Franken, Wikimedia commons	39	ANP, Brabants Dagblad	104	Eigen beelden, Marieke Poels
9	Stijn Bollaert, Civic architects	41	Regionaal Archief Tilburg		
9	Oldenkotte, Funda in Business	43	Eigen beelden, Hilberink Bosch		
9	LEVS architecten	45	Merel Rotteveel, Google Photos		
9	Stijn Bollaert, Civic architects	50	Google Maps + Gemeente Tilburg		
9	IVN Natuur Educatie, afdeling Tilburg	51	Eigen beeld, Juurink + Geluk		
10	eigen beelden, Orange	58	Beeldbank, Juurink + Geluk		
11	eigen beelden LEVS	59	Beeldbank, Juurink + Geluk		
13	eigen beelden, Hilberink Bosch	62	Beeldbank, Juurink + Geluk		
13	Kaarten SDG gemeente Tilburg Wikimedia Commons	63	Beeldbank, Juurink + Geluk		
14	De Waterkant van Tilburg	75	Eigen beelden, Hilberink Bosch		
15	De Waterkant van Tilburg	75	Regionaal Archief Tilburg		
16	Kaarten SDG gemeente Tilburg Wikimedia Commons	78	Eigen beelden, Hilberink Bosch		
17	Piushaven buitengewoon Erfgoed	78	Regionaal Archief Tilburg		
17	De Waterkant van Tilburg	79	Regionaal Archief Tilburg		
18	Eigen beelden, Orange	79	Frank Havermans		
19	Eigen beelden, Orange	79	Beeldbank, Hilberink Bosch		
20	Eigen beelden, Hilberink Bosch	81	Beeldbank, Juurink + Geluk		
22	Eigen beelden, Hilberink Bosch	82	Eigen beelden, Hilberink Bosch		
23	Regionaal Archief Tilburg	83	Eigen beelden, Hilberink Bosch		
27	Exactitudes	84	Evenbeeld, Cuypers & Q Architecten		
29	Vila la Vida, Tripadvisor	84	Nick Dearden, Tuckey Design Studio		
29	Stijn Bollaert, Civic architects	84	Olmo Peeters, Carton123 architecten		
29	Watersport Almanak.nl	84	Delfino Sisto Legnani & Marco Cappelletti, KAAAN Architecten		
29	Joris Buijs, Brabants Dagblad	84	Ossip van Duivenbode, OMA		
29	Jan van Eindhoven, Brabants Dagblad	84	Eigen beeld, Orange Architects		
29	Suzanne Verhagen, Piushaven.nl	84	Milad Pallesh, Studio Ard Hoksbergen + Studioninedots		
29	Piushaven.nl	84	Rasmus Hjortshøj, COBE		
29	Kees Hummel, Rijnboutt	85	Tim van de Velde, noAarchitecten		
29	Piushaven.nl	85	Lukas Muhrer, Lorenz Bachmann Architect		
31	NS.nl	85	Yohan Zerdoun, Itten+Brechtbühl		
31	RTL Nieuws	85	Hampus Berndtson, NORRØN		
31	Jules van Iperen, Schouwbuurg Concert-zaal Tilburg	85	Tjark Spille, AFF		
31	Ontdekstation 013, Brabants Dagblad	85	Hannelore Veelaert, Studio Anton Hendrik		
33	Watersport Piushaven, Facebook	85	Denys & Steen Architecten		
33	Berry van Oudheusden, Erfgoed Tilburg	85	Kris Provoost, Herzog & de Meuron		
33	Piushaven.nl	85	Pretty Plastic		
33	Git van den Boer, Indebuurt Tilburg	86	Beeldbank, Juurink + Geluk		
		87	Beeldbank, Juurink + Geluk		

